

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ARAP BAHARI SÜRECİNDE ABD’NİN MİSİR POLİTİKASI

Hazırlayan
Coşkun KALP

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Osman Murat DENİZ

ÇANAKKALE

2016

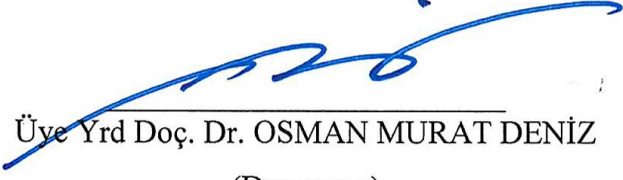
TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**ARAP BAHARI SÜRECİNDE ABD’NİN MİSİR POLİTİKASI**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.01/2016

COŞKUN KALP

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Coşkun KALP'e ait ARAP BAHARI SÜRECİNDE A.B.D.'NİN MISIR POLİTİKASI adlı
çalışma, jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı,
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI Bilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Yrd Doç. Dr. OSMAN MURAT DENİZ

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. HALİL AKMAN

Üye Yrd. Doç. Dr. KADİR PEKER

Tez No : 10104892
Tez Savunma Tarihi : 29.01.2016

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü
15.02.2016.

ÖZET

ARAP BAHARI SÜRECİNDE ABD’NİN MİSİR POLİTİKASI

ABD’nin Ortadoğu dış politikasında esas aldığı iki temel ilkesi vardır. Bunlar enerji kaynaklarının hâkimiyeti ve İsrail’in güvenliğidir. ABD tüm Ortadoğu politikasını bu iki ilkeye göre belirlemiştir. Ortadoğu’da hâkimiyet kurmak isteyen ABD bölgede kendisine müttefikler bulmaya çalışmıştır. İlişki kurduğu yönetimleri askeri ve mali yardımlarla desteklemiş ve kendi politikalarına kalkan yapmıştır. İyi ilişkiler kuramadığı ülkeleri ise askeri müdahalelerle yola getirmeye çalışmıştır.

Bu anlamda binlerce yıllık kadim tarihi ile dünyanın anası olarak nitelendirilen Mısır, ABD için her zaman stratejik bir ülke olmuştur. Arap Baharı sürecinin başlamasıyla ABD’nin bölgedeki yaklaşık yarım asırlık yatırımları tehlikeye girmiştir. Bu duruma seyirci kalmayan ABD, bölgedeki rejimlerin garantörü olan orduları kullanarak çıkarlarını devam ettirmeye çalışmıştır. Bu çalışma ABD’nin Ortadoğu politikalarında Mısır’ın önemini kavramayı ve Arap Baharı sürecinin ABD’nin Mısır politikalarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu anlamayı hedeflemektedir. Bunun için ABD’nin geleneksel Ortadoğu politikaları ele alınmış ve Arap Baharı sürecinden itibaren Hüsnü Mübarek, Muhammed Mursi ve Abdülfettah El-Sisi dönemleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Diğer taraftan Arap Baharı bölge halkları tarafından büyük umutlarla başlamış fakat beklenen sonucu vermemiştir. Her ne kadar Arap coğrafyasındaki gelişmeler bekleneni karşılamasa da bölgede artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı aşikârdır. Bölge halkı bir kez uyanışa geçmiştir ve bölgede demokrasiyi yeniden tesis edene kadar mücadeleden vazgeçmeyeceklerdir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Mısır, Ortadoğu, İsrail, Arap Baharı

ABSTRACT

USA's Egypt Policy During the Process of Arab Spring

Policies pursued by the US in the Middle East are designed around two basic principles which are domination of energy resources and keeping Israel secured. Strategies for Middle East are based on these cornerstones. USA tried to build alliances in Middle East where they aim to be dominant power. Allied governments which have been given martial and economic supports, become guards of American policies. Non-allied countries confronted with military interventions of America.

Concordantly Egypt -called the mother of the world because of its 1000 of years of ancient history- have been strategically importance country for the US. American investments which have been done for half a century have become imperiled during the period called the Arab Spring. US who would not bear the mentioned situation, try to continue their capitals on the area by using the armies stand as regime guarantor.

The aim of this study is to make sense of Egypt's significance through American Middle East policies and How Arab Spring cause alterations in American Foreign Policies for Egypt. Common American Policies for Middle East are stated and the Hüsnü Mübarek, Muhammed Mursi ve Abdülfettah El-Sisi 's terms during the period which begins with Arab Spring.

On the other hand, Arab Spring have been initiated by the Arabic People with greater hopes, but it failed. Although the events in Arab World fail to satisfy, it is clear that most of things are changed. Arab people have awoken and they would not give up struggling for rebuild Democracy.

KeyWords: USA, Egypt, The Middle East, Israel, Arab Spring

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Arap Baharı sürecinde ABD'nin Mısır politikasını incelemeye çalıştık. Yaklaşık son elli yıldır enerji kaynaklarını Batılı ülkelere pazarlayarak zevk ve sefa içerisinde iktidarlarını sürdüren otoriter rejimler halklarının yaşadıkları ekonomik ve sosyal sorunlara çare bulmamış ve demokrasi isteklerini görmezden gelmişlerdir. Arap halkları ise bu duruma daha fazla kayıtsız kalmamış ve bölgenin kaderini etkileyecek olayların da fitilini ateşlemişlerdir. Arap Baharı'nın sonuçları itibariyle Ortadoğu'da bütün dengeleri değiştireceği aşikârdır.

Diğer taraftan bakıldığında ise Ortadoğu coğrafyası Dünya petrollerinin yarısından fazlasına sahip ülkelere ev sahipliği yapmaktadır. Dünyanın en büyük petrol ithalatçılarından biri olan ABD, bu sebeple son elli yıldır tüm stratejisini bölge üzerine kurmaktadır. Özellikle bölge ülke yönetimlerini kontrol ederek enerji kaynaklarını elinde tutmayı istemektedir. Bu bağlamda hem jeopolitik hem de jeostratejik özelliğiyle Mısır, ABD açısından her zaman çok önemli bir ülke olmuştur. Bütün bunlar bağlamında Arap Baharıyla bölge değişip şekillenirken ABD-Mısır ilişkileri bölgenin geleceği açısından önemli ipuçları verecektir. Bu çalışma bütün bunları okumayı hedeflemektedir. Bunun için tez üç bölüm olarak ele alınmıştır. Birinci bölümde Arap Baharı ve Mısır'da ki etkileri incelenmiştir. İkinci bölümde ise ABD'nin Ortadoğu politikalarında ki temel stratejileri ve Mısır'ın ABD Açısından önemine değinilmiştir.

Hem tanımaktan hem de çalışmaktan çok mutlu olduğum çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Osman Murat Deniz'e, Yüksek lisans tezime başlamamda bana yön veren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yöner'e ve çalışmalarında manevi desteğini esirgemeyen eşim Aslı hanıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BÖLÜM I**ARAP BAHARI VE MİSİR**

1.1. Arap Baharına Genel Bir Bakış.....	7
1.1.1. Sosyal Medyanın Arap Baharı'na Etkisi.....	12
1.2. Arap Baharına Yol Açan Nedenler	13
1.2.1. Yönetimsel ve Siyasal Nedenler.....	13
1.2.2. Ekonomik Nedenler	16
1.2.3. Sosyal ve Toplumsal Nedenler	18
1.3. Arap Bahar'ının Mısır Üzerine Etkileri	21
1.3.1. Arap Baharı'nın Mısır'a Özgü Sebepleri	23

BÖLÜM II**ARAP BAHARI ÖNCESİNDE ABD'NİN ORTADOĞU VE MİSİR POLİTİKASI**

2.1. ABD Açısından Ortadoğu'nun Önemi	27
2.2. ABD'nin Ortadoğu Stratejisi.....	32
2.2.1. İsrail'in Güvenliği	37
2.2.2. Enerji Kaynakları	40
2.3. ABD'nin Ortadoğu Politikalarında Mısır'ın Yeri	41

BÖLÜM III**ARAP BAHARI SÜRECİNDE ABD-MISIR İLİŞKİLERİ**

3.1. ABD'nin Arap Baharına Bakışı	47
3.1.1 Libya'daki Olaylar Karşısında ABD'nin Tutumu	52
3.1.2. Mısır'daki Olaylar Karşısında ABD'nin Tutumu	53
3.2. Hüsnü Mübarek Dönemi İlişkiler	56
3.3. Muhammed Mursi Dönemi İlişkiler	59
3.4 Abdülfettah El-Sisi Dönemi İlişkiler	63
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	74

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SETA	: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
ORSAM	: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
MENA	: Mısır Resmi Haber Ajansı
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü

GİRİŞ

Mısır, gerek 7 bin yıllık köklü tarihi gerek sahip olduğu demografik ve jeopolitik konumu itibariyle Ortadoğu'nun önemli bir Arap ülkesidir. Nitekim Avrupa, Afrika ve Avrasya'nın kesişim noktalarının birinde yer alan Mısır çok stratejik bir öneme sahiptir. Bu öneminden dolayı Ortadoğu'da ne zaman bir değişim meydana gelse, Mısır bunun baş aktörlerinden birisi olmuştur.¹

Mısır'ı çalışma konusu olarak seçmemizin altında yatan neden, onun tarih boyunca özellikle de son yüz yılda bölgedeki ayrıcalıklı konumu ve bölge meseleleri üzerindeki siyasi etkisidir. Tarih bize Mısır'da ortaya çıkan ya da orada yankı bulan tüm siyasi, kültürel ya da dini hareketlerin civar ülkeleri de derinden etkilediğini göstermektedir. Bu sonuca varabilmek için Mısır'ın geçirdiği tarihi sürece kısaca göz atmak yeterlidir.

Arap Devletlerinin de içinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasının şekillenmesinde en önemli aktörlerden biri de ABD'dir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD çıkarları gereği bölgeyle yakından ilgilenmeye başlamıştır. ABD'nin Ortadoğu'da aktif bir politika izlemesinin en önemli sebeplerinden birisi Ortadoğu'nun zengin petrol yataklarına sahip olmasıdır. Enerji kaynaklarına sahip veya bu kaynakları kontrol eden ülkelerin diğer ülkelere göre daha avantajlı konumda oldukları genel kabul gören bir gerçektir. Bununla beraber küresel güç olmak idealinde olan veya bu gücü devam ettirmek hevesinde olan ülkeler açısından ise, enerji kaynakları hayati bir önem taşımaktadır. Nitekim İkinci dünya savaşından sonra İngiltere, Fransa, Almanya gibi devletlerin güçlerini önemli ölçüde yitirmesiyle dünyanın yeni süper gücü haline gelen ABD için enerji kaynaklarının olduğu bölgeler önem arz etmektedir.

British Petroleum'un (BP) verilerine göre dünyada bilinen petrol rezervlerinin %60'ı Ortadoğu ülkelerindedir. Yine aynı verilere göre toplam tükettiği enerjisinin %42'sini petrolden sağlayan ABD'nin günlük petrol ihtiyacı yaklaşık olarak 20-21 milyon varil yani yaklaşık 3.18 milyar litre düzeyindedir. Yine bu verilere baktığımızda, ABD'nin petrol talebinin dünyadaki petrol arzının yaklaşık dörtte birine yakın olmasına rağmen ABD, bu ihtiyacın %40'ını kendi üretiminden geri kalan %60'ını ise diğer ülkelerden ithal ederek

¹Selin M. Bölme, Müjge Küçükkeleş, "25 Ocak'tan Yeni Anayasaya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi" *Seta Rapor* cilt:2, sayı:64, 2011, s.44.

karşılacaktır. Rakamlar göstermektedir ki, ABD dünya petrol rezervlerinin yalnızca %2,4'üne sahip iken petrol üretimindeki payı ise sadece %8'dir.²

Yukarıdaki veriler ABD'nin ciddi bir petrol bağımlısı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak ABD son yıllarda enerji konusunda Ortadoğu'ya olan bağımlılığını azaltmak için alternatif enerji kaynaklarına yönelmiştir. Bu alternatif enerji kaynaklarından biri de kaya gazıdır. Kaya gazı kayaçların gözeneklerinde yer alan küçük miktarlardaki doğal gazlardır.³ ABD en son teknoloji ürünlerini kullanarak bu güne kadar çıkarılamayan kaya gazına ulaşmayı başarmıştır. ABD, kendisi için alternatif bir enerji kaynağı olan kaya gazının üretilmesi için doksan milyar dolara varan bir bütçe ortaya koymuştur. ABD 2010 yılından beri kaya gazı ve petrol üretimini artırmaya başlamıştır. Nitekim 2000 yılında sadece 9 milyar metreküp olan ve toplam üretimin 1,6'sına denk düşen kaya gazı üretimi, 2012 yılında toplam üretim 230 milyar metreküpe yani toplam üretimin yüzde 34'üne ulaştı. Bu rakamlar bize dünyanın en önemli petrol ithalatçısı olan ABD'nin kendi kendine yetebilen bir ülke olma yolunda ilerlediğini göstermektedir.⁴ Nitekim rakamlara bakıldığında ABD'nin 2035 yılından itibaren enerji ihtiyacının tamamını kendi kaynaklarından karşılayacağı ve enerjide kendi kendine yeten bir ülke olacağı öngörülmektedir.⁵ Son yıllarda ABD'nin enerjide bağımlılığını azaltmak için attığı adımlar onun ciddi bir enerji ithalatçısı olduğunu ve son 60 yıldır bütün dış politikasını bunun üzerine kurduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Bahsettiğimiz enerji kaynaklarının öneminden dolayı ABD, 1950'li yıllardan beri küresel enerji stratejisini Ortadoğu petrolüne olan ihtiyaç çerçevesinde geliştirmiştir. ABD bu stratejisinde hem Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını elinde tutmak istemiş hem de bu petrolerin uluslararası piyasalara kesintisiz ve güvenli bir şekilde ulaştırılmasını hedeflemiştir. ABD'nin enerji güvenliği dışında Ortadoğu'da halen geçerli olan iki önemli çıkarı daha söz konusudur. Birincisi enerji kaynakları dışında jeopolitik olarak da önemli bir yere sahip Ortadoğu'yu kontrol altında tutmak ve buraya rakip bir ülke veya bloğun inmesini engellemektir. Bu amaçla ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

²Harun Öztürkler, "Ortadoğu ülkelerinin enerji kaynaklarının öneminin ekonomi-politik bir değerlendirmesi" *Ortadoğu Analiz* cilt:1, sayı:7-8, 2009, s.76-79

³Ahmet Akin, "Kaya Gazı Nedir?" *Stratejik Analiz Dergisi* sayı:1, 2014, s.1

⁴Cüneyt Kazokoğlu, Kaya gazı ve petrolün geleceği

<http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2013/06/130629_kaya_gazi> (29.12.2014)

⁵Türkiye Petrolleri, *Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör raporu*, 2014, s.5

SSCB'nin bu bölgeye hâkim olmasını engellemek amacıyla stratejiler geliştirmiştir.⁶ Soğuk Savaş döneminde SSCB bölge ülkeleriyle ittifaklar kurmuş, özellikle de Arap-İsrail çatışmasında Arap ülkelerin yanında yer alarak Ortadoğu'da etkinliğini artırmaya çalışmıştır. SSCB'nin bu hamlelerine karşı ABD yeni stratejiler geliştirmiş, özellikle de bölgede kendine müttefik devletler bulmaya çalışmıştır.

ABD'nin bölgedeki ikinci önemli çıkarı ise İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır.⁷ 14 Mayıs 1948 yılında Ortadoğu'da bir İsrail Devleti kurulduğunda onu ilk tanıyan ülkelerin başında ABD gelmektedir. İsrail bir Yahudi Devletidir. Dünyadaki Yahudilerin tek vatani olarak da kendisini göstermektedir. Çok eski tarihlerden beri bölgede var olmak isteyen Yahudilerin devlet kurması Arapların şiddetli tepkisini çekmiş ve İsrail'in bağımsızlık ilanından birkaç saat sonra Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak kuvvetlerinin saldırıya geçmesiyle Arap-İsrail savaşları başlamıştır. Arap-İsrail savaşları uzun yıllar devam etmiş ve bölge bu iki kutbun sürekli çatışmasına sahne olmuştur. Bu bağlamda İsrail bölgede kendini sürekli tehdit altında görmekte ve kendi içinde sürekli bir güvenlik endişesi taşımaktadır. İsrail bu güvenlik endişesinden dolayı dış politikasında şu üç stratejiyi belirlemiştir. Birincisi Arap coğrafyasında İsrail Devletinin, meşrutiyyetinin ve varlığının tanınmasını sağlamaktır. Bu bağlamda İsrail, Arap ülkeleriyle ilişkilerini normalleştirmeye çalışmakta ve bu devletlerle her türlü ticari ilişkisini geliştirmek istemektedir. İsrail bu hedefe ulaşmak için ABD'den koşulsuz destek elde etmek arayışındadır. Nitekim İsrail, ABD'nin garantörlüğünde bölgede başta Mısır olmak üzere birçok Arap Devletiyle antlaşma sağlamıştır.⁸ İkincisi İsrail Devleti içinde Yahudi nüfusunun çoğunluğunu muhafaza etmektir. Bölgede demografik açıdan az bir nüfusa sahip İsrail her zaman bu endişeyi taşımaktadır. Bir yandan bölgede güçlü bir varlık sergilemek isteyen İsrail diğer yandan nüfusun çoğunluğu kaybedeceği endişesiyle topraklarını genişletmekten de kaçınmaktadır. Bu sebeple Filistin halkını Yahudilerden ayrı tutmaya çalışmaktadır. Fakat güçlü bir Filistin Devleti de istemeyen İsrail Filistin'e karşı sürekli askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Bu minvalde ABD'den sürekli mali ve askeri yardım edinmeyi bir dış politika aracı haline getirmiştir.⁹

⁶Michael C. Hudson, "To play the hegemon: fifty years of US Policy Toward the Middle East" *Middle East Journal*, 1996, s.330-332

⁷James Phillips, "Rethinking US Policy in the Middle East"

<<http://www.heritage.org/research/reports/1992/04/bg891-rethinking-us-policy-in-the-middle-east>>(03.01.2015)

⁸Ertan Efegil, "İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri" *Ortadoğu Analiz*, cilt:5, sayı:49, 2013, s.57-59

⁹Ertan Efegil, "İsrail'in Dış Politikasının... s.58

İsrail'in Uluslararası ilişkilerdeki üçüncü temel politikası, askeri savaş stratejisidir. 'En iyi savunma saldırıdır' mantığıyla hareket eden İsrail, bölgede güçlü bir orduya sahip olmak istemektedir. Arap ülkelerine kıyasla demografik açıdan dezavantaja sahip olan İsrail, bu konudaki eksiğini teknolojik açıdan gidermeye çalışmıştır. Bu konudaki en büyük desteği de stratejik ortağı ABD'den sağlamıştır. İsrail ABD'nin bölgedeki stratejik müttefiki haline gelmesiyle kendisine bir güvenlik kalkını oluşturmuştur.¹⁰

İsrail yukarıda bahsedilen stratejilerini hayata geçirebilmek için ABD'deki İsrail lobisini kullanmakta ve bu lobi İsrail konusunda ABD'deki beyin takımını aynı noktada toplayabilmekte ve Amerikan dış politikasını etkilemektedir.¹¹ Bu bağlamda ABD için İsrail bölgede bir ileri karakol durumundadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Arapları desteklemesine karşı ABD'de İsrail ile yakınlaşarak bölgede denge kurmaya çalışmıştır. SSCB'ye karşı bir denge unsuru olarak başlayan ABD-İsrail ilişkileri zaman içerisinde ilerlemiş ve İsrail'in bölgedeki güvenliği ABD'nin Ortadoğu'daki temel stratejilerinden biri haline gelmiştir.

ABD, yukarıda bahsedilen temel stratejilerini hayata geçirebilmek için bölgede kendisine müttefikler bulmaya çalışmış ve Arap coğrafyasında Batı yanlısı yönetimleri desteklemiştir. Düzenin devam etmesi için bu ülkelerdeki otoriter yöneticilere ve ordularına mali yardımlarda bulunmuştur. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Ortadoğu'ya inmesini engellemek için, Türkiye, Mısır, İsrail, Suudi Arabistan gibi bölgesel müttefikler edinen ABD, SSCB'nin dağılmasından sonra da bu politikasını devam ettirmiştir.

Bu bağlamda jeopolitik ve jeostratejik konumuyla Mısır, ABD dış politikasında her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Nitekim Doğu Akdeniz'de egemenlik kurmak isteyen ABD için Mısır'ın önemi büyüktür. ABD'nin, Akdeniz-Hint Okyanusu hattında hem savaş gemilerinin hem de ticari gemilerinin serbest bir şekilde geçişini sağlayabilmesi için Mısır'a ihtiyacı vardır. İsrail'in güvenliği açısından bakıldığında da ABD'nin Mısır'dan yararlandığı görülmektedir. Nitekim ABD, bir garantör olarak Camp David Anlaşması ile İsrail ve Mısır'ı uzlaştırmıştır. Bu anlaşmayla ABD, hem İsrail'in bölgedeki varlığını meşrulaştırmış hem de Arap ülkelerinin bölünmesine sebep olmuştur. Böylelikle İsrail'in bölgedeki güvenliğini teminat altına almıştır. Mısır'ın bölgedeki lider

¹⁰Walid Khalidi, "Why Did The Paletsinians Leave Revisited", *Journal of Palestine Studies*, cilt:34, sayı:2, 2005, s.40-55.

¹¹Mehmet Şahin, "ABD-İsrail ilişkileri: Böyle dost düşman başına" *Ortadoğu Analiz*, cilt:2, sayı:21, 2010, s.42.

konumundan da yararlanan ABD, Mısır üzerinden hem Arap coğrafyasını yönlendirmekte hem de bölgedeki terörist grupları kontrol etmektedir. Mısır'ın ABD açısından bir başka önemi de Mısır'ın mezhepsel kimliğidir. ABD, 'Haydut Devlet' olarak tanımladığı Şii Hilali İran'a karşı, Sunni Hilali Mısır'ı destekleyerek İran'ı kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.¹²

Bütün bu bahsettiğimiz sebeplerden dolayı Mısır'ın, ABD'nin Ortadoğu politikalarında çok önemli bir yeri vardır. Mısır'ın ABD açısından önem kazanması 1950'li yıllara dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Sovyet yayılmacılığına engel olmak için, bölgede kendine müttefik devletler bulmaya çalışmıştır. Kendisiyle ittifak yapan ülkelere ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur. SSCB'nin Ortadoğu'ya inmesini engellemek için; İngiltere, Irak, İran, Türkiye ve Pakistan gibi ülkeleri içine alan Bağdat Paketi'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu pakitin içine Arap ülkelerini de dâhil etmek için girişimlerde bulunmuştur. Fakat iktidara yeni gelen Cemal Abdül Nasır (1918-1970) liderliğindeki Mısır bu pakta üye olmadığı gibi Suriye, Ürdün gibi Arap ülkelerinin de üyeliklerini engellemiştir. Bu durum ABD ve Mısır ilişkilerinin bozulmasına yol açmıştır. ABD bu dönemde Mısır'a karşı ekonomik yaptırımlar uygulayarak SSCB-Mısır yaklaşmasını önlemek istemiştir. Fakat bu durum ters etki oluşturmuş, Mısır-SSCB yaklaşması giderek artmıştır. Cemal Abdül Nasır'ın, Süveyş Kanalı'nın işletmesini yürüten Batı'lı şirketleri millileştirdiğini açıklamasıyla ABD-Mısır ilişkileri giderek daha da kötüleşmiştir. ABD diplomatik yolla çözemediği sorunu askeri yöntemle çözmeye karar vermiş ve bölgedeki ileri karakol olan İsrail üzerinden Mısır'a savaş açmıştır.¹³ Süveyş Kanalı'nın güvenliğini yeniden tesir eden ABD, Mısır'la olan ilişkilerini hızla normalleştirmeye çalışmıştır.

1970'li yıllardan sonra ABD-Mısır ilişkilerinde ciddi bir iyileşme görülmektedir. Nasır'ın yerine göreve gelen Enver Sedat'ın (1918-1981) Batı ile uzlaşma yanlısı olmasının bu durumda büyük bir payı vardır. Arap dünyasını arkasına alan Mısır yönetimi 6 Ekim 1973 günü İsrail'e saldırı başlatmış fakat savaş Mısır'ın aleyhine sonuçlanmıştır. Savaşın Mısır'ın aleyhine sonuçlanmasının en önemli nedeni ABD'nin İsrail'e yaptığı sınırsız askeri ve lojistik destektir. ABD ve İsrail'e karşı savaşı kazanamayacağını gören Mısır yönetimi, ABD ile uzlaşmanın yollarını aramaya başlamıştır. ABD bu durumu çok

¹²Selin M. Bölme, Müjge Küçükkeleş, "25 Ocak'tan Yeni Anayasaya...", s.45-47

¹³Abu El-Feth Ahmet, *Nasır* (Nusret Kuruoğlu çev.) 3.Basım, Rek-Tur Yayınları, İstanbul, 1965, s.265

iyi kullanmış ve Mısır'a mali ve askeri yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımlar Sedat sonrası da giderek artmış ve Mısır İsrail'den sonra en çok yardım alan ikinci ülke haline gelmiştir. Sedat sonrasında göreve gelen Hüsnü Mübarek'te (1981-2011), Mısır'ın Batı yanlısı dış politika çizgisini devam ettirmiştir. ABD ise bu dönemde mali yardımlarla hem rejimi desteklemiş hem de rejimin garantörü olan Mısır ordusuna yatırımda bulunmuştur. 1980'li yıllardan Arap Baharı'na kadar geçen süreçte ABD-Mısır ilişkileri adeta altın çağını yaşamıştır. ABD hem rejime hem de Mısır ordusuna yaptığı yardımların karşılığını fazlasıyla almıştır. Nitekim Birinci Körfez Savaşı'nda (1990-1991) ABD'nin Irak'a yaptığı müdahaleye Mısır'da destek vermiştir.¹⁴ ABD'nin Arap Baharı'ndan önceki süreçte Mısır'a yaklaşımı faydacı olmuştur. Kendi stratejisine destek veren Batı yanlısı otoriter yönetimleri desteklemiş, bu yönetimlerin kendi halklarına karşı yaptıkları demokrasi ihlallerini görmezden gelmiştir.

Arap halkları uzun yıllardır otoriter rejimler tarafından yönetilmiş, yoksulluğa ve sefaletle terk edilmişti. ABD ve Batı dünyası kendi çıkarları çerçevesinde bu otoriter rejimlerin varlığını kendi çıkarlarının devamı açısından hayati önemde görmüşler ve bu rejimleri desteklemişlerdir. Diğer taraftan Arap halklarının taleplerini göz ardı etmişlerdir. “Arap Baharı” tüm dünya, özellikle de ABD açısından adeta “beklenen sürpriz” niteliği taşımaktadır. Çünkü Arap halklarının yıllardır içinde bulunduğu sorunlara bir gün tepki verileceği biliniyor; fakat zamanı tahmin edilemiyordu. Arap baharının bu özelliği nedeniyle diğer devrimlerden çok farklı bir niteliğe sahiptir. Bundan dolayıdır ki, sonuçları itibariyle birçok ülkenin yönetimleri değişmiş ve birçok ülkede iç çatışmalar başlamıştır. Bunun bölgede ve dünyada bütün dengeleri değiştirdiği ve değiştireceği açıktır.

Bu noktada halen bütün dünyada hegemonyasını devam ettiren ABD'nin yeni dengeler bağlamında Mısır ile ilişkileri bölge açısından büyük önem arz etmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, yeni dönem ABD-Mısır ilişkilerinin sonuçları itibariyle bölgesel etkileri olcaktır. Bu çalışma bunları okumayı ve Arap Baharı sürecinde ABD'nin Mısır politikasını analiz etmeyi hedeflemektedir.

¹⁴ Ali Tandoğan, Arap Baharı Sürecinde Mısır, (yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2013, Atılım Üniversitesi, Ankara.

BÖLÜM I

ARAP BAHARI VE MISIR

1.1. Arap Baharına Genel Bir Bakış

Arap ülkelerinde 2011’de başlayan halk ayaklanmaları ve protestolar, son yıllarda Ortadoğu coğrafyasının en önemli konusu haline gelmiştir. Tunus’ta başlayan olaylar hızlı bir şekilde Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün, Yemen gibi ülkelere sıçramış ve bütün bu ülkelerin siyasi rejimlerini derinden etkilemiştir. Arap Baharı olarak nitelendirilen bu olayların sadece kastedilen ülkeleri değil, bütün bir Ortadoğu coğrafyasını etkisi altına alabileceği öngörülmektedir. Böylesine büyük bir etki oluşturan Arap halk ayaklanmalarının birdenbire mi ortaya çıktığı yoksa köklerinin çok daha öncelere mi dayandığı tartışılmaktadır. Bu bağlamda cereyan eden olayların, kastedildiği gibi bir bahar mı yoksa bir devrim mi olduğu konusunda ihtilaflar söz konusudur. Bu süreci bir isimle adlandırmadan önce olayların çıkış temelinin anlamakta fayda vardır.

Lübnanlı yazar Amin Maalouf’un şu betimlemesi bir Arap baharı beklentisini dillendirir gibidir: “Her Arap içinde düşkün bir kahramanın ruhunu taşır ve kendisini hiçe sayanlara karşı intikam arzusuyla yanıp tutuşur. Birisi ona bunu vaat ederse, hem beklenti hem de güvensizlikle kulak kabartır ona. Ama kısmen ya da simgesel biçimde de olsa, bu fırsat sunulursa ona, coşar”.¹⁵ Bu bağlamda Arap Baharı özlemi duyulan adaletin tesis edilebileceğine dair beklentilerin coşkuya dönüştüğü bir süreç olarak görülebilir.

Sömürgeci devletler özellikle yedinci yüzyıldan sonra Arap coğrafyasında Batı yanlısı yönetimleri desteklemişlerdir. Zamanla bölgenin sömürgeci devletlerin güdümündeki yönetimlerden kurtulmak için Arap halkları tarafından büyük mücadeleler verilmiş, hatta bu mücadelelere Mısır’daki Hıristiyan Kıptileri gibi Müslüman olmayan gruplar da destek vermiştir. Bu mücadeleler sonucunda Arap halklarının adaletsizlik

¹⁵Amin Maalouf, *Çivisi Çıkmuş Dünya*, (Orçun Türkay, çev.) 16. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.82

karşısında dayanma ve mücadele etme bilinci gelişmiş, kendilerini bu uğurda feda edebilecek cesaretleri de artmıştır. Özellikle Müslüman bir topluma dönüşmelerinden sonra adaletsizliğe karşı daha hassas hale gelmişlerdir. Bu bağlamda Arap coğrafyasında gerçekleşen halk isyanlarının temelinde yatan en önemli unsur adalet isteği anlayışıdır.

Günümüze bakıldığında son elli yıldır Tunus ve Mısır başta olmak üzere diğer Arap ülkelerinde Batı güdümündeki ‘diktatör’ rejimler, yönetimleri ellerinde tutarak, halkın taleplerini görmezden gelmiş ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Arap coğrafyasında meydana gelen halk hareketlerine bu pencereden bakmakta yarar vardır.¹⁶ Bu bağlamda uzun yıllardır ‘diktatör rejimlerle’ yönetilen Arap halklarında adalete olan güven kaybolmuştu. Buna diğer faktörlerde eklenince bölgede halkların bir gün bu duruma mutlaka tepki vereceği biliniyor, fakat zamanlaması konusunda fikir yürütülemiyordu.

2011 yılında başlayan ayaklanmalar Arap coğrafyasında adeta domino etkisi oluşturarak, tüm coğrafyayı etkisi altına aldı. Üzerinden 5 yıl geçmesine rağmen hala etkisini devam ettirmektedir. Bu sürecin bu kadar büyük bir etki oluşturacağı beklenmediği gibi bundan sonra varacağı nokta konusunda da net bir tahmin yapılamamaktadır. Bu sebeple süreç başlangıcından itibaren çeşitli isimlerle adlandırılmıştır. Halk ayaklanmalarının Tunus ile sınırlı kalacağı düşünüldüğünden başlarda bu sürece ‘Yasemin Devrimi’ ismi verilmiştir.¹⁷

Bin Ali’nin ülkeyi terk etmesine sebep olan “Yasemin Devrimi” ifadesi, henüz “Arap Baharı” tabirinin yaygın bir şekilde kullanılmadığı günlerde kullanılan bir ifadeydi. Muhammed Buazizi’nin öldürülmesi ile birlikte baş gösteren halk hareketlerinde, ‘polislin şiddet uygulamasına karşı halk polise yasemin versin’ yönünde bir görüş ortaya çıktı. ‘Yasemin Devrimi’ ifadesi, bu yönde tutum sergileyen Tunuslu gazetecilerin beyanatları doğrultusunda kullanılmaya başlanan bir tanımlamayı ifade etmektedir.¹⁸ Fakat halk hareketlerinin Tunus’la sınırlı kalmayıp, diğer Arap ülkelerine sıçramasıyla olayın boyutları giderek büyüdü. Dolayısıyla Tunus’taki halk ayaklanmalarına özgü olan ‘Yasemin Devrimi’ ifadesi yetersiz kalmaya başladı. Bu bağlamda Arap halklarının yıllardır özlediği tablo olan ‘diktatör rejimlerin’ birer birer devrilmeye başlamasıyla, süreç

¹⁶Burak Bilgehan Özpek, “Arap Baharı-Gezi Protestoları ve Hükümetlerin Meşruluğu” *Ortadoğu Analiz Dergisi*, cilt:5, sayı: 56, s.54

¹⁷Konur Alp Koçak, “Yasemin Devrimi’nden Arap Baharına Tunus” *Yasama Dergisi*, sayı: 22, 2012, s. 25.

¹⁸Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, *SETA Analiz Raporu*, sayı: 46, 2011, s. 7

‘Arap Baharı’ olarak isimlendirilmeye başlandı.¹⁹ Bu ismi ilk defa kullanan kişi *Foreign Policy Dergisi’nde*, 6 Ocak 2011 tarihli ‘Obama’nın Arap Baharı mı?’ başlıklı köşe yazısıyla Ortadoğu uzmanı Prof. Dr. Marc Lynch olmuştur.²⁰

Arap ülkelerinde meydanlara toplanan kalabalıklar Facebook, Twitter gibi sosyal medya üzerinden örgütlenmişler ve eylemlerini bu siteler üzerinden organize etmişlerdir. Bu sebeple sürece, ‘Twitter Devrimi’, ‘Facebook Devrimi’ gibi isimler de verilmiştir. Bu bağlamda Arap halk ayaklanmalarının bir devrim mi yoksa bir bahar mı olduğu konusunda ihtilaflar mevcuttur.

Devrim kelimesi ‘iktidar ya da yönetim yapısında kısa zamanda yaşanan köklü değişimi’ ifade eder. Siyasal bir tanım yapılacak olursa; ‘var olan toplumsal düzeni zor kullanarak değiştirme ve siyasal rejimi şiddet kullanarak yıkarak yeni bir siyasal rejim oluşturma sürecidir’. Bu bağlamda, Fransız Devrimi ile Bolşevik Devrimi örnek olarak gösterilebilir.²¹ Devrimlerde sadece iktidar değişmekle kalmaz aynı zamanda siyasi rejimler de değişir. Arap coğrafyasında yaşananlara baktığımızda devrim tanımlamasının eksik kaldığını söyleyebiliriz. Çünkü Arap ülkelerinin bazılarında ‘diktatör rejimler’ devrilmiş olmasına rağmen siyasi rejimler değişmemiştir. Ayrıca Mısır ve Libya gibi ülkelerde yeni ‘dikta rejimleri’ iş başına gelmiştir. Bu anlamda devrim tanımlamasının yaşanan olaylara tam olarak uymadığı söylenilebilir.

Arap coğrafyasında yaşananların ‘Bahar’ olarak tanımlanmasının nedeni ise, henüz sürecin tamamlanmamış olmasıdır. Çünkü baharın sonunda yaz mevsiminin gelebileceği gibi kış mevsiminin gelmesi de olasıdır. Yaşanan olayların tam olarak nasıl sonuçlanacağı tahmin edilemediğinden böyle bir tanımlama yapılmış olabilir. Bu bağlamda Arap Baharı tanımlamasının da değişen koşullar çerçevesinde artık önemini yitirdiği söylenebilir. Çünkü bu tanımlamanın çağrıştırdığı ifade belirsizdir. Bu tanımlamanın yerine ‘Arap Uyanışı’ tabirinin kullanılması daha isabetli olacaktır. Nitekim son zamanlarda birçok uzmana göre, böyle bir tanımlama yapılmasının daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Çünkü her ne kadar siyasi rejimler değişmemiş olsa da yaşanan olaylar bize göstermiştir ki; Arap halklarının zihin dünyası asla eskisi gibi olmayacaktır. Var olan siyasi rejim

¹⁹Suat Tayfun Topak, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında ‘Renkli Devrimler’ ve ‘Arap Baharı’ Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi iibf dergisi*, cilt:9,sayı:3, 2014, s.234-235

²⁰Konur Alp Koçak, “Yasemin Devrimi’nden... s.25”

²¹1 Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk*, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, s. 8-10

uzantıları devam etse de; artık Arap halklarının taleplerine kayıtsız kalamayacaklardır. Bu anlamda ‘Uyanış’ tanımlaması ‘Bahar’ tanımlamasına göre daha uzun soluklu bir süreci ifade etmektedir.²² ‘Uyanış’ gerçekleşikten sonra geriye dönmesi zordur; fakat ‘Bahar’dan sonra gelecek olan ise belirsizdir. Nitekim Arap Baharı’nın Arap Kışı’na dönme olasılığı da söz konusudur.

Arap coğrafyasında yaşananların değişik adlarla tanımlanmasının nedeni, sürecin dinamik olmasından kaynaklanmaktadır. Coğrafyanın geleceğinin nasıl şekilleneceği konusunda net tahminler yapılamamaktadır. Bu sebeple süreç değişikliğe uğradıkça yeni tanımlamalar gündeme gelmiştir. Sürecin devam ettiği düşünüldüğünde, farklı tanımlamaların yapılmaya devam edeceği de görülmektedir. Bu bağlamda böylesine yeni bir toplumsal olayın dinamikleri düşünüldüğünde gerçek anlamda bir tanımlama yapmanın zorluğu da göz ardı edilmemelidir. Tanımlamaların daha iyi anlaşılması için Arap Baharı sürecinin nasıl başladığına ve son olarak geldiği duruma göz atmakta fayda vardır.

Arap coğrafyasında yıllardan beri süre gelen baskı ve zulüm rejimlerinden bıkan Arap halklarının bu duruma bir gün tepki vereceği tahmin ediliyordu. Böyle bir tepkinin başlaması için her şey hazırды. Fakat bunun için bir kıvılcıma ya da bir kahramana ihtiyaç vardı. Nitekim Tunus’ta meydana gelen bir olay, ayaklanmaların ateşini fitillemiştir. İş bulamadığı için pazarda meyve-sebze satarak ailesini geçindirmeye çalışan 26 yaşındaki Tunuslu Muhammed Buazizi, tezgâhının ruhsatsız olduğu gerekçesiyle tartı aletine ve tezgâhına el koymak isteyen zabıtalara ve güvenlik güçlerine direnmiş fakat şiddet, hakaret ve aşağılanmaya maruz kalmış ve 17 Aralık 2010 günü pazar yerinde kendini ateşe vermişti. Ağır yaralanan Buazizi 4 Ocak 2011’de yaşamını yitirdi.

Bu olay Tunus halkında infiale sebep oldu. Halk sokağa dökülerek enflasyon, işsizlik, yolsuzluk, ifade özgürlüğü, kötü yaşam koşulları gibi birçok sorunu protesto eden gösteriler düzenlemeye başladı. Sidi Buzid kenti Tunus bayraklarıyla süslendi. Kente gelenler ellerinde, yaşanan çatışmalar sırasında hayatını kaybedenlerin fotoğraflarını ve Buazizi’nin dev bir posterini taşıdı.²³

Olaylar bu kadarla sınırlı kalmamış halk ile hükümet güçleri arasında yoğun çatışmaların yaşandığı gösteriler meydana gelmiştir. İnsan hakları savunucusu Sabrine

²²Tarık Oğuzlu, “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, cilt: 3, sayı: 36, 2011, s. 16.

²³Veysel Ayhan, “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 3, No 2, Ocak 2012, s.75-77

Ammari, “etrafıma bakıyorum ve kalabalıkta özgürlük ve onurlarını savunmak için geçen yıl Bin Ali’nin güvenlik güçlerinin kurşunlarına cesurca göğüs germiş çok sayıda genç insanı görüyorum” şeklinde konuşmuştur.²⁴

Tunus’un diğer Arap ülkelerine göre daha zengin ve istikrarlı olarak görülmesine karşın 7 Kasım 1987’den beri yönetimde olan Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali (d.1936) yine de yeteri kadar sosyal ve ekonomik yatırımlar yapmamıştı. Bu durumdan halkın memnuniyetsizlik duyduğu bilinen bir gerçektir.

Bu durumu Rusya’nın sesi radyosu yorumcusu Yevgeniy Yermolayev şu şekilde açıklar: “Gerek Tunus gerekse Mısır’da halkın protesto eylemlerinin temelinde Bin Ali ve Mübarek rejimlerinin ekonomik ve sosyal politikasından duyulan memnuniyetsizlik bulunuyordu. Her iki ülkede rejimler ekonomi politikasını Batı standartlarına göre izlerdi. Bununla beraber ortaya çıkması kaçınılmaz olan sosyal sorunların çözülmesiyle hemen hemen ilgilenmezdi. Özellikle gençler arasında o kadar yüksek işsizlik oranı koşullarında kitlesel protesto gösterilerinin yapılması kaçınılmazdı tabii.”²⁵

Protesto gösterilerini engellemeyi başaramayan Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali, çıkan çatışmalarda çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bin Ali güçleri ile halk arasında yaşanan çatışmalar sonucunda, 23 yıldır iktidarda olan Zeynel Abidin Bin Ali, 14 Ocak 2011’de iktidarı bırakarak Suudi Arabistan’a kaçmak zorunda kalmıştır.

Bin Ali’nin yurt dışına kaçmasıyla yerine Muhammed Gannuşi Başbakan olmuştur. Fakat Bin Ali’ye yakın olmak ve eski rejim yanlılarını hükümette tutmak suçlamasıyla muhaliflerin sokaklarda yaptığı baskıya dayanamayıp istifa etmek zorunda kalmıştır. Gannuşi’den sonra günümüze kadar 5 farklı başbakan (el-Bacı Kâid Es-Sebsî, Hamadi Cibali, Ali el-Ureyd, Mehdi Cumaa, Habib Essid) ve 3 farklı Cumhurbaşkanı (Fuad Mebazaa, Munsif Marzuki, el-Bacı Kâid es-Sebsî) ülke yönetiminde söz sahibi olmuştur.²⁶

Kitlesel gösteriler ve Tunus’taki isyanlar önemliydi; çünkü ayaklanmaların gelişim sürecine bakıldığında bunun daha önceki protestolardan farklı olduğu anlaşıyordu. Nitekim Tunus’ta meydana gelen olaylar, sadece Bin Ali rejiminin devrilmesine yol

²⁴Arap Baharı’nın Bir Yılı.< <http://www.haberler.com/arap-bahari-nin-bir-yili-3198270-haberi/> > (17.12.2014)

²⁵Rusya’nın Sesi, Arap Baharı İşte Böyle Başladı <http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_12_24/Arap-bahari-ishte-bashladi/> (23.12.2014)

²⁶Veysel Ayhan, “Tunus İsyanı: Arapların Devrim...”s.75-88

açmadı. Adeta “Domino Etkisi” oluşturarak önce Mısır’a sonra Libya’ya ve diğer Arap ülkelerine sıçradı. Suriye’de ise beş yıldan beri süre gelen iç savaşı ateşledi.

Aslında önceleri Tunus’ta başlayan ayaklanmaların belki de sadece başladığı nokta olan Tunus’la sınırlı kalacağı düşünülmekteydi. Bundan dolayı da bu hareketler, daha önce de belirtildiği gibi ayaklanmaların Tunus’a özgü ismiyle “Yasemin Hareketi” olarak adlandırılmıştır.²⁷ Fakat yukarıda da belirtildiği gibi olaylar Tunus ile sınırlı kalmamış ve diğer Arap ülkelerine de sıçramıştır.

1.1.1. Sosyal Medyanın Arap Baharı’na Etkisi

Arap halk ayaklanmalarının bu kadar büyümesinde şüphesiz sosyal medyanın büyük bir etkisi vardır. Yeni yeni ortaya çıkan ve gelişen medya araçları bilginin yayılmasında ve paylaşılmasında önemli bir yer sahibi olmuştur. Sosyal medya ismi verilen bu yeni alan, insanları bir araya getirdiği gibi, aynı amaç doğrultusunda örgütlenmiş toplulukları da bir araya getirmektedir. Sosyal hareketleri birbirine bağlayan ve eylemselliklerine hız kazandıran bir ortam oluşturmaktadır.

Sosyal medya, “bu hareketlerin; kendi üretimlerini, eylemlerini ve haberlerini yayınlayacakları bir yayın mecrası oluşturdu.” Başta Tunus ve Mısır olmak üzere tüm Arap ülkelerindeki halk hareketleri kitle iletişim araçları ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla yayılmıştır. Halkın gösterdiği tepkiler ve direniş kimi zaman sansüre uğramış, kimi zaman karartılmış ve radyo, televizyon üzerinden rahatlıkla aktarılamamıştır.²⁸

İnternet platformları daha özgürlükçü ve geniş bir ortam sunduğu için kullanıcılar sosyal paylaşım araçları üzerinden Arap Baharı’na yönelik tüm gelişmelerden haberdar olabilmiş, görseller paylaşabilmiş, yorum yapabilmiş ve örgütlenebilmişti.

Sonuç olarak toplanmayı ve kolayca örgütlenmeyi sağlayan sosyal medya platformları, bir yandan da haber kanallarına bilgi aktararak, medyanın olup bitenleri bölgeye ve tüm dünyaya yaymasına olanak sağlamıştır. Örneğin; Tahrir

²⁷Muhammed Şerif Aydın, Arap Baharının Mısır’da yansımaları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi) , 2014, Atılım Üniversitesi, Ankara, s.57-60

²⁸Mehmet Emin Babacan, İrfan Haşlak, İsmail Hira, “Sosyal Medya ve Arap Baharı” *Akademik İncelemeler Dergisi*, cilt: 6, sayı: 2, 2011, s. 77.

Meydanı'nda taşıdıkları afişleri Twitter'da hashtag yapan gençler bütün dünyanın dikkatini bu meydana çekmişlerdir.²⁹

Bütün Arap halk hareketlerinde sosyal medyanın rolü yadsınamazken özellikle Arap Baharı sürecinde sosyal medyanın etkilerinin en fazla hissedildiği ülkenin Mısır olduğu söylemek yanlış olmayacaktır. 25 Ocak 2011'de Tahrir Meydanı'nda toplanan büyük kalabalığın bir araya gelmesinde önemli etkenlerden biri yine sosyal medyadır.³⁰

Mısır'da Arap Bahar'ından önceleri de sosyal medya araçlarının kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Fakat Arap Baharıyla bu iletişim yolunun çok daha fazla kullanıldığını söyleyebiliriz. Arap Ülkelerinde devrilen liderlerin takındıkları yasaklayıcı tavırdan hareketle Arap Baharı esnasında sosyal medya araçlarının devrimleri organize eden, kolaylaştıran, hareketlendiren faktörlerin başında yer aldığı sonucuna varılabilir. Sosyal medyanın ayaklanmalara, protestolara veya devrimlere neler kattığı günümüzden geriye bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır.

1.2. Arap Baharına Yol Açan Nedenler

Arap Bahar'ının altında yatan sebeplerin başında; ekonomik zorluklar, kötü yaşam koşulları ve halkların demokrasi talepleri gelmektedir. Bahsi geçen ülkelerdeki gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yaygın fakirlik, yolsuzluklar, yozlaşmış yönetim sistemleri, kayırmacılık, yönetimin babadan oğla geçmesi ve halkın ülke yönetiminde söz sahibi olamaması sorunun diğer nedenlerini oluşturmaktadır. Özellikle de tahsilli gençler arasındaki yüksek işsizlik oranı ve bu durumun her geçen gün kötüye gitmesi Tunus ve Mısır'da toplumsal gerilimlere neden olmuştur.³¹

1.2.1. Yönetimsel ve Siyasal Nedenler

Tarih boyunca Arap halk ayaklanmalarının temelinde, yönetimlerin adalet anlayışından sapmaları olduğu daha önce de belirtilmişti. Arap toplumları için adalet anlayışı her zaman çok önemli bir faktör olmuştur. Hatta bu durum sadece Müslüman Araplar için geçerli olmayıp, Hristiyan Kıptiler gibi toplumun diğer unsurları için de

²⁹Ali Murat Kırık, "Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm", cilt: 1, sayı: 2, 2012, s. 157

³⁰Veysel Eren, Abdullah Aydın, "Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, sayı:1, 2014, s.199-202

³¹Tarık Oğuzlu, "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, cilt: 3, sayı: 36, s. 9-15

geçerli olmuştur. Bu sebeple yönetimin baskılarına Arap halkları daima tepki vermiştir. Nitekim Arap coğrafyasına baktığımızda, Tunus'ta 23 yıllık Zeynel Abidin rejimini, Mısır'da 30 yıllık Hüsnü Mübarek rejimini, Libya'da 43 yıllık Kaddafi rejimini, Cezayir'de 20 yıllık askeri darbe yönetimini, Ürdün'de yarım asırlık Haşimiyye Krallığını görmekteyiz. Bütün bu 'dikta rejimleri' Batı'yı arkalarına alarak gücü elinde tutmaya çalışmışlardır. Kendileri lüks içerisinde yaşarken, halk fakirlik ve işsizlikle mücadele eder hale gelmiştir. Üstelik bu yönetimlerin ABD ve İsrail ile iyi ilişkiler kurmaları ve Filistin meselesi gibi Müslümanlar açısından çok önemli olan bir konuda bile doğru dürüst bir politika oluşturmamaları, Arap halklarında bu rejimlere karşı nefret uyanmasına sebep olmuştur. Arap Baharına neden olan yönetsel ve siyasi nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

Şu ana kadar demokrasi modelinin insanoğlunun bulabildiği en iyi yönetim şekli olduğunun bilinmesine ve Arap halklarının bu yönde bir talebinin olmasına rağmen Arap ülkelerindeki liderlerin demokratikleşme yolunda adım atmamaları sebeplerin başında gelmektedir.³²

Arap halkları çok uzun yıllardır tek parti rejimleri ve tek adam iktidarı ile yönetilmiştir. Aradan geçen zamanda Arap halkları yönetime katılamazken, diktatörler baskı ve otorite rejimi getirmiş; demokrasiyi hiç bir zaman önemsememişler, özgürlükler ve insan hakları konusunda hiçbir adım atmamışlardır. Artık Arap halkı kendini yönetecek yeni liderler ve yeni vaatler beklemektedir. Geleceğe daha umutla bakmak istemektedir. Batı toplumlarında olduğu gibi daha özgür, en temel hak olan insan haklarına değer verilen bir toplumda yaşamayı arzulamaktadır.³³

"Diktatör yönetimler; kayırmacılık, gösteriş, torpil, savurganlık gibi yanlış bir takım uygulamalarda ısrar etmişler ve dış güçlerden destekler alarak ülkeyi yönetmeye kalkmışlardır. Tunus'ta devlet mallarının Zeynel Abidin Bin Ali'nin ve eşi Leyla Trabelsi'nin yakınlarına verilmesi; yine Mısır'da ihalelerin Mübarek'in oğlu Cemal tarafından belirlenmesi; Suriye'de Mahluf'un ticari hayattaki şaşası ve bariz üstünlüğü, yabancı sermaye girişleri ve yatırımların tamamen Rami Mahluf'un eline bırakılmış olması

³²İsmet Göçer, Sertan Çınar, "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri" *KAÜ İİBF Dergisi*, cilt:6, sayı:10, 2015, s. 51-68

³³Muhammed Şerif Aydın, Arap Baharı ve Mısır'da... s.57-60

halkın tepkisini çeken yolsuzluk ve adaletsizliklerin birer örneğidir.”³⁴ Bunun gibi birçok örnek, halkın yönetimlerinden soğumasına ve öfke duymasına neden olmuştur.

Göstermelik seçimler ve parlamenter uygulamalar ile halkın gerçek iradesi hiçbir zaman sandığa yansımamıştır. Örneğin, azınlıkların ve Şiilerin orantılı temsil hakkı bulunmaması nedeniyle Kuveyt’te halk sandığa gitmemiştir. Yine Hüsnü Mübarek iktidarları boyunca Mısır’da yapılan seçimlerde, halkın seçimlere katılma oranı çok düşük olarak gerçekleşmesine rağmen katılımcıların neredeyse tamamının oylarını alarak seçilmiştir.³⁵ Bütün bunlar sonucu halk, kendi iradesinin hiçe sayıldığı hissine kapılmıştır.

Arap ülkelerinde rejimlerin, kendi halklarını bir anlamda sindirmek ve korkutmak için güvenlik-istihbarat uygulamaları doğrultusunda baskıcı politikalar izlemeleri ve herkesin birbirine şüphe ile bakmaya başlaması, Arap Baharı’nın temel nedenleri arasında değerlendirilmektedir.³⁶

Arap ülkelerinde genel olarak, tarihsel süreçte olduğu gibi son dönemlerde de yönetimdeki kişilerin, ailelerinin ve yakın çevrelerinin lüks içerisinde yaşamalarına karşın halkın büyük bir bölümünün yoksulluk içerisinde yaşamak durumunda kalması ya da bırakılması, ister istemez yönetimlerin sürekli eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda söz konusu edilen bu durum, Arap Baharı’nın bir başka nedeni olarak öne çıkmaktadır.³⁷

Liderlerin sırtlarını Batı ülkelerine ve ABD’ye dayayarak meşruiyetlerini halktan ve sandıktan değil, para ve dış güçlerden almaları Arap Baharı’nın önemli nedenleri arasında gösterilmektedir.

İsrail’in Ortadoğu’da sürekli problem çıkarmasına ve hukuka aykırı eylemlerde bulunmasına rağmen bölgede İsrail’in bu tutumuna karşı koyabilecek, Mısır’ın eski lideri Cemal Abdül Nasır gibi bir liderin Ortadoğu’da çıkmaması da Arap halklarının var olan düzene karşı çıkmalarında büyük bir rol oynamıştır. Nitekim Suriye ve İran haricinde neredeyse bölgede İsrail’e karşı söylem ve eylemlerde bulunan bir ülke kalmamıştı.

³⁴Mustafa Aydın, COPPEM Avrupa-Akdeniz Bölgesi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Birliği <http://www.mustafaaydin.com/dosyalar/Arap_baharini_anlamak.pdf> (01.03.2015)

³⁵İsmail Kaplan, *Irklar, Dinler Ve Mezhepler Mozaiki Ortadoğu’da Bahar Sancısı: ‘hem Şam’ın şekeri, Hem Arab’ın Yüzü...’*, 1. baskı. İstanbul, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2012.s.387vd

³⁶Yıldırım Boran, *Ortadoğu’da Direniş (El-Fetih-Hamas-Hizbullah)*, 1. Basım, Siyah-Beyaz Yayınları, İstanbul, 2011, s. 260

³⁷Celalettin Yavuz, Serdar Erdurmaz, *Arap Baharı ve Türkiye-Orta Doğu’da Kırılan Fay Hatları-*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2012, s. 42-43

Arap baharının en önemli sebeplerinden biri de diktatör yönetimlerin ve ailelerinin gösterişli yaşam tarzlarıdır. Diktatörlerinin ve eşlerinin gösterişli yaşam tarzları her zaman Arap toplumlarının ilgi odağı olmuştur. Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali'nin eşi Leyla Trabelsi'nin Fransa'dan özel tatlılar ve pastalar getirtmesi; Esma Esad'ın modayı yakından takip etmesi ve lüks kıyafet düşkünlüğü, Kaddafi'nin ve çocuklarının lüks yaşam tarzları bu duruma örnek olarak gösterilebilir.³⁸

1.2.2. Ekonomik Nedenler

Arap halkları zengin enerji ve yer altı kaynaklarına sahip bir bölgede yaşamalarına rağmen fakirlik çekmişler ve zor şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmışlardır. Diktatör rejimler, başta ABD olmak üzere Batı'nın dayatmasıyla ekonomik anlamda liberal denebilecek politikalara yönelmiştir. Fakat bu politikalar Batı'lı ülke halklarına yararken Arap halkları açısından aynı yararı sağlamamıştır. Örneğin; bir turizm ülkesi olan Tunus'ta ucuz tatil yapmak için Avrupa'nın çeşitli yerlerinden turistler gelirken, Tunus halkının büyük bir kısmı için tatil için konaklamak neredeyse bir hayaldi.³⁹ 'Dikta rejimleri' turist çekmek amacıyla şehirlerin merkezlerine görkemli oteller ve alış-veriş merkezleri inşa ederken, şehirlerin arka sokaklarında ise zor şartlar altında geçinmeye çalışan geniş halk kitleleri vardı. Üstelik Arap halklarının bu zor şartlarına rağmen, diktatör rejimlerin sahipleri ve bunların aileleri lüks içerisinde yaşıyorlardı. Ulusal ve uluslararası magazin medyasında bununla ilgili sürekli haberler yapılıyordu. Bütün bunlar yıllarca Arap halklarında rejimlere karşı büyük bir nefretin oluşmasına sebep oldu. Tunus'ta meydana gelen 'Buazizi' olayı bardağı taşıran son damla oldu. Arap Baharı'na neden olan ekonomik sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Diktatör rejimlerin halkları, temel günlük ihtiyaçlarını gidermeye ve fakirlikten kurtulmaya çalışmaktan başka bir şey düşünemez hale gelmişken, Arap hükümetleri medyayı yanlarına alarak halkın gerçek durumunu gizlemişler ve ülkelerinin ekonomik durumunu sürekli yanlış göstermişlerdir.⁴⁰

³⁸Murat Tekek, Arap Baharı ve Nedenleri, < <http://www.tuicakademi.org/arap-bahari-ve-nedenleri/> > (03.03.2015)

³⁹Detlev Quintern, "Arap halkları gücünü adalet hareketi geleneğinden alıyor" *Ortadoğu Analiz*, cilt 3, sayı 35, 2011, s. 71.

⁴⁰Hasan Muzaffer Elerzo, "Arap Baharı. Çözüm önerileri", *Ortadoğu Analiz*, cilt: 6, sayı:62, 2014, s.22

Mısır da diğer bölge ülkeleri gibi 2008-2009 ekonomik krizine hazırlıksız yakalanmıştır. Bu bağlamda dünya çapında artan temel gıda fiyatları Mısır'ı da olumsuz etkilemiş; bu süreçte Mısır'da başta ekmek olmak üzere diğer temel gıda maddeleri de halka daha pahalıya satılmaya başlanmış ve sübvansiyonlar da azaltılmıştır. 'Baktığımız zaman Mısır'da bir kişinin günlük geliri iki dolardır ve Mısır'da ailelerin yüzde 60'ı sübvansiyonlu ekmek yemek zorundadır. Nitekim Mısır'daki ayaklanmanın nedenlerinden birinin ekmek sorunu olduğunun farkında olan Mısır Cumhurbaşkanı Mursi, seçimlerden önce yaptığı vaatle; işbaşına geldikten sonra 100 gün (3 ay) içinde ekmek sorununu ile birlikte yakıt, güvenlik, trafik, temizlik sorunlarını da çözeceğini beyan etmiştir.'⁴¹

Özellikle 2008-2009 ekonomik krizi kapsamında Ortadoğu ülkeleri de bir bakıma kendi paylarına düşeni almışlar ve petrolü olmayan bölge ülkeleri de bu krize hazırlıksız yakalanmışlardır. Bu sebeple büyük problemler yaşamışlardır. Birçok başka sebeplerden ötürü zaten ekonomik anlamda daha fazla dayanacak gücü kalmamış olan Arap halkları için isyanlar kaçınılmaz olmuştur.⁴²

Devrimin yaşandığı ülkelerin dünya finansal piyasalarına uyum düzeyleri yüksek değildi. Bu sebeple 2009 yılında başlayan küresel finansal krizin dünyada reel ekonomik piyasayı etkilemeye başlamasıyla, Arap ülkeleri de krizin olumsuz etkilerini hissetmeye başladılar. Küresel krizin Arap ülkelerine temel aktarım kanallarından birisi petrol fiyatlarındaki düşmedir. Bu düşüş, zaten düşük olan GSMH'yı daha da aşağı çekmiştir.

Eğitimsizlik, yoksulluk, açlık, işsizlik ve barınma sorunları Arap halk ayaklanmalarının başlamasında etkili olmuştur. 'Nitekim Arap Baharı'nın yaşandığı bölge olan Ortadoğu ülkelerinde günde 2 dolardan az yaşayanların nüfus içinde yoksulluk oranı 2008 yılı itibarıyla %13,9 iken Avrupa ve Orta Asya'da bu oran %2,2 olarak gösterilmektedir.'⁴³

Bölgenin zengin doğal kaynaklara sahip olmasına ve bu kaynaklardan iyi gelirler elde edilmesine rağmen, elde edilen yüksek gelir, sadece belirli bir kesimin kontrolü altında tutulmuştur. Bu kesim elde edilen gelirlerden halkın payını vermemiş, halkın demokrasi ve refah artışı taleplerini göz ardı etmiştir. Bu bağlamda Arap diktatör liderleri

⁴¹Murat Tekek, Sosyal Medya ve Arap Baharı. <<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2964>> (18.11.2015)

⁴²Muhammed Şerif Aydın, Arap Baharı ve Mısır'da... s.60

⁴³Muhammed Azapoğlu, Arap Baharının Ekonomik Nedenleri. <<http://neo-ekonomi.com/arap-baharinin-ekonomik-nedenleri/>> (13.04.2015)

yıllarca iktidarda kalarak bütün zenginliklere sahip olmuşlar ve buna rağmen, sermayeden yeterli derecede halka pay vermemişlerdir. Özellikle gençler bu durumu kabul etmeyi reddetmiş ve bu duruma direnmişlerdir. Gıda fiyatlarının hızlı artması ve küresel gıda güvenliğinin zayıflaması ise Arap Baharı'nın en mühim faktörlerdendir.⁴⁴

Arap halk ayaklanmalarının en önemli sebeplerinden biri de işsizliktir. Suudi Arabistan Çalışma Bakan Yardımcısı Mufarresh Al Hogubanibu'nun konuyla ilgili şu beyanı tespitimizi teyit etmektedir: “Ortadoğu'daki devrim sürecinin başlıca nedeninin işsizlik olduğunu düşünüyorum.” Yine, Nisan 2015'te Bakü'deki İslam İşbirliği Örgütü çalışma bakanları ikinci oturumunda konuşan Mufarresh Al Hogubani, “işsizlik bir dizi Ortadoğu ülkesindeki devrim sürecinde itici bir güç oldu. Sadece kalkınma, ülkelerimizdeki bu şekildeki olumsuz olayların önüne geçebilir” demiştir.⁴⁵

Ortadoğu coğrafyasının genel iklim şartlarından dolayı tarımsal faaliyetler yapılamamakta ve bu sebeple bölge ülkeleri temel ihtiyaç maddesi olan gıda ürünlerini ithal etmektedirler. İstihdamı sağlayacak özel sanayi veya devlet yatırımlarının bulunmaması gibi sebeplerle işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bölgede, bu temel gıda maddelerini almak bile oldukça güç hale gelmiştir. Tarımın yetersiz oluşu dışında bölgedeki en büyük problemlerden biri de su sorunudur. Arap coğrafyası su bakımından oldukça fakir bir bölgedir. Bu bağlamda temel ihtiyaçlarını karşılamaya imkân bulamayan Arap halkları bir de iklim şartları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bütün bunlara usulsüzlük, haksızlık, gelir adaletsizliği gibi faktörler de eklenince, bu bozuk düzenden kurtulmak isteyen Arap halkları bir nevi özgürlük ve bağımsızlık mücadelesine girmişlerdir.⁴⁶

1.2.3. Sosyal ve Toplumsal Nedenler

Arap halkları ‘dikta rejimlerinin’ yönetimi altında yıllarca ezilmiş ve dışlanmış. Kendi yöneticilerini seçme hakkı tanınmamıştır. Özellikle iletişim araçlarının gelişmesiyle, dünyanın her yerinden anında haberdar olmak mümkün hale gelmiştir. Batı ülkelerindeki özgürlükçü ortamı gören Arap halkları, kendi ülkelerinde aynı koşulları görememişlerdir.

⁴⁴Canat Mominkulov, “Arap Dünyasında Yaşanan Olayların Temel Sebepleri ve Bölgeye Etkisi” *Dış Politika Analizleri*, 2012.

⁴⁵Arap Baharının Başlıca Nedeni İşsizlik. <http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_04_25/Arap-baharinin-baslica-nedeni-issizlik/> (25.04.2015)

⁴⁶Caner Yılmaz, Arap Baharının Görünen ve Görünmeyen Nedenleri: Sosyal Medyanın Arap Baharındaki Yeri <<http://makalecomu.eu5.org/article.php?id=2>> (10.05.2015)

Uzun yıllardır Batı’lı standartlarda bir yaşam tarzı arzulayan Arap halkları sorunun çözümü için tek çareyi ‘diktatör rejimlerin’ ortadan kalkması olarak görmüşlerdir.

Arap halkları, hiçbir zaman Batı ülkelerindeki bireyler gibi özgür olamamışlar ve kendi ülkelerinde bile hukuksal ve ekonomik anlamda eşit haklardan mahrum bırakılmışlardır. İnsanca yaşama koşulları bile iktidarları tarafından kendilerinden esirgenmiştir. Diktatör liderlerin ve ailelerinin gösterişli yaşam tarzlarının Arap halkları nezdinde ciddi infiallere yol açtığı ve ayaklanmaların temelini oluşturduğu söylenebilir.

Tarihsel sürece baktığımızda Arap halklarının birçok nedenden ötürü baskı ve zulüm altında oldukları ve bu doğrultuda da başta insan hakları olmak üzere birçok temel hak ve özgürlüklerinden mahrum kaldıkları bilinmektedir.⁴⁷

Dünya yakın tarihinde yaklaşık yarım yüzyıldır damgasını vurmuş darbelerin ömürlerini artık tamamlamış olması ve Arap ülkelerindeki darbeci anlayışların artık bir yarar getirmediğinin halklar tarafından görülmesi sistemin değişmesine olan inancı daha da artırmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi Facebook, Twitter gibi sosyal paylaşım platformlarının etkisi de yadsınamaz. Buna ek olarak kara, deniz ve hava ulaşımının gelmiş olduğu düzey dünya insanları arasındaki uzaklık kavramını tümüyle ortadan kaldırmıştır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Arap Dünyası’nda da insanlar artık dünyanın her bir noktasındaki olayları izlemekte, diğer toplumların yaşam biçimlerinden etkilenmekte ve beklenti düzeyleri artmaktadır. Bu bağlamda Arap insanı da dünyanın diğer gelişmiş yörelerinde yaşayanların sahip olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik koşullara sahip olmak istemektedir. Bu sebepler de ayaklanmaları tetiklemiştir.⁴⁸

Osmanlı devleti yıkıldıktan sonra, Arap coğrafyasında yeni kurulan devletlerin hemen hepsi kuruluşlarını bağımsızlık savaşlarına değil; Birinci Dünya Savaşı’nın bitiminde Avrupalı güçlerin planlamalarına borçludur. Bu bağlamda ulusal bağımsızlıklarını savaşlarla değil de Batı’nın desteğiyle kazanmış olmaları dolayısıyla var olma mücadelesinin savaş veya kanla verilmemişliğinden gelen ‘hoşnutsuzluk’ ve ‘pasiflik’ duygusu Arap halkları tarafından her daim hissedilmiştir.

⁴⁷Veysel Ayhan, *Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim*, 1. Basım, Marmara Kitap Merkezi (MKM) Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17 vd.

⁴⁸Azime Telli, “Mısır Devrimi’nde Sosyal Medyanın Rolü”, *Bilge Strateji*, Cilt 4, Sayı 7, 2012, s.66

Arap halkları Birinci Dünya Savaşından beri Batı'lı devletler tarafından, kandırılmışlık, aldatılmışlık ve aşağılanmışlık hislerine kapılmışlardır. Yıllardır kendi coğrafyaları üzerine Batı'lı devletler tarafından uygulanan kapitalist politikalar ve kapitülasyonlar yaşam kültürlerini bozmuş, halk arasındaki eşitsizleri giderek attırmıştır. Bütün bunlar Arap toplumları nezdinde onur kırıklıkları yanında büyük bir kızgınlığı da beraberinde getirmiştir. Arap halk ayaklanmalarında bu durumun yadsınamaz bir önemi vardır.

İsrail'in ABD tarafından Ortadoğu'da 'ileri bir karakol' olarak yerleştirilmesinden beri Arap Coğrafyasında sorunlar hiç eksik olmamıştır. Arap ülkeleri, İsrail ile 1948'den bu yana gerçekleştirdiği savaşların neredeyse tamamını kaybetmişlerdir. Üstelik İsrail'in Filistin konusundaki uzlaşmaz tavrı ve uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayan davranışlarına Arap ülkelerinden kayda değer bir tepki gelmemiştir. Bütün bunlar Arap halk ayaklanmalarının başlamasında etkili nedenleri oluşturmuştur.

Ortadoğu coğrafyası dinler ve mezhepler açısından çok zengin bir bölgedir. Ortadoğu'nun, semavi dinler olan; İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik için önemli bir yeri vardır. Örneğin Kudüs şehri bütün semavi dinler açısından çok özel bir anlam ifade eden kutsal bir yerdir. Bütün semavi dinlerin kutsal kabul ettiği peygamberlerin burada yaşamış olması ve Kudüs'ü mabet olarak göstermeleri, her üç dinin mensuplarının da burayı kontrol etmek istemelerine yol açmıştır. Bu durum ise doğal olarak bölgede sorunların çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁹ İsrail'in bölgeye taşınmasıyla Kudüs üzerinde Müslümanların hâkimiyeti azalmış, bu da nüfusun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Arap toplumlarında bir 'pasiflik' duygusuna neden olmuştur. Özellikle Kudüs'te Müslümanların son temsilcisi haline gelen Filistin halkının, davasında yalnız bırakılması Arap halklarının öfkesine neden olmuştur.

Ortadoğu, çok köklü bir tarihsel geçmişe sahip olması nedeniyle birçok değişik medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Hatta medeniyetlerin birçoğu bu bölgede ortaya çıkıp dünyaya yayılmıştır. Bu coğrafyada genellikle Araplar, Türkler ve İranlılar çoğunluktadır.⁵⁰ Bu toplumlar dışında farklı etnik ve dini gruba mensup topluluklar mevcuttur. Ortadoğu coğrafyasının Batı'lı devletlerin çıkarları üzerine belirlenmesi sonucu

⁴⁹İdris Bal, Ortadoğu'daki Yapısal Sorunlar ve Arap Baharı <<http://onedio.com/haber/ortadoğu-daki-yapısal-sorunlar-ve-arap-baharı-186800>> (05.05.2015)

⁵⁰Caner Yılmaz, Arap Baharının Görünen... s.7

farklı etnik, dini ve mezhepsel gruplar bir arada yaşamak zorunda kalmış; bu da bölgede birçok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bütün bunlar uzun vadede Arap halklarında bıkkınlığa sebep olmuştur.

Arap coğrafyasında İslamcı siyasal hareketler yakın tarihimizde önemli bir yer tutmuştur. Mezhep temelli bu siyasal hareketler, Arap toplumlarında yıllardan beri meydana gelmiş toplumsal problemlerden ve çöküntülerden faydalanarak kendilerine ciddi anlamda taraftar bulmuşlardır. İslam'ın ilk dönemlerindeki ümmet olma bilincinden uzaklaşarak mezhep temelli bir yayılma anlayışı sürdüren bu gruplar, Arap coğrafyasını büyük bir çıkmazın içine sokmuşlardır. Arap coğrafyasındaki İslamcı siyasal hareketlerin başında en göze çarpanı Muhammed b. Abdilvahhab'ın başlattığı "Vahhabilik" akımı oluşturmaktadır.⁵¹ Bu akım oldukça katı din yorumlarını içselleştirerek, Hanbelîlik ekolünden gelen İbn Teymiye'nin düşüncelerini yeniden canlandırmaya çalışmaktadır. Son derece marjinal özelliği ile Vahhabiler ve Selefiler, kendi görüşlerini benimsemeyenler dâhil, tüm insanlığı hedef haline getirmiş ve kendi görüşlerini paylaşmayanların kanlarının ve mallarının kendilerine helal olduğunu ilan etmişler ve görüşlerini de Cihat yoluyla bir kabul ettirme yolunu benimsemişlerdir.⁵² Bu siyasal akıma binaen bölgede birçok örgüt kurulmuştur. El-Kaide bunlardan sadece bir tanesidir. Bu örgütler başta Arap coğrafyası olmak üzere dünyanın birçok yerinde kanlı saldırılarda bulunmuşlardır. Bu durum Arap toplumlarında bu örgütlerin ortaya çıkmasına ve taraftar bulmasına neden olan düzene karşı bir tepki oluşmasına sebep olmuştur.

1.3. Arap Bahar'ının Mısır Üzerine Etkileri

Arap ülkelerinin tümü için aynı 'bahar'dan söz etmek mümkün değildir. Ortadoğu hattındaki her ülke bu fırtınadan etkilenmiş, fakat ülkeler üzerindeki yansıması farklı olmuştur. Nitekim halklarının meşru kabul ettiği yönetimlere sahip ülkelerin Arap Baharından daha az etkilendiğini söylemek mümkündür.⁵³ Bu bağlamda Tunus'tan sonra Arap Baharı'ndan en çok etkilenen ülkenin Mısır olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu ayaklanma özellikle Arap dünyasının lider ülke konumundaki Mısır'da köklü değişimlere yol açmıştır.

⁵¹Hüsnü Ezber Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör" *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, 2003, s.9

⁵²Caner Yılmaz, *Arap Baharının Görünen...* s.7-8

⁵³Tarık Oğuzlu, "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3 ,Sayı: 36,2011,s.9

Bölgede birçok protesto, miting ve iç çatışma yaşanmıştır. Muammer Kaddafi ve Hüsnü Mübarek gibi “diktatör” olarak nitelendirilen birçok lider de bu ayaklanmalar ile birlikte resmen devrilmiştir. Bu yönüyle birçok uzman, siyasetçi ve akademisyen bu hareketi, Arap dünyasında yaşanan en büyük değişim olarak nitelendirmektedir.⁵⁴

Mısır aslında bu sürece hazırlıksız yakalanmış gibi görünse de, tarihsel sürece baktığımızda bunun böyle olmadığını görmek mümkündür. Aslında devrimin ayak seslerini tahmin etmek çok güç değildi. Çünkü Mısır uzun yıllar tek adam rejimiyle ve olağanüstü hal yasaları ile yönetilmiş ve rejime bağlı güvenlik güçleri, olağanüstü hal yasalarını dayanak kabul ederek halka şiddet uygulamışlardır. Nitekim 30 yıllık Hüsnü Mübarek dönemi ve uygulamalarına baktığımızda bunu açık bir şekilde görmekteyiz. Son olarak Halid Said isimli Mısırlı bir gencin 6 Haziran 2010 tarihinde, kolluk kuvvetleri tarafından dövülerek öldürülmesi gösterilebilir. Bu olay Mısır’da Mübarek’in kötü yönetiminin simgelerinden biri olmuş ve geniş halk kitlelerin katılımıyla protesto edilmiştir.⁵⁵

Bütün bunlara daha öncede bahsettiğimiz ekonomik, sosyal, sosyo-psikolojik vs. nedenler eklendiğinde Mısır halkının bir değişim talebi arzuladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira sadece 1998 ve 2004 yılları arasında 1.000’in üzerinde toplumsal protesto hareketlerine sahne olmuş olması bunun apaçık bir göstergesidir.⁵⁶ Dolayısıyla Tunus’tan sonra Mısır, Arap dünyasındaki bu değişim talebine karşılık veren ilk ülkelerden birisi olmuştur. Milyonlarca Mısırlı ünlü “Tahrir Meydanı” başta olmak üzere birçok halk meydanını günlerce hatta aylarca direnişin toplanma ve farklı kimlikteki grupları birleştirme üssü olarak kullandı. Ayrıca El Cezire başta olmak üzere Arap dünyasının en önemli televizyon kanalları da bu gösterilere geniş olarak yer vererek kalabalıkların meydanlara toplanmasına katkıda bulundu.⁵⁷

Tahrir Meydanı çok kültürlü ve birbirinden bağımsız bütün kimlikleri ile ayrılmış bir görüntü sergileyen Mısır halkını bir araya getirdi. Daha sonra özgürlük, demokrasi, iş ve yuva kurmak isteyen yüksek eğitimli muhalif gençler sokağa indi. Sonra sol eğilimli,

⁵⁴Yavuz Elbistan, Arap Baharı’nın Mısır’daki etkisi

<http://www.academia.edu/7288726/Arap_Baharı_nın_Mısır_daki_etkisi> (11.06.2015)

⁵⁵Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar*, 3. Basım, Aktif Yayınları, İstanbul, 2013, s. 196

⁵⁶Mohammad Reza Djalili ve Thierry Kellner, *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye: Ortadoğu’da Yeni Bir Stratejik Rekabete Doğru Gidiş mi?* (çev. Hande Güreli), 1. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2013, s.71

⁵⁷Leyla Melike Koçgündüz, “Ortadoğu’daki Ayaklanmalarda Bir Katalizör Olarak Al Jazeera ve Mısır Örneği”, *OrtadoğuAnaliz*, cilt: 3, sayı: 29,2011,s.89

liberal görüntüsü, demokrat söylemlisi ve farklı inanç grupları... Yani ezilen ve yok sayılan herkes temel insan hakları için aynı çılgılık altında birleşti.

Ardından bu isyana ve değişime kayıtsız kalamayan ve Mısır'ın eski ve köklü geleneğinden gelen Müslüman Kardeşler de Tahrir Meydanı'na dâhil oldu. Müslüman Kardeşler'in gelenek yapısına ve dini inanış biçimine baktığımızda onların bu ünlü meydan da bulunmaları alışa geldik bulunmasa da, ezilen halka vermiş oldukları bu güçlü destek onların halk tarafından daha da takdir toplamasına sebep olmuş ve temsil gücünü genişleterek arttırmıştır.

Meydanlardaki bu çok kültürlülüğe ve farklılığa rağmen sokaktaki direniş, tek bir paydada vücut bulmuştur. Bütün bu farklılıklara rağmen ortak temelde yatan hedef aynıydı. Devrim ve değişim olarak adlandırabileceğimiz bu temel gerekçeler ile sokağa indiler ve Mübarek rejimini devirmek için ortak paydada buluştular.⁵⁸

Nitekim baskılara daha fazla dayanamayan Mısır yönetimi ve “diktatör” olarak adlandırılan Hüsnü Mübarek, 11 Şubat 2011'de yaklaşık 30 yıllık görevini orduya ve anayasa mahkemesine devrederek istifa etti.⁵⁹ Fakat devrimin etkisi çok uzun sürmedi. “Diktatör” ve “Rejim” gitti, ancak sistem değişmedi. Yaklaşık yarım yüzyıldır, özellikle Latin Amerika ve Ortadoğu ülkelerine damgasını vurmuş olan askeri darbe anlayışı Mısır'da tekrar gün yüzüne çıktı. Abdülfettah El-Sisi başkanlığındaki Askeri Konsey yönetime el koydu.⁶⁰

1.3.1. Arap Baharı'nın Mısır'a Özgü Sebepleri

Mısır ordusu yarım milyona yakın asker sayısı ile dünyanın en büyük 10. ordusu durumundadır. Mısır yapısı itibari ile de “ordu-millet” anlayışı güçlü olan bir devlettir. Halkın büyük bir kısmı kendisi ya da bir yakını vasıtasıyla ordu mensuplarıyla iç içe geçmiş bir izlenim vermektedir. Özellikle Arap-İsrail savaşlarında göstermiş olduğu tutum nedeniyle halkın gözünde saygın bir konumu vardır.⁶¹

⁵⁸Muhammed Şerif Aydın, Arap Baharı ve Mısır'da... s.44

⁵⁹BBC, Portre: Hüsnü Mübarek

<http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/02/110204_profile_mobarak.shtml> (10.06.2015)

⁶⁰Abdullah Aydoğan Kalabalık, Devrimin üçüncü yıl dönümü

<<http://setav.org/tr/bir-misir-gercegi-42-yildir-misiri-yoneten-menufiyeliler/yorum/14438>> (24.07.2015)

⁶¹SETA, “25 Ocak'tan Yeni Anayasaya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi”, Rapor No:2, Ankara, Nisan 2012

Mısır ordusunun siyaset ve toplum içinde önemli bir ağırlığının olduğu açıktır. Bu sebeple Mısır ordusu eskiden beri ülkenin yönetiminde önemli bir rol oynamış ve iktidardaki ayrıcalıklarını korumayı başarmıştır. Bu ayrıcalıklarını devam ettirmek isteyen Abdülfettah El-Sisi yönetimindeki askeri rejim, Muhammed Mursi'yi ve dolayısıyla Müslüman Kardeşler'i iktidardan uzaklaştırmıştır. Oysa Mısır tarihinde ilk defa bir cumhurbaşkanı halkın oylarıyla seçilerek iş başına gelmişti; fakat bir yıl gibi kısa bir süre içerisinde yeniden bir dikta rejimi iktidara gelmiştir.

“Darbeciler” sadece Muhammed Mursi'yi görevden uzaklaştırıp yönetime el koymakla kalmadı. Rabia Meydanı'nda İhvan destekçisi binlerce kişi katledildi. Son olarak örgütün lider kadrosu hapse atıldı ve Müslüman Kardeşler ‘terör’ örgütü ilan edildi.⁶² Bu noktada Müslüman Kardeşler'in iktidardan bu kadar çabuk düşmesine neden olan ve darbeye zemin hazırlayan hata ve eksikliklerinin bulunduğu işaret etmemiz gerekir. Her şeyden önce görev yaptığı bir sene içerisinde vadettiği inkılâpları yapmakta gecikmiştir. Ayrıca iktidara gelmekle muktedir olduğu duygusuna kapılarak nitelikli ve geniş görüşlü bir siyaset geliştiremedi.⁶³ İktidar olduktan sonra, Hüsnü Mübarek'i ve 30 yıllık rejimi deviren halkın birlik ve beraberliğini sağlamayı başaramadı. Bunun sonucu olarak bazı halk kesimleri yapılan darbeyi desteklediler.

Mısır'daki bazı bürokratların, askerlerin ve yargıçların Müslüman Kardeşler örgütünün iktidara gelmesine sıcak bakmadığı bilinen bir gerçektir. Mursi göreve gelir gelmez bazı üst düzey yargıç ve hâkimleri azletmeyi isteyerek aceleci davrandı. Bu da bir siyasi krize dönüştü ve kriz iyi yönetilemedi.

Mısır'ın sorunlu bölgesi Sina, özellikle Mursi döneminde giderek artan terör saldırılarının merkezi haline geldi.⁶⁴ Ancak Mursi terör eylemlerini önleme konusunda başarılı olamadı.

Kıpti Hristiyanların da yoğun olarak yaşadığı Yukarı Mısır olarak tabir edilen bölgede, kiliselere karşı yapılan saldırılar, adam kaçırma, hırsızlık gibi eylemler güvenlik güçleri tarafından engellenemedi. Öyle ki, polisin ve yerel Selefi grupların bu saldırılarda

⁶²Ali Zeynel Gökınar, Müslüman Kardeşler, Mısır'ı neden ve nasıl kaybetti.

<<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/musluman-kardesler-misiri-neden-ve-nasil-kaybetti>> (25.06.2015)

⁶³Mumin Besisu: İhvan nerede hata yaptı.

<<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ihvan-nerede-hata-yapti>>(02.07.2015)

⁶⁴Anadolu Ajansı, Mısır'ın sorunlu bölgesi Sina Yarımadası <<http://aa.com.tr/tr/dunya/misirin-sorunlu-bolgesi-sina-yarimadasi/220715>> (25.07.2015)

rolü olduğunun ortaya çıkması, hem İhvan'ın iktidarının sorgulanmasına hem de mezhepçilikle suçlanmasına neden oldu.⁶⁵

Mısır'ın ekonomisi iyi değildi. Bu sebeple Mısır'da iktidara kim gelirse gelsin ekonomik sorunları kısa vadede çözmesi kolay olmayacaktı. Mursi hükümeti zamanında ekonomi daha da kötüleşti. Ortalama günlük harcama iki dolar civarıyken bu daha da aşağılara geriledi. Bu da halk nezdinde Müslüman Kardeşler iktidarının sorgulanmaya başlamasına yol açtı.

Bütün bunlar Mursi iktidarının “eksiklikleri” veya “hataları” olarak gösterilse de Mısır tarihinde ilk defa demokratik bir seçim yapılmış ve oyların %51,73'ünü alarak seçilmiş bir Cumhurbaşkanı halk tarafından göreve getirilmişti. Bu Mısır halkı için büyük bir şans olabilirdi. Bu noktada Devrimcilerin özellikle de ihvanın en büyük hatası 25 Ocak 2011' de büyük bir heyecanla başlattıkları ve devrimlerle elde ettikleri kazanımları tam olarak ellerine almadan, meydanları terk etmeleri idi. Bir an önce legal hale gelmek isteyen Müslüman kardeşler, bir yandan eski rejimin uzantılarıyla uzlaşma masasına oturken diğer yandan Tahrir Meydanında yanyana geldikleri diğer gruplarla çok çabuk fikir ayrılığına düştü. Bu da darbe sürecinde Müslüman Kardeşlerin yalnız kalmasına neden oldu.⁶⁶

2 Temmuz 2013 tarihinde ülke yönetimine askerî darbe ile el koyan General Abdülfettah El-Sisi 29 Mayıs 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde katılımın %40 olduğu seçimlerden %97 oy alarak cumhurbaşkanı seçildi.⁶⁷

Tunus'ta başlayan daha sonra Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün gibi ülkelere sıçrayan Arap halk ayaklanmalarının Arap coğrafyasında radikal değişimler başlattığını söylemek mümkündür. Birçok Arap ülkesinde yıllardır süre gelen diktatör rejimler yıkılmış ve liderler yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Fakat yaşanan olaylar bize göstermiştir ki, bölgeye demokrasinin gelmesi çok kolay değildir. Nitekim diktatör rejimler yıkılmış olmasına rağmen, uzantıları birçok Arap ülkesinde hala devam etmektedir. Fakat Arap coğrafyasında halk uyanışları gerçekleşmiş olup artık bölge ülkelerinde kim iktidara gelirse gelsin, halkın taleplerini görmezden gelmeleri zor gözükmektedir. Arap

⁶⁵Başak Özay, Mısır'daki-Hristiyanlar-endişeli.

<<http://www.dw.com/mısır-daki-hristiyanlar-endişeli/a-17037930>> (26.08.2015)

⁶⁶ Mehmet Şahin, Mısır, Quo Vadis?

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=4235>(28.07.2015)

⁶⁷BBC, Mısır seçimi,düşük katılım

<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151019_misir_secim_dusuk_katirim> (19.05.2015)

coğrafyasında böylesine büyük çaplı bir değişim yaşanırken bunun etkilerinin bütün Ortadoğu'yu etkileyeceği açıktır.

Arap coğrafyasının, dünyanın son yüzyıldaki enerji merkezinde yer almasından dolayı, bölge ABD için her zaman büyük önem taşımıştır. Bu sebeple bu coğrafyayı kolay kolay İslami kökenli iktidarlara bırakmak istememektedir. Dolayısıyla Arap coğrafyasında yaşanan gelişmeleri daha iyi anlamak için ABD'nin Ortadoğu politikalarına bakmak önem arz etmektedir.

BÖLÜM II

ARAP BAHARI ÖNCESİNDE ABD’NİN ORTADOĞU VE MISIR POLİTİKASI

2.1. ABD Açısından Ortadoğu’nun Önemi

Ortadoğu uygarlık tarihinin en önemli coğrafyalarından birisidir. Bu bölge eski çağlardan beri sürekli güç mücadelelerine sahne olmuş ve burayı ele geçiren dünyaya da hâkim olmuştur.⁶⁸ Özellikle 1950’li yıllardan sonra geliştirilen Amerikan jeopolitiği açısından Ortadoğu, Batı’da Atlantik Okyanusu’ndan, Doğu’da Orta Asya’ya kadar uzanmakta, Pakistan ve Afganistan’ı kapsayarak, kuzeyde Kafkaslara dayanmakta, güneyde Kızıldeniz ve Basra Körfezini içine alarak Hint Okyanusu’na kadar uzanmaktadır.⁶⁹ Bu tanımlamaya rağmen kesin bir Ortadoğu sınırlarından bahsetmek mümkün değildir. Bölgeyle ilgilenen her güç stratejik çıkarlarına göre kendine göre bir Ortadoğu jeopolitiği belirlemektedir.

ABD’nin gerek Ortadoğu gerekse başta Mısır olmak üzere bölge ülkeleri ve onlarla olan ilişkilerinde temel ilkeleri ve önceliği enerji ve İsrail’in güvenliğidir. Atılan adımlar bugüne kadar böyle olduğunu göstermektedir ve gelecekte de uzun bir süre böyle olacağına dair güçlü emareler bulunmaktadır.⁷⁰

Nitekim son olarak Temmuz 2015’te İsrail’e bir ziyaret gerçekleştiren ABD savunma bakanı Carter’ın gazetecilere vermiş olduğu mülakatta; "ABD, ordumuz ve benim için İsrail’in güvenliği birinci önceliktir. İsrail’in ABD’den daha iyi bir dostu da yoktur"

⁶⁸Ahmet Ayhan Koyuncu, *Arap Baharı’nda Suriye-Milliyetçilik ve ulus inşası*, 1.Basım, Altınpost Yayınları, 2013, s.56

⁶⁹Bernard Lewis, *Ortadoğu*, (Mehmet Hurmacı çev.), 1.Basım, Gençlik yayınları, İstanbul, 1996, s.304-324

⁷⁰James Phillips, "Rethinking U.S. Policy in the Middle East" The Heritage Foundation Backgrounder <<http://www.heritage.org/research/reports/1992/04/bg891-rethinking-us-policy-in-the-middle-east>> (07.05.2015)

şeklinde beyanatta bulunmuştur.⁷¹ Bu ifadeler ABD'nin geçmişten beri süre gelen politikalarında bir değişiklik olmadığını açık bir şekilde göstermektedir.

Ortadoğu isminin ortaya çıkması Batı'lı araştırmacıların araştırmalarına dayanmaktadır. Doğu toplumları on sekizinci yüzyıla kadar Batı karşısında ekonomik ve medeniyet üstünlüğünü sürdürmeyi başarmıştır. Doğu toplumlarının bu üstünlüğünden kurtulmak isteyen Batı'lı araştırmacılar, Doğu medeniyetlerinin tüm yönlerini öğrenerek rekabette üstün konuma geçmeyi hedeflemişlerdir. Bu sebeple çalışmalara başlamışlardır. Doğu toplumlarıyla ilgili yapılan bu çalışmalara Oryantalizm, bu araştırmalarla uğraşanlara da Oryantalist denmektedir.⁷² Bu kelimelerin Türkçe'deki karşılıkları doğubilim ve doğubilimcidir. ABD'nin ihtiyaç duyduğu dış politikaları değişikliklerinde ve uygulamalarında bu çalışmaların önemli bir yerinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Batı'lı ülkeler, kendi coğrafyaları dışında kalan bölgeye genel olarak Doğu demişlerdir. Doğu olarak isimlendirdikleri bu coğrafyayı iki kısım olarak değerlendirmişlerdir: Bunlar Afrika ve Asya'dır. Asya'nın Doğu kısmında kalan bölümüne Uzakdoğu adını vermişler, İslam coğrafyasını da içine alan Güneybatı Asya'ya ise Ortadoğu adını vermişlerdir. Bu bölgeye Yakındoğu ismini veren Avrupalı bilim adamları da mevcuttur. Çin, Japonya, Endonezya ve Kore gibi ülkelerin başını çektiği Uzakdoğu coğrafyasının sınırları konusunda pek bir ihtilaf söz konusu değilken, Ortadoğu için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Çünkü Ortadoğu coğrafyası belirlenirken fiziki koşullardan daha çok siyasi koşullar ön plana çıkmıştır. Bu sebeple bütün ülkeler tarafından kabul edilmiş bir Ortadoğu sınırı mevcut değildir. Cemil Meriç'in deyişiyle; "Ortadoğu kaypak bir mefhumdur. Çünkü ne zaman doğduğu, neden doğduğu, hudutlarının ne olduğu konusunda rivayetlerin muhtelif olduğu bir kavramdır."⁷³

Ortadoğu kelimesi daha çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'li bilim adamları tarafından kullanılmaya başlamıştır. Ortadoğu'yu Asya'nın bir kısmından ibaret gören bilim adamları olduğu gibi Afrika'nın da bir kısmını içine alacak şekilde değerlendiren coğrafyacılar da mevcuttur.

Daha öncede belirtildiği gibi, Ortadoğu'nun sınırları fiziki ve coğrafi değil siyasi olarak belirlenmiştir. Kısa bir örnek verecek olursak; İngiltere, Hindistan ticaret yolunun

⁷¹Inca News, İsrail'in güvenliği ABD'nin birinci önceliğidir <<http://www.incanews.net/dosya/16042/carter-israilin-guvenligi-abdnin-birinci-onceligidir>> (21.07.2015)

⁷²Said Edwerd, *Oryantalizm, sömürgeciliğin keşif kolu*, 2. Basım, Pınar Yayın Evi, İstanbul, 1982, s. 85

⁷³Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, 1. Basım, Ötüken yayınları, İstanbul, 1980, s. 282

güvenliğini sağlamak için tampon ülkeler ortaya çıkartmıştır. Bu anlamda Ortadoğu sınırlarını çizerken, bölgenin coğrafi, ekonomik ve kültürel özelliklerini dikkate almadan, tamamen kendi çıkarları doğrultusunda bu sınırları belirlemiştir.⁷⁴ İngiltere o dönemde Ortadoğu coğrafyasını şu şekilde çizmiştir: Doğu'ya doğru Mısır ve Kızıl Denizi içine alacak şekilde; Hicaz, Basra Körfezi ve Umman Denizi'ni de sınırlar içine dâhil edilmiştir. Kuzeyde ise; Batı Trakya başta olmak üzere, Karadeniz ve Hazar Denizi sınır olarak belirlenmiştir. Batı da ise; Ege ve Akdeniz sınır kabul edilmiştir.⁷⁵

İngiltere böyle bir harita çizerken, coğrafi faktörlerden daha çok siyasi bakış açısıyla bu sınırları belirlemiştir. Bu bağlamda Ortadoğu sınırları gerçeklikten uzak, yapay bir şekilde oluşturulmuştur. İngiliz çıkarlarına hizmet etmek için çizilen Ortadoğu sınırları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan çıkarlarına hizmet etmeye başlamıştır. Hatta bu çıkarlara İsrail'in çıkarları da eklendiğinde ortaya Büyük Ortadoğu Projesi çıkmış ve Ortadoğu'yu yeniden dizayn etme çalışmaları başlamıştır.

Kısacası Sedat Laçiner'in de ifade ettiği gibi; “Ortadoğu diye bir yer yoktur. Ortadoğu ne Doğu'nun ortasıdır ne de hemojen bir bölgenin adıdır. Ortadoğu çıkar bölgesine verilen addır. Doymak bilmeyen bir iştahı anlatmaktadır. İştahlar arttıkça bölge de genişletilmektedir.”⁷⁶ Bu bağlamda Ortadoğu, tarih boyunca dünya üzerinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ortadoğu tarihsel yapısı, kültürel özellikleri ve coğrafi konumuyla medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve dünya tarihinin seyrinde yön verici ciddi bir rolü olmuştur.

Bölgenin jeopolitik, jeostratejik ve jeokültürel özellikleri bölgeyi büyük devletlerin rekabet alanı haline getirmiştir. Bölgenin bu denli önemli olması ABD'nin bölgede hâkimiyet kurmak için politikalar izlemesine sebep olmuştur. Bu nedenle ABD bölgeyi kendi çıkarları bakımından “yaşamsal öneme sahip bölge” olarak görmektedir.⁷⁷

Nitekim ABD'nin 34.başkanı Eisenhower (1890-1969) Ortadoğu'yla ilgili şu tespitite bulunmuştur: “Yalnız coğrafya bakımından bile bütün dünyada, stratejik yönden

⁷⁴Serdar Sakin, Can Deveci, “Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme”, *HistoryStudies ABD ve Ortadoğu ilişkileri* özel sayısı 2011, s. 283-286

⁷⁵Brig Gen F. J. Moberly, “Irak seferi 1914-1918”, çeviren: Mehmet Cemal, matbaa-i askeriye, İstanbul 1928

⁷⁶Sedat Laçiner, Ortadoğu diye bir yer var mı?

<<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/GYI6FMajJQzAE2kA4O5bQUNkO77VJu.pdf>> (25.07.2015)

⁷⁷Zafer Akbaş, “ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi”, *historystudies.net*, 2011, s.2

Ortadoğu'dan daha önemli bir bölge yoktur. Bütün gücümüz ve araçlarımızla örgütlenme yeteneğimizden, sevk ve idaremizden faydalanarak, Ortadoğu'yu kazanmak zorundayız.”⁷⁸

Özellikle Coğrafi Keşifler ve 18. yüzyıldaki Sanayi Devrimiyle tüm dünyaya hızla yayılan sömürgecilik faaliyetlerinden Ortadoğu bölgesi de nasibini almıştır. Başta ABD olmak üzere Batı'lı devletler için Ortadoğu hem iyi bir sömürge hem de Uzakdoğu'ya ulaşmak için ideal bir köprü görevi görmüştür. Doğal yer altı zenginlikleriyle önemli bir hammadde yatağı olan aynı zamanda Batı'nın işlenmiş sanayi mallarını satabileceği ideal bir pazar olan Ortadoğu, özellikle ABD, İngiltere, Rusya gibi yayılmacı politikalar işleyen devletler açısından her zaman kontrol altında tutulması, faydalanılması gereken bir yer olarak görülmüştür. Geçtiğimiz yüzyılda bu bölgede, petrolün ve stratejik doğal gazın keşfi ve temel enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamasıyla da Ortadoğu'nun önemi daha da artmıştır.

Ortadoğu'nun stratejik önemi şu şekilde özetlenebilir: Dünya'da bilinen petrol rezervlerinin %65'i Ortadoğu'dadır. Ortadoğu, üç kıtayı birbirine kara ve demiryolları ile bağlayan önemli bir kesişme noktasıdır. Deniz ticaret yolları, boğazlar ve geçitlerinin büyük kısmı bu bölgededir. Adeta tarihin en zengin kültür birikimine sahiptir. Tek Tanrı'ya inanan dinlerin doğduğu bölgedir. Üç semavi din açısından da kutsal sayılabilecek mekânlara ev sahipliği yapmaktadır.

Dünyada bilinen petrol rezervlerinin toplam miktarı 1 trilyon 50 milyar varildir.⁷⁹ Bölgenin petrol üreticisi önemli ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan, günde 9 milyon varil petrol üretimiyle dünyanın en büyük ham petrol üreticisi ve ihracatçısı olma özelliğine sahiptir. Tek başına dünya petrol rezervlerinin yüzde 20'si Suudi Arabistan'da yer almaktadır.⁸⁰ Bunu % 11'lik pay ile Suudi Arabistan'dan sonra en zengin ve kaliteli rezerve sahip Irak takip etmektedir. Bu iki ülkeyi 157 milyar varille İran takip etmektedir.⁸¹

Bu nedenle bir devlet, uluslararası alanda güçlü bir devlet olmak, güçlü birliktelikler kurmak ya da diğer ülkeler üzerinde egemenlik sağlamak istiyor ise, Ortadoğu'yu kontrol

⁷⁸Ergun Mengi, Güvenlik bağlamında Avrupa Birliği(AB), NATO ve ABD ilişkileri: AGSK'dan ODGP'ye geçiş, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2014, Ankara Üniversitesi, Ankara

⁷⁹Petrol Sendikası, Dünya petrol rezervlerinin üçte biri Irak ve Suudi Arabistandadır <<http://www.petrol-is.org.tr/haber/dunya-petrol-rezervlerinin-ucte-biri-irak-ve-suudi-arabistandadir-657>> (15.08.2015)

⁸⁰HSCB, “Petrolün Ülkesi Suudi Arabistan”, *Türkish Time*, sayı:1, 2014, s.4

⁸¹TÜRSAB, En çok petrole sahip ülkeler <<http://www.ntvpara.com/foto-galeri/en-cok-petrole-sahip-ulkeler/17>> (30.08.2015)

altında tutmak zorundadır. Tarihsel sürece baktığımızda tüm egemen devletlerin politikalarını buna göre şekillendirdiğini görmekteyiz.

İngiliz-Rus çatışması İngiltere'nin Hindistan'ı Rus hegemonyasından korumak için Afganistan'da feodal karakterde emirlikler oluşturmaya ve bunları tampon bölgeler haline getirmesine dek gerilere gider. Özellikle 18.yy'da Ortadoğu coğrafyası bu iki devlet arasında büyük mücadelelere sahne olmuştur.⁸² Bu çekişme Osmanlı İmparatorluğu'nun işine gelmiş, denge siyaseti güderek imparatorluğun dağılmasını yüz yıl geciktirmiştir. Ortadoğu'dan pay kapma yarışına daha sonra Almanya ve İtalya'da katılarak Birinci Dünya (Ortadoğu paylaşım) Savaşı çıkmıştır.⁸³

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'da dâhil birçok imparatorluk yıkılmış ve Ortadoğu coğrafyası İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya arasında paylaşılmıştır. Fakat bu paylaşım Çarlık Rusya'sının yıkılmasıyla ve devletlerin yeteri kadar pay alamadıkları gerekçesiyle bozulmuş ve İkinci Dünya (ikinci paylaşım) Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda süper güç İngiltere gücünü yitirmiş; yerine Batı bloğunu temsilen ABD, Doğu bloğunu temsilen ise SSCB gelmiştir. Başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünya bu iki kutbun çekişmesine sahne olmuştur.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Dünya ve özelinde Ortadoğu ABD'nin tek taraflı hegemonyasına maruz kalmıştır. Ancak son yıllarda eski gücüne kavuşmak isteyen Rusya ile küresel ekonominin önemli bir aktörü haline gelen Çin bu amaçla çok merkezli bir dünya oluşturarak güçler dengesini kendi lehlerine çevirme çabasıdadırlar.⁸⁴

Nitekim Rusya ve Çin, ABD'nin önlerini kesme hamlelerine karşılık Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ı da yanlarına alarak Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurmuşlardır.⁸⁵ Böylelikle soğuk savaş dönemi sonrasında, tek güç haline gelen ABD'ye karşı bir denge unsuru oluşturulmaya çalışılmıştır.

⁸²Ahmet Kuyaş, *Tarih*, 1.Basım, Tüsiad Yayınları, İstanbul, 2002, s.80-96

⁸³Güler Kalay, Ortadoğu'nun Tarihsel Önemi

<http://www.academia.edu/5382592/Ortadoğu'nun_tarihsel_Önemi> (28.08.2015)

⁸⁴Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken" *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1, 2009, s. 69

⁸⁵Güler Kalay, Ortadoğu'nun....s.4

2.2. ABD'nin Ortadoğu Stratejisi

ABD'nin temel hedefleri ve stratejisi, İsrail'in güvenliğini sağlama, bölgedeki enerji kaynaklarını elinde tutma ve bölgedeki askeri varlığını devam ettirme üzerine kuruludur. Aslında ABD'nin Ortadoğu'da politika oluşturmaya başlaması, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme rastlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya, ABD VE SSCB önderliğinde iki kutuplu bir hal almıştır. Dünya'nın liderliğine soyunan bu iki ülke jeostratejik önemi ve zengin enerji kaynakları nedeniyle Ortadoğu'da hâkimiyet yarışına girmiştir. Bu dönemde ABD'nin Ortadoğu'daki temel hedefi, bölgedeki enerji kaynaklarını kontrol etmek ve SSCB'nin Ortadoğu'ya inmesine engel olmaktır.⁸⁶ Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan harap olarak çıkmış ve ekonomik sıkıntılar yaşayan Avrupa devletlerine, bu sıkıntılarını gidermek için yardım programları hazırlamıştır. Çünkü ABD, Avrupa ülkelerini SSCB'ye karşı bir kalkan olarak görüyordu. Bu anlamda ekonomik sorunlar yaşayan bir Avrupa bloğu, uzun vadede ABD'nin çıkarları için kötü sonuçlar doğurabilirdi. Bu sebeple 1947 yılında Marshall Yardım Planı senatodan geçti.⁸⁷ Bu plana göre; on altı Avrupa Devletine (İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka, İsveç) 6 milyar dolarlık bir yardım yaptı.⁸⁸

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla dünyada tek süper güç olarak kalan ABD Ortadoğu'da tek başına hareket etmeye başlamıştır. İki kutuplu dünya düzeninden sonra ABD, dünya ülkeleriyle olan ticaretini geliştirmek ve liberal politikalarını uygulamak üzere bir strateji geliştirmiştir. Bu bağlamda özellikle Ortadoğu'da parlamenter demokratik siyasal modeli hâkim kılmak için çaba sarf etmiştir.⁸⁹ ABD, 1980 yılında başlayan İran-İrak savaşında, Irak'ı destekleyerek hem İran'da yönetime gelen İslami rejimden kurtulmak istemiş hem de Irak'ta nüfus oluşturmaya çalışmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra ABD, yeni bir dünya düzeninden bahsetmeye başlamıştır. Nitekim Haziran 1992 yılında Başkan Bush konu ile ilgili şöyle bir beyanat vermiştir: “Şimdiye kadar dünya iki askeri kutuptan oluşuyordu. Şimdiden itibaren dünya

⁸⁶Selim Kurt, “Soğuk savaş sonrası ABD'nin Ortadoğu politikası” *Tarih Okulu Dergisi*, sayı 19, 2014, s. 170.

⁸⁷Barış Ertem, “Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrin” *Balıkesir Üniversitesi S.b.e. Dergisi*, cilt 12, sayı 21,2009, s. 391.

⁸⁸Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, cilt:51, sayı:1, s.280

⁸⁹Hikmet Erol, Geçmişten Günümüze ABD'nin Ortadoğu Politikası <<http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadoğu-politikasi/>> (05.08.2015)

üzerinde tek bir süper güç var olacaktır. Dünya bu durumu kesin bir şekilde, kalbinde herhangi bir korku olmaksızın kabul edecektir. Çünkü bize inanıyorlar ve haklılar. Onlar bizim adaletli olduğumuza da inanıyorlar. Onlar doğru neyse her zaman onu yapacağımıza da inanıyorlar”.⁹⁰

Soğuk Savaş’tan önce Ortadoğu politikasını, SSCB’yi çevrelemek olarak belirleyen ABD, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra yeni bir dış politika oluşturmuştur. Yeni dünya düzeni olarak belirlediği bu dış politika anlayışına göre, artık dünya ülkeleri Ortadoğu tehlikesinden korunacaktı. Bu bağlamda Irak ve İran gibi bazı bölge ülkeleri, Ortadoğu’da tehdit olarak görülmeye başlamıştır. ABD ‘haydut devlet’ olarak tanımladığı bu devletlere karşı mücadele etmeyi, dış politikasında birincil öncelik haline getirmiştir.

Başkan Bush’un açıkladığı bu yeni dünya düzeninin en önemli olayı Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi olmuştur. 1 Ağustos 1990 günü Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in (1937-2006) emriyle Irak ordusu Kuveyt’i işgal etmiştir. Saddam Hüseyin’in Batı’nın, özellikle de ABD’nin tepkisini çekeceğini bildiği halde Kuveyt’i neden işgal ettiği bilinmemesine rağmen, bunun birkaç sebebi olabileceği düşünülmektedir. Birincisi; Irak-İran savaşları sırasında Suudi Arabistan ve Kuveyt, Irak’a para yardımı yapmış, fakat savaştan sonra bu paraları istemişlerdir. Bu durumu hazmedemeyen Saddam Hüseyin Kuveyt’i işgal etmiştir. İkincisi; Saddam Hüseyin Kuveyt’i kendi topraklarında yapay bir Batı Devleti olarak görmüş ve bu sebeple bu devleti ortadan kaldırmak istemiştir.

Irak’ın Kuveyt’i 1 Ağustos 1990’da işgal etmesine rağmen, ABD ancak 17 Ocak 1991’de Irak’a askeri harekât düzenlemiştir. Askeri hazırlıkların tamamlanması, BM’nin desteğinin sağlanmak istenmesi, Sovyet Rusya’nın ikna edilmesi ve Irak’ın Kuveyt’ten çıkması için ikna edilme çabaları gibi sebepler bu harekâtın gecikmesinde etkili olmuştur.⁹¹

ABD bu savaşta Irak üzerinde büyük bir başarı sağlamışken, Başkan Bush ateşkes ilan ederek savaşa son verdi. ABD’nin savaşa erken son vermesinin nedeni Irak’ın toprak bütünlüğünü korumak istemesidir. Zira Irak’ın bölünmesi ABD’nin Irak’taki petrol yatırımlarına zarar verebilirdi.

11 Eylül 2001 saldırısı, ABD’nin Ortadoğu politikasında bir dönüm noktasıdır. Bu saldırılardan sonra ABD’nin güvenlik algılamasında değişiklikler olmuştur. Çünkü Soğuk

⁹⁰Selim Kurt, “Soğuk savaş sonrası... s.173”

⁹¹Anılcan Küçük, Birinci Körfez Savaşı. <<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1966>> (27.05.2015)

Savaş dönemi de dâhil olmak üzere hiçbir dönemde doğrudan ABD topraklarına karşı bir tehdit söz konusu olmamıştı. Fakat dünya kamuoyunun önünde ikiz kulelere yapılan saldırılarla ABD, ulusal güvenliğinin tehdit altında olduğunu görmüştür. Bu saldırılardan sonra ABD'nin dış politikadaki en önemli argümanı terörizmle mücadele olmuştur. Bu bağlamda önleyici savaş stratejisi adı verilen politika çerçevesinde Afganistan (07 Ekim 2001) ve Irak'ı (20 Mart 2003) işgal etmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının temelinde şu faktörler yatmaktadır: 'Kendi ulusal güvenliği başta olmak üzere, İsrail'in güvenliğini sağlamak; Ortadoğu'daki enerjinin sorunsuz bir şekilde Batı'ya aktarılmasını temin etmek ve Ortadoğu'daki askeri varlığını devam ettirerek, rakiplerinin bölgeye inmesini engellemek.'

ABD, bu temel stratejileri kapsamında, Türkiye'yi de içine alacak şekilde Arap yarımadasından Somali'ye kadar uzanan İslam coğrafyasında, siyasi ve ekonomik dönüşümler öngörmüştür. Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan bu strateji, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin dış politika aracı haline gelmiştir. ABD eski ulusal güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski, *New York Times Gazetesi*'ne verdiği demeçte projeye ilgili atılması gereken adımları şu şekilde sıralamıştır:

Birincisi, program Arap ülkeleri tarafından hazırlanmalı; sadece onlara ne yapmaları gerektiğini söylemek yetmez. Mısırlılar ve Suudiler, dinsel ve kültürel geleneklerinin küçümsendiğini hissederlerse, demokrasiye kucak açmaz. Yanı sıra Avrupalılar için içine tam anlamıyla katılmalı; planlanan işlerin tarifi ve neyi hedefleyeceği konusunda bölge ülkeleriyle kendi diyaloglarını sürdürmeli. G-8 zirvesindeki muhtemel yaklaşım farklılıklarının üstesinden ancak bu şekilde gelinebilir. İkincisi, girişim, kendi kendini yönetmekten kaynaklı siyasi itibar olmaksızın demokrasiden söz edilemeyeceğini kabullenmeli. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanlar siyasi itibarlarını nispeten kısa bir süre içinde geri kazandılar ve bu itibar, Nazi sonrası dönemde demokratik kurumları canlandırmaları için onlara yardımcı oldu. Eğer Filistinlilere ve Iraklılara egemenlik tanıma çabalarıyla birleştirilebilirse, Arap demokrasisi programı çok daha başarılı olacak ve daha yaygın kabul görecektir. Aksi durumda demokrasi, Arap dünyasındaki birçok çevre tarafından, süre giden yabancı egemenliğinin maskesi olarak algılanacaktır. Son olarak ABD Ortadoğu'daki bir barış anlaşmasının özünü tarif etmeli ve ardından anlaşmayı hayata geçirmek için enerjik bir biçimde çalışmalı. Böyle yapmak, demokrasi girişiminin ardındaki yapıcı niyetlere yönelik daha güçlü bir güven sağlayacaktır; yanı sıra Ortadoğu ülkelerine, demokratik Batı ile samimi bir ortaklık için paylaşılan bir zemin olduğunu gösterecektir. Ortadoğu'nun dönüşümü, savaş sonrası Avrupa'nın yenilenmesinden daha karmaşık bir süreç olacaktır. Ne de olsa sosyal yenileme, tabiatı gereği, sosyal dönüşümden daha kolay. İslami geleneklere,

dini inançlara ve kültürel alışkanlıklara, sabır ve saygıyla yaklaşmak gerekiyor. Ancak bunun ardından Ortadoğu'da demokrasinin vakti gelecektir.⁹²

Brzezinski'ye göre, ABD, projeyi kabul ettirebilmek için bölge devletleriyle diyaloga geçmeli ve onları ikna etmelidir. Fakat 2001 yılında ABD'de iktidara gelen Bush yönetimi, bu tavsiyelerin tam tersi yönünde hareket ederek, Büyük Ortadoğu Projesini (BOP) gerçekleştirmek için agresif bir tutum sergilemiştir. Fakat bu tek yönlü politikalar, hem bölgede ABD karşıtlığının artmasına sebep olmuş hemde Ortadoğu ülkeleriyle girilen savaşlar ABD'ye ciddi bir mali yük getirmiştir. Bu konuda Altuğ Günel'in aşağıdaki değerlendirmesi Arap Baharı'na giden süreçte en azından ABD'nin dış politikasının dolaylı etkisi konusunda bize fikir verebilir:

BOP' un mali yükünün oldukça fazla olacağını ve zaman zaman da askeri müttefiklere gereksinim duyulacağını hesaba katan ABD, son aylarda kendine ortak bulma çabasına girmiş gözükmektedir. Ancak yük paylaşımı demek, hâkimiyet paylaşımı da demek olduğundan, geleneksel ABD politikaları bu konuda hep 'sınırlı paylaşımı' esas almış; dolayısıyla kendi payını hep yüksek tutmuştur. Bu konuda ilk adım, 2004 yılının Haziran ayında ABD'nin Georgia eyaletinde yapılan G-8 Zirvesi'nde atılmıştır. BOP Zirvenin gündemine konduğu gibi, BOP çerçevesinde yapılacak reformları konuşmak üzere Türkiye (demokratik ortak sıfatıyla) ve hedef ülkeler (bölgesel ortak sıfatıyla) davet edilmiştir. Bu davete Türkiye, Afganistan, Irak, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Cezayir olumlu yanıt vererek katılırken; başında yer alan bilgilere göre, başta Mısır ve Tunus olmak üzere birçok Arap ülkesi ise, Arap-İsrail sorunu gibi kilit bölgesel konulara çözüm bulmadan reformların dayatılmaya çalışıldığı gerekçesiyle olumsuz yanıt vererek katılmamışlardır.⁹³

Yukarıda bahsettiğimiz bu mali yükten dolayı ABD dış politikasında strateji değişikliğine gitmiştir. Obama yönetiminin göreve gelmesi bu strateji değişikliğinin en belirgin göstergesidir. Nitekim Obama hemen hemen verdiği bütün demeçlerde ABD'nin uluslararası konularda tek başına karar almaktan kaçınacağını ve uluslararası toplumla hareket edeceğini beyan etmiştir. Gerek Bush yönetimi döneminde yürütülen yanlış politika sebebiyle oluşan mali yük gerekse Obama yönetiminin strateji değişikliği, ABD'nin Arap Baharı sürecinde etkin bir politika izlememesine yol açmıştır.

Ortadoğu halklarının Batı'ya bu denli tepkili ve mesafeli olmasının nedenini sadece Bush yönetiminin yanlış politikalarına bağlamak doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu dağılmış ve Ortadoğu gizli anlaşmalarla İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya arasında paylaşılmıştır. Petrol ve doğal

⁹²Zbigniew Brzezinski, Büyük Ortadoğu'ya Dikkat
<<http://www.radikal.com.tr/haberler.php?haberno=109124>> (26.08.2015)

⁹³Altuğ Günel, "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye" *Ege Üniversitesi Dergisi*, cilt:1, sayı:9, 2004, s.156-161

gaz açısından zengin olan bölge ülkelerine kukla rejimler kurularak, siyasi ve ekonomik anlamda Batı'lı devletlere bağlanmıştır.

Batı'lı devletler tarafından Birinci Dünya Savaşı sonrasında Arap aşiretlere verilen vaatlerin yerine getirilmemesi, bağımsızlık umuduyla Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Batı ile işbirliği yapan Arap aşiretlerini hayal kırıklığına uğratmıştır.⁹⁴

Hemen arkasından bölgede İsrail devletinin kurulması ve başta ABD olmak üzere Batı tarafında İsrail'e verilen gizli ve açık destek, bölgedeki Batı bloğuna bakışı olumsuz yönde etkilemiştir.⁹⁵ 1990 yılında Kuveyt'i işgal eden ABD bu işgal sırasında uyguladığı yanlış politikalar nedeniyle Mısır olmak üzere Arap toplumlarının ve bölge halkının tepkisini çekmiştir.

Bu durum Arap halkları nezdinde ABD ve Batı karşıtı söylemlerin artmasına sebep olmuştur. Özellikle 2001 ve 2003 yıllarında Afganistan ve Irak'a yaptığı müdahaleler ABD'nin bölgedeki olumsuz imajını daha da arttırmıştır.⁹⁶

İsrail devletinin kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail savaşları; İsrail-Filistin çatışması ve İsrail'e verilen ABD desteği de Arap halkları nezdinde ABD'nin imajını kötü etkilemiştir.⁹⁷

Arap halkları nezdinde imajı kötü olan ABD bölgeyi kontrol edebilmek adına kukla hükümetler kurarak kendisine bağlamıştır. Nüfus sahibi olamadığı bölge ülkelerine ise saldırgan bir politika izleyerek ülkeleri askeri yolla kontrol etmeye çalışmıştır. Bu minvalde Ortadoğu'daki çıkarları için hayati önemde gördüğü Mısır'ı kendisine müttefik ülke olarak seçmiştir. Bir taraftan Mısır'daki Batı yanlısı anti demokratik rejimleri desteklerken diğer taraftan da bu rejimlerin garantörü olan Mısır ordusunu da sürekli kontrol altında tutmuştur. Bu bağlamda ABD'nin bölgedeki temel hedefleri ve stratejisi İsrail'in güvenliğini sağlama; bölgedeki enerji kaynaklarını elinde tutma ve bölgedeki askerî varlığını devam ettirme üzerine kuruludur.

⁹⁴İsmet Göçer, Sertan Çınar, "Arap Bahar'ının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri" *KAÜ İİBF Dergisi*, cilt: 6, sayı: 10, 2015, s.58

⁹⁵Sedef Demir, Caner Yılmaz, Batı neden İsrail'i destekliyor
<<http://www.haberturk.com/dunya/haber/971693-bati-neden-israili-destekliyor>> (20.07.2015)

⁹⁶İsmet Göçer, Sertan Çınar, "Arap Bahar'ının.....s.61"

⁹⁷Özge Özkoç, "Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:64, Sayı:3, 2009, s. 175.

2.2.1. İsrail'in Güvenliği

İsrail devletinin temellerinin atılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'dan çekilmesine dayanır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra bölgedeki birlik dağılmış ve bir kaos ortamı oluşmuştur. Bölgenin sosyolojik ve dini özelliklerini çok iyi bilen İngiltere bu durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır.

Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Ortadoğu'da, bir Yahudi Devletinin kurulmasını kendi çıkarlarına uygun bulan İngiltere, 2 Kasım 1917'de Ortadoğu'da bir Yahudi Devletini resmen tanıdığını *Balfour Deklerasyonu* olarak bilinen bir deklarasyonla ilan etmiştir. Bu deklarasyonu fırsat bilen Yahudiler, Filistin Bölgesinde bir devlet kurmak için çalışmalara başladılar. Nihayet 14 Mayıs 1948 yılında bölgede İsrail devletini resmen kurdular. Bölgede bir Yahudi Devleti istemeyen Araplar, bu duruma çok sert tepki vererek, İsrail Devletini yıkmak için harekete geçtiler. Mısır, Ürdün, Irak, Lübnan ve Suriye gibi Arap ülkeleri birleşerek İsrail'e savaş açtılar. Ve böylece bölgede büyük çaplı Arap-İsrail savaşları başlamış oldu. Arap Devletleri İsrail ile dört büyük savaş yapmış, fakat İsrail'in yayılışını engelleyememişlerdir. Bu savaşlar sonucunda Arap ülkelerine büyük bir yenilgi yaşatan İsrail, bölgede varlığını kalıcı hale getirmiştir.

ABD, İsrail'i 14 Mayıs 1948 tarihindeki kuruluşundan 11 dakika sonra tanıyan ilk ülke olarak tarihe geçmiştir.⁹⁸ İsrail ilk kurulduğunda iki devlet arasındaki ilişkiler yavaş bir seyir izlemiştir. İki kutuplu bir dünyada ABD'nin önceliği SSCB'yi Ortadoğu'da dengelemektir. Bu nedenle İsrail'i destekleyerek Arapların SSCB yanına kaymasını istemiyordu.

İsrail, Arap-İsrail savaşlarıyla Mısır ve Ürdün gibi Arap devletlerine tarihi yenilgiler yaşattınca, bölgede kendisini kanıtlamış oldu. Savaş sonrası İsrail'in ABD yanlısı politikalar izlemesi ve ABD içindeki güçlü lobisi sayesinde özellikle 1967 yılından sonra ABD'nin İsrail'e karşı tutumu değişmiş ve tamamen İsrail yanlısı bir tavır sergilemeye başlamıştır.

⁹⁸Mehmet Şahin, "ABD-İsrail ilişkileri: Böyle dost düşman başına" *Ortadoğu Analiz Dergisi* cilt: 2, sayı: 21, 2008, s.40.

Soğuk savaş döneminde ABD, istihbarat çalışmaları kapsamında SSCB'nin gerisinde kalmıştı. SSCB, ABD'nin hem nükleer hem de bazı NATO sırlarını çalmayı başarmıştı.⁹⁹ Bu nedenle ABD, o dönemde SSCB ile de iyi ilişkilere sahip olan İsrail vasıtasıyla istihbarat elde etmek istemiş ve ikili ilişkileri geliştirmiştir. Ancak iki ülke ilişkilerinin bu kadar gelişmesinin ve İsrail'in ABD'den en çok yardım alan dış ülke konumuna gelmesinin en önemli sebeplerinden biri ABD'deki Yahudi lobisidir.¹⁰⁰

Yahudi lobisi ABD'de hukuk, tıp, finans ve medya gibi sektörleri ellerinde tutarak ABD'de güçlü bir çıkar grubu oluşturmuşlardır. Bu çıkar grupları ABD hükümetlerine baskı yaparak özellikle dış politika konusunda belirleyici kararlar aldırabilmektedirler. İsrail'in ABD'den yılda 3 milyar dolardan fazla yardım alması bunun en önemli göstergelerinden birisidir.¹⁰¹

Örneğin, eski ABD Başkanlarından Richard Nixon (1913-1994), başkanlığı sırasında yaptığı bir söyleşide şunları söyleyecektir:

"Arapların benim dış politikalarım konusunda bazı haklı şikâyetleri olsa da, onların da anlamaları gereken bir hakikat vardır ki o da, ABD'deki musevilerin tüm bilgilendirme ve propaganda mekanizmasını kontrol ettikleri, büyük gazetelerin, film endüstrisinin, radyo ve TV'nin, büyük şirketlerin bir güç olarak nazarı dikkate alınması gerektiğidir".¹⁰²

Yine İsrail Başbakanı Ariel Sharon 2001 yılında verdiği bir beyanatta şu ifadelerle, İsrail lobisinin gücünü vurgulamıştır:

"Şunu açıkça söylememe izin verin. ABD'nin İsrail'e baskı yapması diye bir şey söz konusu olamaz, bundan kaygı duymayın... ABD'yi biz, yani Yahudiler yönetiyoruz ve ABD'liler de bunu biliyor."¹⁰³

İsrail'in Ortadoğu'da devlet kurmasıyla, bölgede dengeler değişmiş, İsrail ile Arap ülkeleri arasında 6 gün savaşları başlamıştır. Bölgede varlığı istenmeyen İsrail bir de,

⁹⁹ Çağla Gül Yesevi, İsrail ve ABD'nin askeri ve istihbari ittifakının değerlendirilmesi

<<http://www.21yite.org/tr/arastirma/israil/2015/11/24/8342/israil-ve-abdnin-askeri-ve-istihbari-ittifakinin-degerlendirilmesi-ve-pollard-olayi>> (24.11.2015)

¹⁰⁰ Ufuk Ulutaş, ABD neden İsrail'e toz kondurmuyor? <<http://www.aksam.com.tr/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164>> (25.07.2015)

¹⁰¹ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasi Yapı Lobiler ve Dış Politika*, 4. Basım, MKM Yayınları, Bursa, 2009, s.252

¹⁰² Bekir Hazar, ABD'nin Kralı <<http://www.takvim.com.tr/yazarlar/bekirhazar/2013/12/18/abdnin-krali>> (18.09.2015)

¹⁰³ Eşref Günaydın, *Yahudi Kürtler/ Orta İsrail veya Kürdistan-Babil'in Kayıp Çocukları*, 17. Basım, Karakutu yayınları, İstanbul, 2003, s. 80.

Büyük İsrail'i kurmak için yayılımcı bir politika izlemiş ve bu da İsrail'i tüm komşularıyla sorunlu hale getirmiştir.¹⁰⁴

Bölgede tüm komşularıyla sorunlu olan İsrail'in sürekli güvenlik endişesi bulunmaktadır. Bu endişesinden dolayı Ortadoğu'da kendi güvenliğini sağlamak adına Amerikan dış politikasını etkilemektedir. Nitekim Irak savaşından Afganistan'a müdahaleye ve İran'a yaptırımlara kadar ABD'nin Ortadoğu politikalarının çoğunda İsrail etkisi görülmektedir.

Yahudi asıllı ABD'li yazar Bertell Ollman'ın Znet dergisinde yazdığı 2003 tarihli bir makalede, Irak işgalinin İsrail etkisiyle yaptırıldığını şöyle dile getirir:

Bu ve diğer savaşlar Amerikan hükümeti, İsrail'in işgal ettiği bütün Arap topraklarından çekilene kadar, İsrail'e yapılan ekonomik ve askeri yardımların kesilmesini ya da ciddi ölçüde azaltılmasını isteyen Amerikan halkının baskısını sıfırlayarak Bush hükümetine nefes aldıracak ve İsrail'e yardım devam edecektir. Savaş kisvesinin altında Şaron, Filistin meselesini kendi nihai çözümüne uygulamaya koyma şansını yakalayacaktır. Batı Şeria'daki Filistinli Arapları çevre ülkelere sürecektir. Irak'ın Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra kalan askeri gücü sıfırlanarak, İsrail'in bölgedeki en büyük rakibi devre dışı bırakılacaktır. ABD'nin Irak'ta kalıcı bir askeri birliğini bulundurması ile Amerikan birlikleri bölgede İsrail'in jandarmalığını yapacaktır. ABD'nin Irak'ın petrol ve su kaynaklarını kontrol etmesi bölgedeki en yakın dostu İsrail'le bu kaynakların bir kısmını paylaşmasını temin edecektir. İsrail'in peyki bir Kürdistan kurulacak Nil'den Fırat'a hayali için atlama tahtası olacaktır. İsrail, Ortadoğu'nun en güçlü lider devleti olacaktır.¹⁰⁵

İsrail, ABD'den sürekli olarak koşulsuz destek elde etmiş ve bu durumu propaganda aracı olarak kullanmıştır. ABD'deki lobisini çok iyi kullanan İsrail, ABD'den ekonomik ve askeri yardım almakla kalmamış aynı zamanda istihbarat ve uluslararası siyasi destek de elde etmeye çalışmıştır. Bu durumu dış politikasının temel prensiplerinden birisi haline getirmiştir.¹⁰⁶

İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliğinin sağlanmasında, Arap dünyasının merkezi konumunda bulunan Mısır hayati bir öneme sahiptir. Bu sebeple Mısır gibi müttefik bir ülkeyi kaybetmek istemeyen ABD ve İsrail Arap Baharı sürecinde yaşanan olaylara temkinli yaklaşmışlardır.

¹⁰⁴Osman Kara, Türkiye'nin çıkarları mı, İsrail'in güvenliği mi?

<<http://www.habergazetesi.com.tr/turkiyenin-cikarlari-mi-israilin-guvenligi-mi-19686yy.htm>> (26.09.2015)

¹⁰⁵Mehmet Öztürk, "Birinci Körfez Savaşı'ndan 11 Eylül sürecine ABD'nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri" *Akademik Bakış Dergisi*, sayı:19, 2010, s.2-8

¹⁰⁶Ertan Efeğil, İsrail'in Dış Politikasının Belirleyicileri,

<http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_ertanefegil.pdf> (01.08.2015)

2.2.2. Enerji Kaynakları

1973 yılında dünyada meydana gelen ilk petrol krizi, dünya ekonomisini derinden etkiledi ve başta kalkınmakta olan ülkeler olmak üzere küresel ekonomiyi derin bir bunalıma soktu. Ani fiyat artışları beraberinde yüksek enflasyon ve ekonomik bunalımlar ortaya çıkartırken buna paralel olarak siyasi krizler ve askeri darbelere varan derin etkiler oluşturdur.¹⁰⁷

Bu durum petrolün, tüm dünya ülkeleri için hayati nitelikte bir enerji kaynağı olduğu gerçeğini doğrulamıştır. Diğer yandan petrol kaynaklarına sahip olan ülkeler ekonomik kalkınmalarını çok çabuk gerçekleştirebilme imkânına sahiptirler. Rusya bunun en iyi örneklerinden biridir.¹⁰⁸

Enerji kaynakları konusunda dışa bağımlı olan ülkeler ise, bu enerji kaynaklarını daha az maliyette elde edebildikleri ölçüde ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşabilmektedir.

Nitekim OPEC'in verilerine göre, ABD'nin dünya petrol üretimindeki payının yalnızca yüzde 8 olmasına karşılık, dünya petrol tüketimi içerisindeki payı yüzde 22,5'dir. Yine dünya doğal gaz üretimindeki yüzde 19,6'lık payına karşılık dünya doğal gaz tüketiminin yüzde 22'sini gerçekleştirmektedir. Bu durum bize ABD'nin hem petrol hem de doğal gazda dışa bağımlılığını açık bir şekilde göstermektedir.¹⁰⁹

Diğer taraftan British Petroleum'un (BP) verilerine bakıldığında 2008 yılı itibariyle dünyadaki ispatlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 60'ı Ortadoğu ülkelerindedir.¹¹⁰

Ortadoğu'nun bu denli zengin enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle ABD bütün Ortadoğu stratejisini; başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji kaynaklarının denetim altına alınması, ele geçirilmesi, nakil yollarının denetim altında alınması, aynı zamanda rakip ülkelerin önünün kesilmesi üzerine oluşturmıştır.

Bu anlamda kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden ve bu konuda büyük çaba harcayan ABD bölge ile yakından ilgilenmiştir.

¹⁰⁷Pınar İpek, "Enerji Güvenliğinde Ortadoğu Bölgesi'nin Jeopolitiği ve Enerji Piyasalarında "Muğlak" Bir Devrimin Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 50, 2013, s.19-20-21.

¹⁰⁸Harun Öztürkler, "Ortadoğu ülkelerinin enerji kaynaklarının öneminin ekonomi-politik bir değerlendirmesi" *Ortadoğu Analiz*, Cilt1, Sayı7-8, 2009, s.75.

¹⁰⁹Harun Öztürkler, "Ortadoğu ülkelerinin... s.77"

¹¹⁰Harun Öztürkler, "Ortadoğu ülkelerinin... s.76"

Menfaatleri için bölgedeki diğer devletler ile ittifaklar yaparak ilişkilerini geliştirmeye ve bu devletlerde askeri üsler kurmaya çalışmıştır. Başta Mısır olmak üzere birçok bölge ülkesi ABD tarafından stratejik önem kazanmıştır.

Diğer yandan dış politikasını uygularken kendisine Ulusal Enerji Stratejisi oluşturmuştur. Bu stratejiye göre; “Hem ekonomi, hem ticaret, hem de dış politikanın birinci önceliği Enerji güvenliği olmalıdır. Enerji kaynakları ile ilgili çeşitlilikler araştırılırken dışa bağımlılık dengesi korunmalıdır. Enerji kaynaklarının ve nakil yollarının her türlü güvenliği sağlanmalıdır. Küresel ölçekte enerji politikaları belirlenirken küresel ekonomiyi de içine alacak şekilde politikalar tasarlanmalıdır.”¹¹¹

Mısır, 20 milyar varillik petrol kaynağı ile dünyada 27. sırada yer alırken, doğal gaz rezervleri bakımından ise dünyada 17. sıradadır.¹¹² Bu anlamda Mısır, petrolden ziyade doğal gaz rezervleriyle dikkat çekmektedir. Bu verilere baktığımızda Mısır’ın hem petrol hem de doğal gaz ihracatında kilit bir konuma sahip olduğu söylenilemez. Ancak enerji kaynakları bağlamında Mısır’ın iki kilit özelliğinden bahsedebiliriz. Birincisi Mısır’ın Ortadoğu’daki konumudur. Mısır’da meydana gelebilecek bir yönetim değişikliği veya oluşabilecek bir istikrarsızlık, petrol zengini Ortadoğu ülkelerini de derinden etkileyecektir. Bu endişeden dolayı Mısır’ın istikrarı ABD açısından her zaman büyük önem taşımıştır. Mısır’ın enerji kaynakları bağlamında ikinci stratejik özelliği ise enerji nakli bakımından çok önemli bir yere sahip olan Süveyş Kanalı’na ev sahipliği yapmasıdır. Bu konuya ileride değinilecektir.

2.3. ABD’nin Ortadoğu Politikalarında Mısır’ın Yeri

Mısır 89 milyonluk nüfusuyla ve sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle her zaman ABD ulusal çıkarları için önemli bir ülke olmuştur. Dünyanın Anası olarak nitelendirilen Mısır, adeta Ortadoğu’nun kalbidir. Mısır’ın ABD açısından önemini birkaç başlık altında toplayabiliriz. Birincisi Camp David Anlaşması’nın devam ettirilmesi; Camp David Anlaşması ile ABD, Mısır ve İsrail’i uzlaştırmıştır. Böylelikle Arap dünyasını parçalamış ve coğrafyanın en önemli ülkelerinden biri olan Mısır’ı İsrail tarafına çekerek İsrail’in güvenliğini garanti altına almıştır. Bu bağlamda ABD, Ortadoğu’daki temel stratejilerinden

¹¹¹Petrol Sendikası, Petrol sektörü, <<http://petrol-is.org.tr/sites/default/files/petrol-sektoru-08-2011.pdf>> (05.08.2015)

¹¹²Fatih Sarıkaya, “Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu” *Nazilli Ticaret Odası ARGE Bölümü*, 2012, s.11

biri olan İsrail'in güvenliği politikası için Mısır'a ihtiyaç duymaktadır. İkincisi; Mısır üzerinden Ortadoğu'daki İslamcılığın siyasi bir akım olarak yayılmasını engellemektir. Bunun için de Arap dünyasında önemli bir siyasi rolü olduğu bilinen El-Ezher Üniversitesini kullanmaktadır.¹¹³ Üçüncüsü ise; Mısır üzerinden bölge üzerinde istihbarat elde ederek terör gruplarını kontrol altında tutmak ve terör devleti olarak gördüğü Şii hilali İran'a karşı Sünni grupları desteklemektir.¹¹⁴

Bütün bunların dışında Mısır'ı, ABD için bu kadar önemli kılan asıl neden Mısır'a bağlı Süveyş Kanalı'dır. Mısır Süveyş Kanalı'nı kontrol eder ve Asya'yı ile Afrika'yı birbirine bağlayan bu kanal, her yıl Dünya Deniz Ticareti geçişinin %8'ine ev sahipliği yapar.¹¹⁵ Nitekim Süveyş Kanalı'ndan geçen ticari malzemelerin son 15 sene ortalaması 32,8 milyon tondur.¹¹⁶ Bu da bize Süveyş Kanalı'nın deniz ticareti açısından önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Süveyş Kanalı tarımsal olarak çok gelişmiş olan Asya ile ileri bir sanayiye sahip Avrupa'yı birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda bu iki kıtayı birbirine yaklaştırır. Süveyş Kanalı sadece ticari olarak değil aynı zamanda stratejik ve askeri açıdan da çok önemli bir yere sahiptir. Nitekim bu kanaldan askeri gemilerini geçirme yetkisine sahip devletler bölgeyi kontrol etme adına büyük bir üstünlük sağlamaktadırlar. ABD'de Mısır ve Süveyş Kanalı'nı kullanarak hem Doğu Akdeniz'i kontrol etmek istemekte hem de Afrika içlerine ulaşarak ABD-Çin rekabetinde Çin'e karşı üstünlük sağlamaya çalışmaktadır.¹¹⁷ Bütün bu sebepler ışığında Mısır ABD için her zaman stratejik bir ülke konumundadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, zengin enerji kaynakları nedeniyle Ortadoğu çok daha önemli bir hale gelmiştir. ABD, Sovyet yayılmacılığına engel olmak için, bölgede kendine müttefik devletler bulmaya çalışmıştır. Bu anlamda Türkiye ve İran ile ittifak girişimleri başlatmıştır. Kendisiyle ittifak yapan ülkelere ekonomik ve askeri yardımlarda bulunmuştur. SSCB'nin Ortadoğu'ya inmesini engellemek için; İngiltere, Irak, İran, Türkiye ve Pakistan gibi ülkeleri içine alan Bağdat Paketi'nin kurulmasını sağlamıştır. Bu paktın içine Arap ülkelerini de dâhil etmek için girişimlerde bulunmuştur. Mısır'da daha yeni iktidara gelmiş olan Cemal Abdül Nasır, bu paktın Arap ülkelerine karşı kurulmuş bir pakt olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple Mısır'ı

¹¹³Selin M. Bölme; Müjge Küçükkeleş, "25 Ocak'tan Yeni Anayasaya..."s.49

¹¹⁴Selin M. Bölme; Müjge Küçükkeleş, "25 Ocak'tan Yeni Anayasaya..."s.49-50

¹¹⁵Jeremy M. Sharp, "Egypt: Background and U.S. Relations", *Congressional Research Service*, 2016, s.10

¹¹⁶Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sayı:24, 2012, s.338

¹¹⁷Selin M. Bölme; Müjge Küçükkeleş, "25 Ocak'tan Yeni Anayasaya..."s.51

bu birliğe sokmadığı gibi Suriye ve Ürdün gibi Arap ülkelerinin de üyeliğini engellemiştir. Bu durum ABD'nin Nasır iktidarındaki Mısır'a şüpheyile bakmasına sebep olmuştur. Üstelik bu olaydan çok geçmeden, Nasır, Çek devleti üzerinden SSCB ile silah antlaşması yapmış, bu durum ABD'nin Mısır konusundaki endişelerini daha da artırmıştır. Bu bağlamda Mısır'ın kalkınmasını sağlamak için, Dünya Bankası'ndan 1 milyar dolar kredi talep eden Nasır'ın bu talebini reddeden ABD, Mısır'a karşı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.¹¹⁸

ABD'nin ekonomik yaptırımlarından sonra gelir kaynakları arayan Nasır, *Süveyş Kanalı'nı* kamulaştırma girişiminde bulunmuştur. Bu olay sonrasında İngiltere, Fransa ve İsrail koalisyonu Süveyş Kanalı'na saldırdı. Nasır bu savaştan yenik çıkmasına rağmen, Arap coğrafyasında bir kahraman haline gelmiştir.

Cemal Abdül Nasır döneminde Mısır, ABD ve NATO başta olmak üzere Batı ülkeleriyle olan ilişkilerinde sürekli problemler yaşamıştır. Bunun sebebi, Nasır'ın Arap milliyetçiliğine ve sosyalizmine dayalı dış politika vizyonudur. Cemal Abdül Nasır, Arap toplumlarının Batı karşıtı söylemlerine tercüman olmuş ve Batı yanlısı politikalar izlemekten kaçınmıştır.¹¹⁹ Nasır dönemin konjoktürünü çok iyi analiz etmiş; Batı karşıtı politikalarıyla Mısır'ı Arap dünyasında önemli bir ülke haline getirmiştir.

Nasır'ın ölümünden sonra Mısır'ın cumhurbaşkanı seçilen Enver Sedat dönemi (1970-1981) ise, ABD ve İsrail ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Enver Sedat, Nasır'ın dış politikada uyguladığı Batı karşıtı politikaların tersine, Batı ile uzlaşmak istiyordu. Fakat iktidarını sağlama alana kadar SSCB ile yakın ilişkiler kurdu.¹²⁰ Sedat, Batı ile yakınlaşmak için İsrail ile olan savaşın bir an önce bir barış antlaşmasıyla sonlandırılmasını istiyordu. Fakat Mısır lehine bir barış antlaşmasının imzalanabilmesi için İsrail'e karşı net bir zaferin kazanılması gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple tarihler 1973'ü daha göstermezken, Enver Sedat İsrail ile yapılacak bir savaşın hazırlıklarına çoktan başlamıştır.

Enver Sedat'ın ısrarla savaş istemesinin nedenlerinden biri de, iktidardaki gücünü sağlamlaştırmak istemesidir. Kendisinden önce iktidarda olan Cemal Abdül Nasır,

¹¹⁸Ali Tandoğan, Arap Baharı sürecinde...s.32-33

¹¹⁹Mehmet Özkan, "Mısır dış politikası, dünü-bugünü-sorunları" *Siyaset, ekonomi ve toplum araştırmaları vakfı* sayı 88, 2014, s. 9-10

¹²⁰Ali Köprülü, "Enver Sedat döneminde Mısır-İsrail ilişkileri" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, 1990, s. 170.

uyguladığı dış politika sayesinde ülkesi Mısır başta olmak üzere bütün Arap dünyasında saygınlık kazanmış bir liderdi. Bu sebeple Enver Sedat'ın iktidarını devam ettirebilmesi için en az Abdül Nasır kadar saygın bir lider haline gelmesi gerekiyordu. Bunun için savaşa girmeye kesin olarak karar veren Sedat, diğer Arap ülkelerinden destek aramaya başlamıştır. Suriye ve Ürdün gibi diğer Arap ülkelerinin de desteğini alan Sedat, 6 Ekim 1973 günü Süveyş Kanalı'ndaki İsrail kuvvetlerine saldırarak savaşı başlatmıştır.

Süveyş Kanalı'ndaki İsrail birliklerini püskürtmeyi başaran Sedat liderliğindeki Mısır, Arap-İsrail savaşlarında ilk defa böylesine bir zafer elde etmiştir.¹²¹ Bu olayla Mısırlıların morali yerine gelmiş; fakat bu durum fazla uzun sürmemiştir. Mısır, savaşın başlarında Süveyş Kanalı'ndan İsrail kuvvetlerini püskürtmeyi başarsa da, daha sonra savaşın gidişatı kendi aleyhine dönmüştür. 15 Ekim 1973 günü İsrail kuvvetleri, Süveyş Kanalı'nın Batı yakasını ele geçirdi. Diğer cephedeki askerlerini geri çağırarak, burayı savunmak zorunda kalan Sedat, savaşın seyrinin Mısır'ın aleyhine gelişmekte olduğunu gördü. ABD'nin da desteğini alan İsrail'e karşı zafer elde edemeyeceğini gören Enver Sedat, ateşkes istemek zorunda kalmıştır.

İsrail'e karşı savaş kazanmanın mümkün olmadığını gören Enver Sedat, barış görüşmeleri yapmak için uygun zemin aramaya başlamıştır. Nitekim 18 Ocak 1974 yılında İsrail ile Mısır arasında 1. Sina Ara Antlaşması; ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in öncülüğünde ise 1 Eylül 1975 tarihinde 2. Sina Antlaşmasını imzalanmıştır.¹²²

1973 Arap-İsrail savaşlarından sonra Enver Sedat, dış politikada ABD başta olmak üzere, Batı devletlerine karşı yumuşak politikalar izlemeye başlamıştır. Bu durum SSCB ile ilişkilerinin bozulmasına sebep olmuş ve Enver Sedat giderek ABD'ye daha fazla yaklaşmaya başlamıştır. Enver Sedat'ın ABD'ye yaklaşmasının sebebi, savaşla durduramadığı İsrail'i ancak ABD'nin öncülüğünde durdurulabileceğine olan inancıdır.

Enver Sedat, ABD ve İsrail'le olan ilişkilerini giderek geliştirmiş ve barış girişimlerini hızlandırmıştır. Nitekim 1977 yılında *Sunday Telegraph* gazetesine; "1973 yılında İsrail ile girdiğim savaşta birçok kişi Süveyş'in kanal sularında boğulacağını düşünmüştü. Fakat boğulmadım. Şimdi de ikinci bir risk alarak barış yapmaya çalışıyorum,"¹²³ şeklinde beyanatta bulunmuştur. Bu tarihten sonra ABD'nin telkinleriyle,

¹²¹Ali Köprülü, "Enver Sedat döneminde...s.172"

¹²²Ali Köprülü, "Enver Sedat döneminde...s.174"

¹²³Ali Köprülü, "Enver Sedat döneminde...s.175"

İsrail ile doğrudan görüşmelere başlayan Sedat, Arap dünyasından tepkiler almış ve bölgede yalnız bırakılmıştır.

18 Kasım 1977 günü ABD Başkanı Jimmy Carter'le telefonda görüşerek, ABD'nin tam desteğini alan Sedat, 19 Kasım 1977 günü, tarihi barış antlaşması için İsrail'e gitmiştir. Arap ülkelerinin çoğundan büyük tepkiler alan Sedat'a bir tepki de içeriden gelmiş ve Dışişleri Bakanı İsmail Fehmi istifa etmiştir.

Enver Sedat döneminin en önemli dış politika adımlarından birisi İsrail ile imzalanan Camp David Antlaşması'dır. Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Devlet Başkanı Menahem Begin arasında ve Jimmy Carter gözetiminde yapılan görüşmeler sonucunda, 17 Eylül 1978 tarihinde imzalanmıştır. Camp David Anlaşması'nın bazı önemli maddeleri şunlardır:

- 1- İsrail, Sina yarımadasından geri çekilecektir.
- 2- İsrail ve Mısır arasında normal ve dostça ilişkiler kurulacaktır. İki ülke birbirinin toprak bütünlüğünü ve barış içinde yaşama hakkını kabul edecektir.
- 3- Sina'daki tampon bölgeye BM Barış gücü yerleştirilecektir.
- 4- İsrail gemilerine Süveyş Kanalı'ndan serbestçe geçiş hakkı tanınacaktır.
- 5- Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilere tam özerklik verilmesi için görüşmeler yapılacaktır.
- 6- Batı Şeria ve Gazze'deki kendi kendini yöneten bir idarenin oluşturulması için seçimler yapılacaktır.¹²⁴

Camp David Anlaşması'nın, Gazze ile ilgili bazı önemli maddeleri ise şöyledir:

- 1- Gazze'de 5 yılı aşmayacak şekilde bir geçiş dönemi olacaktır.
- 2- İsrail askerleri bölgeden çekilecek, yerine bölge halkı tarafından seçilen özel bir idare gelecektir.
- 3- Geçiş dönemi müzakerelerine Ürdün Devleti de davet edilecektir.
- 4- Özerk idarenin yetki ve sorumlulukları İsrail, Mısır ve Ürdün arasında yapılacak müzakerelerle belirlenecektir.¹²⁵

¹²⁴Orhan Savaş, Mısır ve tescilli ihaneti: Camp David Anlaşması <<http://www.akademikperspektif.com/2014/06/04/misir-ve-tescilli-ihaneti-camp-david-antlasmasi/>> (04.08.2015)

Arap ülkelerinin birçoğu bu antlaşmayı reddetmiş ve Enver Sedat'ı ihanetle suçlamışlardır. Arap coğrafyasındaki genel politikanın dışında hareket eden Sedat, İsrail ile antlaşmaya varan ilk ülke olmuş ve Arap Birliği'ni bozmuştur. Bu antlaşma Mısır ile ABD arasındaki ilişkilerin daha da gelişmesini sağlamıştır. Böylelikle ABD, Camp David Anlaşması'yla İsrail'in bölgede istikrar kazanmasına yardımcı olmuştur.

¹²⁵Ali Köprülü, “Enver Sedat döneminde... s.179”

BÖLÜM III

ARAP BAHARI SÜRECİNDE ABD-MISIR İLİŞKİLERİ

3.1. ABD'nin Arap Baharına Bakışı

Avrupa ve Batı'lı ülkeler başta olmak üzere tüm dünya gibi Arap Baharı'na hazırlıksız yakalanan ABD, ilk başlarda, bekle ve gör stratejisi izlemiş, olayların büyümesi üzerine birkaç kez politika değişikliğine gitmiştir. Önceleri askeri müdahaleden kaçınan ABD, Mart 2011'de NATO önderliğinde Libya'ya hava operasyonları düzenlemiş; bölgeye askeri ve mali yardımlara başlamıştır. Avrupa, Suriye konusunda Esed rejimini, giderek artan yaptırımlarla ekonomik ve diplomatik olarak zayıflatmayı amaçlamış, 22 Mart 2012'de yayınladığı bildiri ile Esed rejimini kınamış, Ağustos 2012'de bu ülkedeki elçiliklerini kapatmıştır.

ABD, Rusya ile Ukrayna yüzünden gergin olan ilişkilerini daha da kötüleştirmemek adına Suriye'de herhangi bir inisiyatif almaktan kaçınmış, sadece Irak askeri birliklerine teknik destek sağlayacak 300 tane özel harekât askeri gönderebilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, George W. Bush dönemi Amerikan dış politikası, dünya siyaseti bakımından ciddi sonuçlar doğurdu. SSCB'nin yıkılmasıyla dünyanın hamiliğini üstlenen ABD, tek taraflı politikalarıyla özellikle Ortadoğu ülkeleri nezdinde ciddi itibar kaybetti.

Nitekim 2008 yılında ABD'de yapılan bir ankete göre, ABD'nin dış politikada en önemli önceliği nedir? Sorusuna verilen cevap, "ABD, dünyadaki algılanışını iyileştirmeli" şeklindeydi.¹²⁶

Zaten Barack Obama'nın 4 Kasım 2008'de başkan seçilmesi halkın duygularının sandığa yansıdığını gösteriyordu. Çünkü Obama başkan seçilmeden önceki kampanyalarında ABD'nin Irak işgalini eleştirmiş; başta Rusya olmak üzere, tüm ülkelerle

¹²⁶Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 33, 2014, s. 7

ilişkilerin yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişti.¹²⁷ Yine göreve başladığı gün yaptığı konuşmada “ABD’nin her bir ülkenin dostu olduğunu ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi için başı çekebileceklerini” ifade etmiştir.¹²⁸

Bush döneminde BM ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası kurumlar ABD’ye bir ayak bağı olarak görülüyorken Obama döneminde ise dış politikada bu örgütlerle beraber hareket edilmesi yönünde bir politika değişikliğine gidilmiştir.¹²⁹

Nitekim Obama göreve başladıktan kısa bir süre sonra Başkan Yardımcısı Joseph Biden tarafından Batı’lı liderlere hitaben bir konuşma yapıldı.

Konuşmada Biden şöyle diyordu: “Uluslararası ittifakların ve örgütlerin Amerika’nın gücünü azaltmadığına inanıyoruz, onları kollektif güvenliğimizi, ekonomik çıkarlarımızı ve değerlerimizi geliştirmeye yardım ettiğine inanıyoruz. Bu yüzden katılacağız, dinleyeceğiz, danışacağız.”¹³⁰

Bu açık bir mesajdı ve tüm dünyaya ABD’nin dış politikada uluslararası hukuka göre hareket edeceğinin ve tüm dünyada bozulan imajının düzeltilmesinin öncelikli hedefleri olduğunun altı çiziliyordu. Sadece Ortadoğu’da değil, NATO ve Batı’lı müttefikleri arasında da çok ciddi bir imaj kaybına uğrayan ABD, Obama dönemiyle dış politika da, “soft power” yani yumuşak güç kullanımına başvurdu.¹³¹

Gerçekten de yönetime gelişi neredeyse 6 seneyi geçen Obama yönetimi genel itibarıyla bu politikayı devam ettirdi. Askeri seçenekleri mümkün olduğunca kullanmak istemeyen Obama yönetimi, sorunları ekonomik gücünü ve diplomasiyi kullanarak çözmeye yoluna gitti. Üstelik son yıllarda hem kendi ülkesindeki petrol üretimini artırırken hem de kaya petrolü devrimiyle enerji konusunda giderek Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmaya başladı.¹³²

Yukarıda sayılan sebepler ışığında özellikle Obama dönemi geleneksel Amerikan dış politikasında bazı değişiklikler olmuştur. Bu sebeple bazı komplo teorilerinin aksine ABD, Arap Baharı sürecinin gerisinden gelmektedir. Yani Arap Baharı sürecinin, planlayıcısı

¹²⁷ Steven W. Hook, John Spaniner, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 359.

¹²⁸ Mehmet Ali Göngen, “Arap Baharı.....s. 8”

¹²⁹ Mehmet Ali Göngen, “Arap Baharı.....s. 9”

¹³⁰ Steven W. Hook, John Spaniner, *Amerikan Dış Politikası: ... s. 359.*

¹³¹ Mehmet Ali Göngen, “Arap Baharı.....s. 9”

¹³² Al Jazeera, Arap Baharı’nın bölgedeki ve uluslararası etkisi <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-baharinin-bolgedeki-ve-uluslararası-etkisi>> (25.09.2015)

veya yönlendiricisi değildir. Fakat olmuş olan bir şeyi seyretmekle de yetinmemişler, süreci kontrol etmeye çalışmışlardır.¹³³ Kontrol etmedeki zorluk en azından Arap Baharı krizini yürütme şeklinde kendini göstermektedir. Fakat ABD'nin bu konuda ne kadar başarılı olduğu tartışmaya açıktır.

Yönetmeyi başaramadıkları gibi bu sürecin altında kaldıkları da söylenebilir. ABD'nin bu pasif tavrı sonrasında başta Rusya ve İran olmak üzere başka güçler olaya müdahil oldular ve bu süreci yönlendirmeye çalıştılar.

Daha yeni yeni durumun farkına varan ABD, sürecin dışında kalmamaya ve isteği doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır. Özellikle Rusya ve İran'ın başta Suriye olmak üzere bölgede ciddi inisiyatif göstermeleri ABD ve NATO'nun çıkarlarıyla uyusmamaktadır.¹³⁴

Bütün bunlara rağmen seçime bir yıldan az bir süre kala Obama yönetiminin şahin bir politikayla bölgeye müdahalesini beklemek yanlış bir değerlendirme olacaktır. ABD daha çok bölgedeki müttefikleri sayesinde durumu toparlamaya çalışmaktadır. Aslında bu anlamda ABD'nin elinde çok önemli kozlar olduğu savunulabilir.

Bunlardan en önemlisi ekonomik gücüdür. ABD'nin; Mısır, Tunus, Yemen gibi Arap Baharı'nın merkezinde yer alan ülkelere ekonomik gücünü kullanarak politika dayatma ayrıcalığı her zaman vardır.

İkincisi de askeri gücüdür. Askeri güç bakımından bölgenin tartışmasız en önemli gücü ABD'dir. ABD bu ülkelere hem silah satmakta, hem hibe silah ve malzeme vermekte, hem de bu ülkelerin güvenliğini sağlama taahhüdünde bulunmaktadır.

Bu anlamda müttefik bölge ülkelerinin ABD'nin desteğine ihtiyaçları vardır. Örneğin, Yemen'in Şii milislere karşı direnebilmesi için ABD'ye ihtiyacı vardır. Öte yandan Mısır'ın 2014'te Amerikan yönetiminden 1,3 milyar dolarlık önemli bir dış destek sağladığını düşündüğümüzde Mısır'ın da ABD'nin desteğine ihtiyacı olduğu açıktır.

ABD'nin bir başka güç unsuru da istihbarat gücüdür. İyi bir propaganda mekanizmasını işleten ABD bölgede demokrasi ve özgürlük gibi söylemler yürüterek bölge halkları üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Yine sadece söylemde kalmayıp bölgede ciddi oluşumlar kurarak toplumlara ve yönetimlere yön vermeye çalışmaktadır.

¹³³Nuh Yılmaz, "Arap Baharında Neler Oluyor?" *Gönül Dergisi*, sayı:19, 2013, s.10-20

¹³⁴Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası", *Ortadoğu Analiz*, cilt: 6, sayı:61, 2014, s.21

Örneğin, Mısır’da ABD istihbaratı destekli belli gurupların oluşturduğu en az iki gazetenin olduğu ve planlı bir şekilde Mursi hakkında “diktatör” ve “firavun” benzetmesi yapan ilk gazetelerin bunlar olduğu yönünde değerlendirmelere rastlamak mümkündür.¹³⁵

ABD’nin Arap halkları ayaklanmaları karşında sergilediği tutumlar bir bütünlük arz etmez. ABD’nin Arap baharı konusunda farklı tutum takınmasının temelinde üç kaygının etkili olduğunu söyleyebiliriz:

1) *İsrail’in güvenlik kaygısı*: ABD, Ortadoğu’da ki temel politikası olan İsrail’in güvenliği sağlamak için özellikle 1960’lı yıllardan sonraki süreçte diktatör Arap rejimleri üzerinde bir vesayet oluşturmuştur. İsrail, Hüsnü Mübarek döneminde Mısır ile olumlu ilişkiler geliştirmiş ve bu dönemde güvenlik endişeleri en aza inmiştir. İran ve Suriye ile ilişkilerde sorunlu gibi görünse de, her zaman İran’ın bölgedeki ciddi rakibi olmuş Mısır gibi bir ülkeyi yanına çekerek bölgedeki istikrarını sürdürmeyi başarmıştır. ABD ve İsrail bölgede, Müslüman Kardeşler gibi İslami menşeli iktidarlardan ziyade laik rejimler görmeyi tercih etmişlerdir. Nitekim İsrail, Filistin’de İslami kökenli HAMAS iktidarındansa, laik El-Fetih ile diyalog kurmayı tercih etmiştir.¹³⁶ Arap halk ayaklanmalarıyla Müslüman Kardeşler menşeli iktidarların güç kazanması İsrail ve ABD’yi sürekli endişelendirmiştir. Bu sebeple ABD başlarda Arap Baharı hareketlerine şüphe ve endişeyle bakmıştır. Özellikle 2010 yılının Mayıs ayında meydana gelen Mavi Marmara krizi sonrasında Türk-İsrail ilişkileri bozulmuş ve İsrail bölgede ki en önemli müttefiklerinden birini kaybetmiştir. Böylesi bir olaydan sonra başta Tunus ve Mısır olmak üzere bölgede İslami kökenli iktidarların başa gelme olasılığı ile İsrail’in bölgedeki güvenlik kaygıları daha da arttırmıştır. Bu sebeple Arap Baharı’nın başlarında *Washington Post* gibi İsrail yanlısı ABD medyasında yapılan yayınlarda Arap Baharı’nın riskli bir süreç olduğunu ve bir an önce kontrol altına alınması gerektiği hususunda yayınlar yapıldığı görülmektedir.

2) *Radikal dini grupların yükselmesi endişesi*: Arap Baharı’yla beraber Tunus ve Mısır’da Müslüman Kardeşler iktidara gelmiş ve bölgede selefilik yorumunu benimseyen gruplar sahada daha aktif hareket etmeye başlamışlardır. Bütün bunlara ek olarak Suriye’de Beşşar Esad’ın devrilmesi halinde iktidara İslami kökenli bir iktidarın geçme ihtimali de

¹³⁵Nuh Yılmaz, Arap Baharında ...s.13

¹³⁶Selçuk Çolakoğlu, ABD’nin Arap Baharı Algısındaki Değişim
<http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2104&cat=344#.VowYtraLTIW> (24.08.2015)

yüksektir. Bütün bu gelişmeler başta ABD ve İsrail olmak üzere tüm Batı'da Arap coğrafyasının İslami rejimlere yöneldiği endişesine yol açmıştır.

Özellikle Eylül 2012'de Libya'nın Amerikan büyükelçisinin Bingazi'de suikasta kurban gitmesi ABD ve İsrail'in Arap Baharı ile ilgili gelişmeleri kendi kamuoylarında yeniden değerlendirmeye açmasına sebep olmuştur. Hatta Türk-İsrail ilişkilerinin bozulmasından sonra ABD ve Batı'lı bazı çevreler, Ortadoğu'da siyasal İslam'ın yükseldiği tezlerini desteklemek için Türkiye hükümetini de İslami bir iktidar olarak göstermeye başlamışlardır. Bu sebeple Washington ve Tel Aviv de Arap Baharı ile Ortadoğu'da Batı karşıtı hareketlerin iktidara gelip Amerikan çıkarlarını tehdit edeceği kaygısı yaygınlaşmıştır.¹³⁷

3) *Hristiyan Arapların kaygıları:* Arap coğrafyasında Müslümanların çoğunlukta olmasına rağmen Müslüman olmayan grupların nüfusları da yadsınamayacak düzeydedir. Üstelik ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde etkili lobiler içinde Hristiyan Araplar da bulunmaktadır. Bu sebeple Arap Baharı süreci başladığında Batı ve dolayısıyla Amerikan kamuoyunda pek dile getirilmese de Ortadoğu'daki Hristiyan Arapların geleceğiyle ilgili ciddi kaygılar bulunuyordu. Bölgede yaşayan Hristiyan kökenli Arapların birçoğu İslami kökenli iktidarların yerine, laik ama otoriter rejimlerde daha rahat yaşayabileceklerini düşünüyorlardı.

Bölgede yaşayan Hristiyan Araplar, Müslüman Kardeşler gibi siyasal İslamcı iktidarlardansa istikrarlı bir Esad ve Mübarek gibi diktatör rejimleri tercih ediyorlardı. Arap coğrafyasında başka alternatif iktidarların olmaması da Arap Hristiyanları her halükarda laik otoriter rejimleri desteklemeye itmiştir. Dolayısıyla tıpkı İsrail gibi Hristiyan Araplar da ABD'deki lobi gücünü kullanarak Arap Bahar'ına karşı lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. ABD'nin Arap Baharı politikalarındaki sürekli değişime bu açıdan bakmakta yarar vardır. Obama yönetimindeki ABD Arap Baharı sürecinde ülkeler bazında farklı tepkiler göstermiştir. Obama'nın dış politikada uyguladığı soft power (yumuşak güç) stratejisinin Arap Baharı sürecinde de devam ettiğini görmekteyiz. Bu duruma tek istisna olarak Libya'yı gösterebiliriz. Arap halk ayaklanmaları ile bölgede meydana gelen yönetim değişiklikleri karşısında askeri müdahalelerden kaçınan ABD, Libya'daki olaylar karşısında strateji değişikliğine giderek uluslararası koalisyon öncülüğünde Libya'ya askeri müdahalede bulunmuştur. ABD'nin bu süreçteki genel

¹³⁷Selçuk Çolakoğlu, ABD'nin Arap Baharı....s.1

tutumuna istisna oluşturan bu durumun incelenmesi, ABD'nin Arap Baharı'na bakışını anlamamızda bize yardımcı olacaktır.

3.1.1. Libya'daki Olaylar Karşısında ABD'nin Tutumu

Libya'da diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi tek adam rejimiyle yönetiliyordu. Muammer Kaddafi (1942-2011) 40 yıldan beri iktidarda olmasına rağmen, bölgedeki diğer diktatörlerden farklıydı. Bir nevi bağımsız bir 'diktatördü.' Hüsnü Mübarek gibi ABD'nin güdümünde olan bir lider değildi. Bu nedenle ABD Kaddafi'yi destekliyor gibi görünürken aynı zamanda muhalefete de destek veriyordu.¹³⁸

ABD'nin Libya ile yakından ilgilenmesinin nedeni Libya'nın coğrafi konumudur. Libya hem Avrupa Kıtası'na yakın bir konumdadır hem de iki kıta arasında (Avrupa ile Afrika) bir köprü vazifesi görmektedir.¹³⁹ Aynı zamanda zengin enerji kaynaklarına sahiptir. Nitekim Libya dünya kanıtlanmış ham petrol rezervleri sıralamasında sekizinci, doğal gaz rezervleri sıralamasında ise yirmi birinci sıradadır.¹⁴⁰

Arap halklarının ayaklanması ve protestolar Tunus ve Mısır'a oranla Libya'da çok daha çatışmalı geçti. Uzun yıllardır iktidarda olan Kaddafi'ye karşı ayaklanan halk protestoları ve gösterileri yoğunlaştırarak bütün Libya'ya yaydı. Ülkede denetimi sağlayamayan Kaddafi rejimi sivilleri hedef alarak saldırı başlatınca ABD, NATO önderliğinde duruma müdahale etti. Libya üzerinde önce uçuşa yasak bölge ilan etti ve daha sonra Kaddafi'nin askeri üslerine, havaalanlarına ve silah depolarına hava saldırıları düzenledi.

Obama'nın askeri müdahalesiz dış politika uygulama seçeneklerine istisna oluşturan bu olayda, Libya'nın jeopolitik konumunun ve zengin petrol yataklarının yadsınamaz bir önemi vardır. Obama kendi dönemindeki dış politika stratejileri gereği geniş çaplı bir askeri operasyondan ziyade NATO önderliğinde hava ve deniz saldırıları düzenlemiş ve

¹³⁸ Mahdi Nazemroaya, (çev. N. Karabenk) Nato ve ABD Müdahalesine Zemin Hazırlanması İçin Libya İç Savaşı mı sürükleniyor?

<<http://tasep.org/default.asp?s=yd&id=128#.VnaNTLaLTIU>> (01.03.2015)

¹³⁹ Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı.....s. 17"

¹⁴⁰ Alvino Fantini, Annual Statistical Bulletin (Yıllık istatistik bülten)

<http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf> (07.06.2015)

Kaddafi'nin devrilmesini muhaliflere bırakmıştır. Obama bu davranışıyla sorumluluğu tek başına ABD'den alarak koalisyon güçlerine devretmiştir.¹⁴¹

ABD, Libya konusunda Bush dönemindeki gibi tek taraflı hareket etmekten kaçınmıştır. BM ve NATO gibi uluslararası örgütleri harekete geçirmeye çalışmıştır. Nitekim Libya konusunda Obama, BM Güvenlik Konseyi kararı çıkmadan ABD askerlerine silah kullanma yetkisi vermemiştir.¹⁴²

Başkan Barack Obama, Kongre'ye danışmadan Libya'ya operasyon kararı aldığı gerekçesiyle hem Cumhuriyetçiler hem de bazı Demokratlar tarafından eleştirildiğinde, onlara cevaben şu ifadelerde bulunmuştur:

Elbette ki ABD baskı olan her yere kendi ordusunu gönderemez. Biz müdahalenin risklerini ve maliyetini göz önüne alarak, her zaman harekete geçmenin gerekliliği hususunda önce kendi çıkarlarımızı düşünmeliyiz. Ancak bu, doğru olanı yapmayı sonsuza kadar engelleyecek bir argümana dönüşmemelidir. Ülkemizin bu kadar çok acil sorunu varken, ABD'nin dünyanın polis gücü olarak hareket etmesi beklenmemelidir. Baskıcı rejimlere karşı harekete geçme yükümlülüğü yalnızca ABD'nin olmamalıdır. Biz Libya'da sivil halk dehşet derecesinde bir şiddete maruz kaldığı için harekete geçtik.¹⁴³

Böylece Obama, Libya'ya operasyonu savunmuş ama sorumluluğun uluslararası örgütlerle bölüşülmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD, Libya'daki olaylar karşısında gösterdiği müdahaleci tavrı Mısır'daki olaylar karşısında göstermemiştir. Bu iki ülke karşısında uygulanan farklı stratejileri analiz etmek için ABD'nin Mısır'da meydana gelen olaylar karşısındaki tutumunu incelemekte yarar vardır.

3.1.2. Mısır'daki Olaylar Karşısında ABD'nin Tutumu

Tarihsel sürece bakıldığında Mısır'ın Ortadoğu coğrafyasında çok önemli bir yere ve konuma sahip olduğunu görmekteyiz. Mısır Ortadoğu'nun adeta kalbidir. Mısır için kullanılan *Ümmü'l Dünya* yani, "dünyanın anası" tabiri bile tek başına bize Mısır'ın Ortadoğu'daki etkisini anlatmaya yetebilir.¹⁴⁴

¹⁴¹Steven W. Hook, John Spaniner, *Amerikan Dış...s.357*

¹⁴²Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı...s. 13"

¹⁴³Biröl Akgün, "ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Stratejik Düşünceler Enstitüsü, SDE Uluslararası İlişiler Program Koordinatörlüğü*, 2012, s.11-12

¹⁴⁴Nuh Yılmaz, *Arap baharında...s.15*

Mısır'da ne zaman tarihsel bir olay gerçekleşse adeta bir domino etkisiyle olayların dalgalar halinde bölgedeki diğer ülkelere yayıldığı görülmektedir. Bölgede hâkim rejimlere baktığımızda, gerek İslamcılık gerekse Baasçılık, tüm bu rejimlerin kıvılcımlarının Mısır'da atıldığı ve oradan diğer ülkelere sıçradığı görülmektedir. Bu bağlamda Mısır bölgede çok önemli bir ülkedir.

Bu kadar önemli bir konumu olmasına rağmen Mısır, uzun yıllar bölgede hak ettiği değeri görmemiş bir ülkedir. Çünkü Enver Sedat ile başlayıp Hüsnü Mübarek ile devam eden ABD ve Batı yakınlığı, diğer Arap ülkelerinin tepkisini çekmiş ve bu ülkeler Mısır'ı bölgede yalnızlığa itmiştir. Batı yanlısı politikaları nedeniyle Mısır, özellikle son elli yıldır bölgede kilit rol oynayamamış ve ABD'nin güdümünde bir müttefik olmaktan öteye gidememiştir.

ABD-Mısır ilişkilerinin Mısır'ın ikinci Cumhurbaşkanı ve Baas ideolojisinin önderi Cemal Abdül Nasır döneminde (1956-1970) çok iyi ilerlediği söylenemez. Çünkü Cemal Abdül Nasır Arap milliyetçiliği politikaları yürütmüş ve tüm Arap coğrafyasını tek çatı altında toplamaya çalışmıştır. Bu çerçevede Batı yanlısı politikalar izlemekten kaçınan Nasır, başlarda SSCB cephesine yakın hareket etmiştir. Fakat daha sonraları diğer Arap ülkelerini tek çatı altında toplamayı düşünmüş; bu anlamda iki kutuplu dünyaya bir üçüncü kutup olarak girmek istemiştir.¹⁴⁵ Ancak bu politikalarında başarılı olamamıştır. Cemal Abdül Nasır'ın ölümünden sonra yerine gelen Enver Sedat (1918-1981), Nasr'ın tam tersi politikalar izlemiştir. Özellikle ABD'nin gözetiminde imzalanan *Camp David Antlaşması*'ndan sonra İsrail ile doğrudan görüşmelere başlamış ve bu ilişkileri giderek geliştirmiştir. Bu duruma Arap dünyasından sert tepkiler gelmiştir. Nitekim Mısır'ı Arap birliğinden ihraç etmişlerdir. ABD ise Arap Dünyası'nın tersine Mısır'a yılda 1,5 milyar dolarlık askeri ve ekonomik yardımlarda bulunarak, Mısır'ın bu duruşunu ödüllendirmiştir. 6 Ekim 1981'de Sedat'ın yerine gelen Hüsnü Mübarek döneminde de, Mısır'ın ABD yanlısı politikaları devam etmiştir.¹⁴⁶

1970'li yıllarda Nasır'ın yerine gelen Enver Sedat'tan sonra Mısır'ın dış politikasının değiştiği görülür. İsrail ile imzalanan Camp David Antlaşması'ndan Arap Baharı'na kadar geçen süreçte, Mısır Ortadoğu'da ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri haline

¹⁴⁵Ali Köprülü, "Enver Sedat döneminde... s.169"

¹⁴⁶Özge Gökçen Terzi, "Kimlik ve dış politika ekseninde Mısır dış politikası" *Ortadoğu ve stratejik araştırmalar merkezi*, cilt: 6, sayı: 65, 2014, s. 50.

gelmiştir. Bu müttefiklik sebebiyle Arap Baharı başladığında ABD, Hüsnü Mübarek'in lehine söylemlerde bulunmuştur. Fakat bir domino etkisiyle bütün Arap coğrafyasını etkisi altına almış olan halk ayaklanmaları sonucunda durumun kontrol dışına çıktığını fark eden ABD, söylem değiştirerek protestocuların ve muhalefetin tarafına geçmiştir. ABD'nin bu tavır değişikliği ile kazanacak tarafta yer almayı tercih ettiği söylenilebilir.¹⁴⁷ Hüsnü Mübarek'in iktidarda kalamayacağını fark eden ABD, Mısır ordusu ile temasa geçerek, ordunun daha fazla inisiyatif almasını sağlamıştır.

Ortadoğu'da her zaman önemli bir yere sahip olan Mısır'a yönelik ABD'nin Arap Baharı sürecindeki bu politika değişikliğini anlayabilmek için, İsrail'in bölgedeki güvenlik stratejisine de değinmekte fayda vardır.

Hüsnü Mübarek'in iktidardan çekilmesinden sonra geçici olarak yönetime gelen *Mısır Yüksek Askeri Konseyi*, halkın öfkesini azaltmak için 2011 yılında Gazze şeridiyle sınırı oluşturan Refah sınır kapısını açmıştır.

Cumhurbaşkanı seçilerek, iktidarı Yüksek Askeri Konsey'in elinden alan Muhammed Mursi, Gazze ile olan sınır kapısını sürekli açık tutarak Filistin politikasını devam ettirmiştir. Müslüman Kardeşler geleneğinden gelen Muhammed Mursi, Filistin sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Hamas ile El-Fetih arasında ara buluculuk yaparak, Filistin'de siyasi birliğin oluşması için çaba sarf etmiştir. 2012 yılında İsrail'in Filistin'e saldırı başlatması karşısında sessiz kalmayan Mursi, bu duruma tepki göstermiştir. Enver Sedat döneminde başlayan Mısır ile İsrail arasındaki iyi ilişkiler Muhammed Mursi döneminde gerilmeye başlamıştır. Bu da İsrail'in bölgedeki güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur. Arap halklarının ayaklanmasıyla Mısır'daki diktatör rejimin tutunamayacağını gören ABD, başlarda halkın seçeceği bir yönetimin iktidarda kalmasını desteklerken, İsrail'in güvenlik kaygılarından dolayı endişe ve şüpheyile bakmaya başlamıştır. Bu sebeple ABD destekli Mısır ordusu, bir yıl gibi kısa bir sürede askeri darbe yaparak Muhammed Mursi'yi görevinden uzaklaştırmıştır. Nitekim Mursi'nin yerine gelen askeri yönetimin ilk icraatlarından biri Filistin'le Mısır arasındaki Gazze Sınır Kapısını kapatmak olmuştur.¹⁴⁸ Muhammed Mursi'den sonra iktidara geçen El-Sisi yönetimindeki askeri rejim, Mursi dönemi politikalarının tam tersi olarak Filistin'e karşı sert politikalar izlemiştir.

¹⁴⁷Mehmet Ali Göngen, 'Arap Baharı...' s.11

¹⁴⁸Mehmet Ali Göngen, 'Arap Baharı...'s.11-12

Mursi'nin İslami bir gelenekten gelmesi, İsrail'in Filistin'e saldırısı sonrası takındığı tutum, Mısır nüfusunu oluşturan milyonlarca Hristiyan azınlığın Mursi yönetiminin karşısında askeri rejimden yana tavır alması ve bu azınlığın ABD'deki lobisini kullanarak Mursi karşıtı haberler yaptırması, Mursi'ye karşı yapılan askeri darbe ile ilgili ABD'nin politikalarında belirleyici olmuştur. Nitekim ABD dışişleri başkanı John Kerry darbe sonrası bir televizyon kanalına verdiği demeçte, "Mısır'da bir iç savaşın yaşanmasından endişelenen milyonlarca insan, ordudan müdahale etmesini istedi," demiştir.¹⁴⁹

ABD'nin, Mısır'da meydana gelen olaylara cılız bir tepki vermesinin ve yaşananları darbe olarak nitelendirmemesinin sebebi Müslüman Kardeşler kökenli Mursi yönetimini Mısır'da iktidar olarak görmek istememesinden kaynaklanmaktadır. ABD bu stratejisiyle hem Mısır üzerindeki hegemonyasını kaybetmek istememiş hem de müttefiki İsrail'in güvenlik çemberini garanti altına almaya çalışmıştır.

3.2. Hüsnü Mübarek Dönemi İlişkiler

İki kutuplu dünya düzeni Ortadoğu'da denge siyasetinin yürütüldüğü bir dönemdir. Hüsnü Mübarek'li yıllara denk gelen Soğuk Savaş yıllarında tıpkı diğer bölge ülkeleri gibi Mısır da çok fark oluşturacak bir dış politika izleyemedi. Bu dönemde Mısır iki kutuplu dünyanın avantajını sağlayarak kendisine verilen yardımları kabul etmekle yetiniyordu.

İran'da meydana gelen devrim sonrasında aynı durumun diğer bölge ülkelerine de sıçramasını istemeyen ABD, özellikle Mısır olmak üzere bölge ülkelere yardımlarını arttırmıştır. Bu da ikili ilişkilerin daha da gelişmesini sağlamıştır. ABD, stratejik öneme haiz gördüğü Mısır'a yönelik ekonomik ve silah yardımlarını kesmemiştir. Yıllık 1 milyon dolar olan askeri yardımlar Mübarek döneminde yaklaşık olarak üç katına ulaşmıştır. Mısır ABD'den aldığı yardımlar sayesinde hem ABD hem de İsrail ile olan ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Bu durum ABD'nin klasikleşmiş "İsrail'in güvenliği" politikasına da uygundu. Nitekim bu yardımların boyutu giderek gelişmiş ve Mısır, Ortadoğu'da İsrail'den sonra en fazla yardım alan ikinci devleti haline gelmiştir.

Hüsnü Mübarek uzun yıllar iktidarda kalmasının halk nezdinde rahatsızlık meydana getirdiğini biliyordu. Özellikle oğlu Cemal'i yerine aday gösterdiğinde bu rahatsızlık iyice artmıştı. Gelen yardımlar sayesinde ülke ekonomisini ayakta tutmayı ve halkın tepkisini

¹⁴⁹BBC, Kerry: Mısır ordusu demokrasiyi geri getirdi
<http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/130802_kerry_misir.shtml> (02.08.2015)

azaltmayı hedefliyordu. Nitekim bu sayede 11 Şubat 2011'e kadar iktidarını korumayı başarmıştır. Özellikle ABD'den gelen yardımlar Mısır'a ciddi yararlar sağladı. Mısır'ın İsrail ile vardığı barış anlaşması ve özellikle Körfez Savaşı'nda ABD'yi destekleyen politikaları nedeniyle Batı ve ABD ile yakın ilişkiler kurmayı başardı.¹⁵⁰

Bu durum ABD'nin, Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra Kahire'nin borçlarını silmesini de beraberinde getirdi ve ABD'nin Mısır'a sağladığı mali yardımda büyük artış sağlandı. Hatta bu durum daha da ileriye giderek Mübarek'in önderliğindeki Mısır'ın, İsrail-Filistin sorununun temel arabulucu ülkelerinden biri haline gelmesine sebep oldu.¹⁵¹

Hüsnü Mübarek açısından dış politikada başarı kabul edilebilecek bu duruma rağmen aynı başarıyı iç politikada başaramadı. Dış politikadaki bu başarıyı ülke içinde aynı seviyede gösteremedi. Demokrasi ve özgürlüklerle ilgili ciddi bir gelişme kaydetmezken güvenlik güçlerinin, başta İslamcı gruplar olmak üzere çok sayıda muhalif unsuru baskı altında tutma uygulaması uzun yıllar devam etti.¹⁵²

Mısır, ABD'den aldığı yardımlar ve İsrail ile ilişkileri sebebiyle hem bölge ülkeleri hem de kendi halkı tarafından ciddi anlamda eleştirildi. ABD'nin güdümüne girmekle suçlandı.¹⁵³ Fakat bu noktada ABD'nin sert ve zorlayıcı politikalarının etkisinin büyük olduğunu belirtmemiz gerekir.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle bölgede tek taraflı politikalar sürdüren ABD bölgede saldırgan bir politika izlemeye başladı. Önce Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini, daha sonra kimyasal silahları bahane ederek Körfez Savaşları'nı başlattı ve Irak'ta koalisyon ile beraber 1000'den fazla hedefi vurdu.¹⁵⁴ ABD'nin bölgede tek güç kalmasıyla Mısır tamamen ABD'nin Ortadoğu politikalarına paralel olarak hareket etmek durumunda kaldı.

ABD kendi politikalarına destek veren Mısır'ı ödüllendirdi. Önce kredi imkânları sağlamak için 1991 yılında IMF ile anlaşmalar imzalandı. Daha sonra ekonomik anlamada ciddi yardımlarda bulunuldu ve Mısır'ın yaklaşık 50 milyar dolar civarında tutan borcu silindi.

¹⁵⁰ Mehmet Özkan, "Mısır dış politikası dün, bugün, sorunları", *Seta.org*, sayı: 88, 2014

¹⁵¹ BBC, Hüsnü Mübarek'in özel ve siyasal yaşamından notlar

<http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/02/110204_profile_mobarak.shtml> (04.09.2015)

¹⁵² Al Jazeera, Portre: Hüsnü Mübarek <<http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-husnu-mubarek>> (30.04.2015)

¹⁵³ Türkiye'nin dört bir yanında Mursi'ye destek gösterileri

<<http://www.haberturk.com/gundem/haber/858110-turkiyenin-dort-bir-yaninda-mursiye-destek-gosterileri>> (05.07.2015)

¹⁵⁴ Mehmet Öztürk, 'Birinci Körfez Savaşı'ndan... 's.2-7

Hüsnü Mübarek, Mısır'ın Soğuk Savaş dönemindeki durağan dış politikanın aksine bu dönemde aktif rol oynamaya başladı. Nitekim ABD'nin Irak'a başlattığı meşhur *Çöl Tilkisi* "Desert Fox" operasyonuna 40.000 kişilik ordusuyla katılarak hem Arap Dünyası'nı ikiye böldü hem de ABD yanlısı duruşunu pekiştirdi.¹⁵⁵

ABD, Mısır'a bu şekilde yardımlar yaparak daha sonraki dönemlerde Mısır'ın kendi politikalarına çok daha fazla destek vermesine imkân tanımış oldu.¹⁵⁶ Ancak ileriki dönemlerde yaşanan olaylar neticesinde, Mısır'ın bölgedeki stratejik önemi azalmıştır. Artık 1991 birliğinin dağılmasıyla SSCB'nin de bölgede etkili olma ihtimali kalmadığından ABD ekonomisine ciddi yükler bindiren dış yardımların azaltılması gündeme geldi. ABD dış yardımları azaltarak Mısır'ın ekonomik olarak kendi başına kalkınmasını destekleme kararı aldı.

Serbest ticaret anlaşmalarıyla ikili ilişkiler gelişerek devam etti. Ancak 2001 yılında ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ABD'nin Ortadoğu'ya bakışında değişikliklere neden oldu. Bölgede daha demokratik yönetimlerin olması gerektiğini düşünen ABD, Mübarek yönetimine demokratik adımlar atması için baskı uygulamaya başladı.

Öte taraftan Filistin meselesi bölgede sıcaklığını koruyordu. Özellikle İsrail'in, Filistin'e uyguladığı saldırgan politikalar ve abluka siyasetinin tüm bölge ülkelerine olduğu gibi Mısır'a da etkisi söz konusuydu. Özellikle Mısır muhalefeti bu konuyu ön planda tutuyor ve mesele üzerinden giderek güçleniyordu.

Bu sebeple Mübarek hem içeride hem de dışarıda Filistin karşıtı bir durumda görünmek istemiyordu. Bu sebeple ABD ve İsrail'in tüm baskılarına rağmen Filistin'e yapılan yardımları kesmeyeceğini bildirdi. Fakat diğer taraftan da ABD ve İsrail'le ilişkilerini de bozmak istemeyen Mübarek, aşırı tepki çekecek politikalar uygulama yoluna gitmiyordu. Örneğin Arap Birliği İsrail'in Filistin'e yaptığı saldırılardan sonra toplanmış ve defalarca dayanışma konusunda karar almış olmalarına rağmen özellikle Mısır'ın olumsuz yaklaşımı nedeniyle kararlar askıda kalmıştır.¹⁵⁷

¹⁵⁵William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev: Mehmet Harmancı), 1. Basım, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 438

¹⁵⁶Özlem Tür, "Mısır'da Ekonomik Kalkınma Çabaları", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, 2009, s. 192

¹⁵⁷Ahmet Ateş, 1952-2011 yılları arası Mısır Dış Politikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2012, Selçuk Üniversitesi, Konya

İsrail'in Filistin'de uyguladığı şiddet politikası tüm bölge halkları olmak üzere özellikle Mısır muhalefetini giderek güçlendirdi. Bu baskılar üzerine İsrail'in tüm itirazlarına rağmen Gazze -Mısır hattını açmak zorunda kaldı.

2011 yılında Tunus'tan sıçrayan protestolar Mısır'ı da etkilemiş, büyük protesto gösterileri başlamıştır. Daha öncede belirtildiği üzere, olaylar ilk başladığında Mübarek yönetimine destek veren ABD Mübarek'in gideceğini anlayınca taraf değiştirmiş ve olayların büyümesinin sorumlusu olarak Hüsnü Mübarek'i göstermiştir.¹⁵⁸ Nitekim CNN'e bir demeç veren Obama yönetiminin üst düzey bir yetkilisi yaptığı açıklamada; "Obama'nın Hüsnü Mübarek'e, Eylül ayında yapılacak seçimlerde tekrar aday olmaması için üst düzeyde bir mesaj gönderdiğini" aktarmıştır.¹⁵⁹ ABD, Hüsnü Mübarek'in kendisinin değil oğullarından birinin aday olmasını tavsiye ederek, bu hamlesiyle rejimi korumaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır.

3.3. Muhammed Mursi Dönemi İlişkiler

Yaklaşık elli yıllık Mübarek dönemi sonrasında 2012 Mısır Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yoğun seçim kampanyası yürüten Muhammed Mursi, İlk turda %25,5 oy aldı ve ikinci tura girmeye hak kazandı. İkinci turda da %51.73 oy alarak, 5. cumhurbaşkanı seçildi.¹⁶⁰ Hâlbuki Muhammed Mursi, Mübarek karşıtı gösteriler başladığında 30'dan fazla arkadaşıyla tutuklanarak hapse atılmıştı.¹⁶¹ Böylece 16 ay sonra Muhammed Mursi, demir parmaklıkların arkasından devlet başkanlığı makamına yükselmiş oldu.

Mursi göreve geldiğinde önünde birikmiş ciddi sorunlar vardı. Özellikle dış politika konusunda nasıl hareket edileceği başta ABD olmak üzere İsrail ve tüm bölge ülkeleri tarafından merak ediliyordu. Ve yine İsrail ve Filistin konusunda nasıl bir politika izleneceği endişe ve merak konusuydu.

İsrail'in varlığını tanımayan Müslüman Kardeşler mensubu Mursi'nin ABD'den askerî yardım almayı sürdürmesi büyük bir çelişki olarak görülebilirdi.

¹⁵⁸ James Petras, *Washington Faces The Arab Revolts: Sacrificing Dictators To Save The State*, Journal of Contem Porary, vol:41, no:3, 2011, s.483-490

¹⁵⁹ Konur Alp Koçak, "Mısır: Demokratikleşme Yolunda İki Adım İleri Bir Adım Geri", *Yasama Dergisi*, sayı:23, 2013, s.31

¹⁶⁰ Al Jazeera, Hüsnü Mübarek sonrası Mısır <<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir>> (27.05.2015)

¹⁶¹ Tuba Kabacaoğlu, Mısır'a Mursî cilası <http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/misir-a-mursi-cilasi_532918> (02.07.2015)

Bütün bunlar ışığında Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesiyle ABD ve İsrail'de endişeli fakat temkinli bir süreç başladı. Nitekim Obama'nın yaptığı bir konuşmada Mısır'a ilişkin olarak 'müttefik veya düşman değiliz' mesajının bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir.¹⁶² Gerçi Mursi yaptığı bir mülakatta *Camp David Antlaşması* 'na bağlı kalınacağını söylemiş; fakat Mısır'ın çıkarlarının her şeyden önemli olduğunu da vurgulamıştı.¹⁶³

Mursi göreve geldiği ilk zamanlarda ABD-İsrail karşıtı söylemlerden kaçınmaya çalışmıştır. Fakat tabandan gelen ABD-İsrail karşıtlığı baskısı nedeniyle de Mübarek döneminde olduğu gibi ABD ve İsrail ile müttefiklik söylemlerinde bulunmamıştır. ABD açısından Mursi ile ilişkileri belirleyecek üç temel konunun öne çıktığı söylenebilir:

1- *Camp David Sözleşmesi*: Camp David, 17 Eylül 1978'de imzalanan ve ABD başkanı Jimmy Carter'ın gözetiminde gerçekleşen bir sözleşmedir.¹⁶⁴ Bu sözleşme Sina yarım adasının güvenliği açısından önemlidir. Bu antlaşmayla bölge normalleşecek, diplomatik ilişkiler başlayacak ve Mısır, İsrail, ABD arasında ticaret yapılacaktır.

2- *İsrail'in güvenliği ve Mısır ve Hamas ilişkileri*: Bu konu geleneksel ABD Ortadoğu politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Ortadoğu'da İsrail ile Filistin arasında arabuluculuk yapabilecek iki ülke Mısır ve Türkiye'dir. Mavi Marmara baskını ile sivillerin vurulması sonucu Türkiye Filistin sorunda taraf oldu.¹⁶⁵ Bu nedenle bir Mursi-Hamas yakınlaşması ve Mısır'ında taraf olması İsrail açısından kabul edilemezdi. Nitekim Mübarek, İsrail'le 2005'te imzalanan Meabir (Sınır Kapıları) anlaşmasıyla birlikte Gazze kuşatmasına direk destek verirken, Mursi'nin Refah Sınır Kapısını tamamen açması İsrail-ABD hattında endişelere yol açtı.

3- *Ticari anlaşmalar*: Bu konu ABD açısından önemliydi; çünkü ABD serbest ticaret antlaşmalarıyla Mısır'da liberal bir ekonomi oluşturabilmek için Mübarek zamanında çok çaba harcamıştı. İşte bu konular ABD açısından kırmızı çizgilerdi. Bu konuların Mursi zamanında yeniden gözden geçirilme ve düzenlenme ihtimali ABD ve İsrail'i tedirgin ediyordu.

¹⁶² Mehmet Akif Ersoy, ABD ile Mısır ilişkileri üzerine <<http://www.dunyabulteni.net/haber/228675/abd-ile-misir-iliskileri-uzerine>> (27.09.2015)

¹⁶³ Yakın Doğu Haber, Muhammed Mursi: Camp David Korunmalıdır

<http://www.ydh.com.tr/HD10171_muhammed-mursi--camp-david-korunmalidir.html> (10.08.2015)

¹⁶⁴ Çiğdem Akgül; Zehra Yılmaz, "Virtü'dan Demokrasiye Meşru Şiddetin Evrimi: Güvenlik-Ortadoğu ve ABD Sarmalı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt:67, sayı:3, 2012, s.23

¹⁶⁵ Bezen Balamir Coşkun, "Arab Baharı'nın Gölgesinde İsrail-Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, cilt:4, sayı:42, 2012, s.30

Bunun dışında ABD’yi endişelendiren başka bir konu daha vardı. Mursi göreve ilk geldiği andan itibaren şu mesajı veriyordu: Mısır’ın çıkarları her şeyin önündedir. Bu çıkarlar için sadece ABD ile ilişki kurulmayacak aynı zamanda, Rusya, Çin dâhil olmak üzere Avrupa ve bölge ülkeleriyle de karşılıklı çıkarlar konusunda masaya oturulabilecekti.¹⁶⁶ Nitekim Mursi’nin ABD’ye rağmen Tahran ziyaretini gerçekleştirmesi ABD ve İsrail’in endişelerini daha da arttırdı.

İsrail’i kaygılandıran bir başka gelişme de Türkiye-Mısır yakınlaşmasıdır. Nitekim Mursi döneminde Mısır-Türkiye ilişkilerinde büyük bir gelişme yaşandığı söylenilebilir. Türkiye-Mısır yakınlaşmasının İsrail-ABD cephesinde kaygı oluşturmamasının nedeni, Türkiye’nin Mısır, Suriye ve Filistin’de Müslüman Kardeşler üzerinden bir Sünni çember oluşturacağı korkusudur.¹⁶⁷ İsrail açısından, Şii hilali İran tehlikesi hali hazırda mevcutken bölgede yeni kurulacak Sünni hilali zinciri İsrail açısından kabul edilemez bir gelişme olarak görülmüştür.

Obama’nın yaptığı “dost ve müttefik” değiliz açıklamasıyla, ABD’nin yeni Mısır yönetimiyle ilgili olarak kararsız olduğu belliydi. Bu açıklamanın ardından geçen 10 günlük gibi kısa bir süre sonra Mursi, *New York Times*’a verdiği bir röportajda bu kararsızlığı giderecek açıklamalar yaptı. Bu açıklamaların dikkate değer olanları şunlardır:

“Müslüman Kardeşler’le büyüdüm. İlkelerimi Müslüman Kardeşler’de edindim. Ülkemi nasıl seveceğimi Müslüman Kardeşler’le öğrendim. Siyaseti Müslüman Kardeşler’le öğrendim.”

“Müteakip Amerikan yönetimleri, Amerikan vergi mükelleflerinin parasıyla bölge halklarının nefretini değilse de hoşnutsuzluğunu satın aldılar.”

“Arap dünyasıyla ilişkileri tamir etmek ve Mısır’la ittifakı yeniden canlandırmak ABD’ye bağlı bir iştir.”

“ABD, Arap dünyasının tarihine, Batı’lı değerlerle tezat içinde olsa bile onun kültürüne saygı duymalıdır.”

¹⁶⁶Mehmet Akif Ersoy, ABD ile Mısır ilişkileri üzerine <<http://www.dunyabulteni.net/haber/228675/abd-ile-misir-iliskileri-uzerine>> (27.09.2015)

¹⁶⁷Neşat Tarakçı, Doğu Akdeniz’de MEB Paylaşımı: Güney Kıbrıs-İsrail örneği <<http://www.bilgesam.org/incele/1164/-dogu-akdeniz%E2%80%99de-meb-paylasimi--guney-kibris-israil-ornegi/#.VuCROJVf3IU>> (03.08.2015)

“ABD, Mısır halkının performansını Alman, Çin veya Amerikan kültürüne göre yargılamak istiyorsa, o takdirde bunun için bir alan yoktur. Böyle olduğu takdirde Mısırlılar bir şeye karar verdiklerinde bu muhtemelen ABD için uygun düşmeyecektir. ABD’liler de bir şeye karar verdiklerinde bu Mısır için uygun olmayacaktır.”

“Araplar ve ABD’liler “kendi topraklarında, adil ve demokratik, ahenkli ve barışçıl şekilde bir arada olarak kendi örf ve değerlerine göre özgürce yaşamak gibi ortak bir amaca sahiptirler.”

“Filistinlilere karşı ABD’nin özel bir sorumluluğu vardır; çünkü ABD 1978 Camp David Anlaşması’nı imzalamıştır. Filistinliler için barış ve adalet tesis edilmediği müddetçe anlaşma uygulanmamış olur.”

“Washington, Mısır’ı İsrail’le olan anlaşmasına saygı duymaya davet ediyorsa, Washington da Camp David Anlaşması’nın Filistin’in kendi yönetimini kurma taahhüdünü karşılamalıdır.”

Mursi’nin yukarıda alıntıladığımız sözleri 1978 barış anlaşmasında değişiklik niyetinin bir göstergesi olarak okunmuştur. Zira İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman İsrail’in her hangi bir değişikliği kabul etmesinin en ufak bir ihtimali bile olmadığını beyan ederek tepkisini dile getirmiştir. Camp David Anlaşması’nda herhangi bir değişikliğe gidilmesine yanaşmayacaklarını açıkça ifade etmiştir.¹⁶⁸

Bu açıklamalara baktığımızda Mursi, Mübarek döneminde olduğu gibi ABD’nin kukla yönetimi olmayacağını ve ikili ilişkilerin karşılıklı çıkarlara dayandırılarak gerçekleştirilebileceğini ifade etmektedir. Pek tabi ki bu durum ABD’nin Ortadoğu çıkarlarıyla ters düşmektedir.

Gelişen bir takım olaylar, ABD’nin Mursi karşıtı sert politikalar izlemesine yol açtı. Mısırdaki *Müslümanların Masumiyeti* isimli İslam karşıtı Amerikan filminin yayınlanmasından sonra her yerde ABD aleyhine protestolar başladı. Ardından Amerikan büyükelçisinin Bingazi’de öldürülmesi ile neticelenen eylem, olayları daha da ateşledi.¹⁶⁹

Olaylar daha da büyüyerek göstericilerin Kahire’de Amerikan büyükelçiliğine baskın düzenlenmesiyle devam etti. Bu olayın ardından Mursi 3 gün boyunca olayla ilgili bir

¹⁶⁸Melkulangara Bhadrakumar, Mursi ABD’yle ilişkileri resetliyor

<<http://www.dunyabulteni.net/yazar/mk-bhadrakumar/18510/mursi-abdyle-iliskileri-resetliyor>> (26.09.2015)

¹⁶⁹Mısır’da İslam’a hakaret içeren film karşıtı <<http://www.haberler.com/misir-da-islam-a-hakaret-iceren-film-karsiti-3934482-haberi/>> (13.09.2015)

açıklama yapmadı. Obama'nın Mursi'yi telefonla aramasından ve artan baskılardan dolayı sadece büyükelçiliğe kolluk gücü yollamakla yetindi ve olayı kınamadı.

Tüm bu olaylar gösterdi ki, ABD-Mısır ilişkileri Hüsnü Mübarek dönemi ilişkileri gibi asla olmayacaktır. Muhammed Mursi yönetimindeki bir Mısır bölgede Amerikan çıkarlarına karşı bir tehdit oluşturacaktır. Bu tehdit algısı kaçınılmaz olarak, Mursi ve Müslüman Kardeşler yönetiminin iktidarda uzaklaştırılması projesinin uygulamaya sokulmasını beraberinde getirmiştir.

3.4. Abdülfettah El-Sisi Dönemi İlişkiler

Dünya Abdülfettah El-Sisi'yi askeri darbe yaparak Muhammed Mursi'yi görevden alması ile tanıdı. Özellikle Tahrir Meydanı'nda göstericilere ateş emri vermesiyle dünya kamuoyunun manşetlerine taşındı. Asıl adı Abdülfettah El-Sisi'dir. 9 Kasım 1954'te Kahire'de doğdu. Mısır Harp Akademisinden 1977'de mezun oldu. Kurmay Subay Kursu ve Kurmay Subay Akademisini bitirdi. 1992 yılında İngiltere'de Kurmay Subay Eğitimi aldı, 2006 yılında ABD'de Muharebe kursuna katıldı.

Hiçbir savaş deneyimine sahip olmamasına rağmen Mısır ordusunda hızla yükseldi. Önce 2008'de Mısır'ın Kuzey'inde yer alan İskenderiye'nin komutanı, daha sonra da Askeri İstihbarat Şefi oldu. 12 Ağustos 2012'de Mısır Cumhurbaşkanı Mursi tarafından Genel Kurmay Başkanlığına getirildi.

Muhammed Mursi cumhurbaşkanı seçildiğinde, Sisi'nin Müslüman Kardeşler'e yakın bir kişi olduğunu iddia edilmişti. Hatta eşinin çarşafı olduğu ve tamamen yüzünü örttüğü söyleniyordu.¹⁷⁰ Bu konu ile alakalı olarak Kahire Üniversitesi'nden Profesör Mutas, "Abdülfettah El-Sisi'nin Müslüman Kardeşler üyesi olmadığını ama dindar bir kişi olduğunu" ifade etmiştir.¹⁷¹ Bununla birlikte Mursi Cumhurbaşkanı seçildiğinde Mısır medyasında Sisi'nin Müslüman Kardeşler'e yakın olduğu ile ilgili yapılan haberler neticesinde kamuoyunda böyle bir algının oluşturulduğundan da bahsedilebilir.

Diğer taraftan Sisi'nin ABD'ye yakın bir isim olduğu ile ilgili iddialar da mevcuttu. ABD'de eğitim almıştı ve ABD her yıl Mısır ordusuna milyar dolarlar tutarında silah ve

¹⁷⁰Muammer Elveren, Mısır'da kontrol bek retçi generalde <<http://www.hurriyet.com.tr/misirda-kontrol-bek-retci-generalde-23657033>> (05.07.2015)

¹⁷¹Portre, Abdülfettah El-Sisi Kimdir? <http://www.on5yirmi5.com/biyografi/.../kisiler/.../abdulfettah-el-sisi-kimdir.html>> (04.07.2015)

mühimmat veriyordu. Özellikle Camp David Barış Anlaşması'ndan sonra bu mühimmatları karşılıksız olarak Mısır ordusuna bağışlamıştır. Bu bağlamda 1978'den sonra ABD Mısır ordusunda, giderek etkinliğini artırmıştır. ABD Mısır ilişkileri geliştikçe bu yardımlar daha da artmış ve Mısır ordusu İsrail'den sonra Ortadoğu'da en çok silah yardımı alan ikinci ordu haline gelmiştir. ABD'nin yıllık olarak Mısır'a yaptığı 1,5 milyar dolarlık yardımın 1,3 milyar doları silahlı kuvvetlere tahsis edilmektedir. Savunma ve silah sanayi konusunda tahminleriyle ün yapmış *Forecast International*'da Ortadoğu uzmanı olan Auger'e göre; "ABD Ortadoğu'da Mısır ordusunun en büyük silah tedarikçisidir." Yine *CRS'nin* (Congressional Research Service) verilerine göre Mısır ordusu 1948-2013 yılları arasında 41,8 milyar dolarlık askeri yardım almıştır.¹⁷²

ABD Mısır ordusuna sadece silah ve mühimmat yardımı yapmakla kalmamış, aynı zamanda üst düzey Mısır subaylarına askeri eğitimler de vermiştir. Nitekim Abdülfettah El-Sisi de, ABD Kara Harp Akademisinde muharebe kursuna katılarak askeri eğitim almıştır.

Bu bağlamda ABD, Mısır ordusu üzerinde silah yardımı ve askeri eğitimler bahanesiyle ciddi bir etki oluşturmuştur. Mısır ordusunda da aynı etkenler sebebiyle ABD ve NATO'ya karşı her zaman olumlu bir intiba söz konusu olmuştur. Ancak Muhammed Mursi iktidara geldiğinde birkaç Mısırlı akademisyen dışında Sisi-ABD yakınlığıyla ilgili ciddi bir analiz çalışması yapılmış değildi. Hatta Mısır kamuoyunda bunun tam tersi bir izlenim söz konusuydu. Sisi'nin klasik Mısır subaylarından farklı olduğu; dindar kişiliğiyle Müslüman Kardeşler'e yakın olduğu ile ilgili haberler yapılıyordu.

Muhammed Mursi'nin Sisi'yi Genelkurmay Başkanlığı'na getirmesinde kamuoyu etkisinin önemi büyüktür. Ayrıca Sisi kişilik itibarıyla de farklı bir izlenim veriyordu. Mısır halkınca dindar bir insan olarak bilinen ve sevilen, babası Hüseyin Halil El-Sisi'ye benzetiliyordu. Mısır kamuoyunda Hüseyin El-Sisi'nin çevresindeki insanları ikna etmede çok başarılı olduğu ve oğlu Abdülfettah El-Sisi'nin de bu yönüyle babasına benzediği ile ilgili söylentiler vardı. Mısır'da yapılan bir röportajda Hüseyin Ali isimli bir genç baba Hüseyin'in ikna kabiliyetiyle ilgili şunları ifade etmiştir: "Bir büyükle konuşuyorsa, büyükle konuşması gerektiği gibi konuşur, bir çocukla konuşuyorsa çocukla konuşması gerektiği gibi konuşur, bir memurla konuşuyorsa onun anlayacağı dilden, bir işçi ile

¹⁷²Jeremy M. Sharp, "Egypt: Background..." s.23

konusuyorsa onun anlayacağı dilden konuşurdu.”¹⁷³ Bu özelliği ile Abdülfettah El-Sisi de babasına benzetiliyordu. Ayrıca Abdülfettah El-Sisi şakalaşmayı sevmeyen ciddi duruşuyla Mısır halkı tarafından Cemal Abdül Nasır’a benzetiliyordu. Bu bağlamda Mısır kamuoyunda El-Sisi’nin silah arkadaşlarına nispeten daha temiz bir sicile sahip olduğu görüşü hâkimdi.¹⁷⁴ Bütün bunlar göz önüne alındığında Muhammed Mursi, Mısır ordusu içerisinde uyumlu çalışabileceği en uygun kişi olarak Abdülfettah El-Sisi’yi gördü ve Genelkurmay Başkanlığı’na getirdi.

Diğer faktörlerin dışında Muhammed Mursi’nin El-Sisi’yi ordunun en tepesine getirmesinin asıl sebebi ise uzun yıllar boyunca Genelkurmay Başkanlığı görevini sürdüren Muhammed Hüseyin Tantavi’dir. Çünkü Tantavi’nin Müslüman Kardeşler’e iyi bakmadığı biliniyordu. Tantavi kamuoyuna verdiği birçok demeçte, Müslüman Kardeşler’i hedef alan açıklamalarda bulunmuştur. Nitekim Temmuz 2012’de ABD dışişleri bakanı Clinton Mısır’ı ziyaret etti ve Yüksek Askeri Konsey başkanı Tantavi ile bir araya geldi. Bu ziyaret sırasında Tantavi Müslüman Kardeşler’i hedef alan çok sert açıklamalarda bulundu. Hüseyin Tantavi yaptığı konuşmada şunları söyledi: “Mısır belli bir gruba ait değildir, Mısırlılara aittir.” Ayrıca bir başka konuşmasında: “Mısır ordusu, Mısır’ın koruyucusu olmaktan asla ayrılmayacaktır... Mısır ordusu hiçbir zaman vatana ihanet etmeyecektir... Mısır’ı güvenli limana ulaştırıncaya kadar görevini layıkıyla yapmaya devam edecektir... Özellikle de dışarıdan desteklenen gruplara asla taviz verilmeyecektir.”¹⁷⁵ Muhammed Mursi’nin yeni cumhurbaşkanı seçilmiş olmasına rağmen Hüseyin Tantavi’nin, Mursi’nin de içinden yetiştiği Müslüman Kardeşler’i hedef alan konuşmalar yapması ordunun iktidardaki konumunu korumaya yönelik adımlar olarak yorumlandı. Nitekim Tantavi’nin başındaki Yüksek Askeri Konsey, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden hemen önce Cumhurbaşkanının elindeki birçok yetkiyi konseye devretmişti. Halk devrimi ile Hüsnü Mübarek’in iktidardan ayrılmasından sonra on altı ay boyunca yönetim konseyin elinde kalmış ve bu sebeple böyle bir karar alabilmiştir.

Muhammed Mursi Cumhurbaşkanı seçildikten sonra pek çok başka konuda da Hüseyin Tantavi ile görüş ayrılıkları yaşadı. Bu sebeple Mursi iktidara geldikten yaklaşık 6

¹⁷³Utku Doğan, Mısır’ın fiili lideri Sisi, birçok Mısırlı için bilinmezliklerle dolu bir general <<http://www.ensonhaber.com/darbeci-general-sisinin-bilinmeyen-ozellikleri-html>> (20.08.2015)

¹⁷⁴Utku Doğan, Mursi’nin ipini hazırlayan adam <<http://www.ntv.com.tr/dunya/mursinin-ipini-hazirlayan-adam/>> (20.08.2015)

¹⁷⁵Al Jazeera, Tantavi’den Müslüman Kardeşler’e uyarı <<http://www.aljazeera.com.tr/tantaviden-musliman-kardeşlere-uyarı>> (16.07.2015)

hafta sonra Tantavi'yi emekli etti. Yerine de daha uyumlu çalışabileceğini düşündüğü Abdülfettah El-Sisi'yi getirdi. Fakat Hüseyin Tantavi görevi bırakmadan önce Abdülfettah El-Sisi'yi varisi olarak ön plana çıkaran açıklamalar yapıyordu. Mursi'nin bu açıklamaları dikkate almadan bu atamayı yapması kendi açısından büyük bir hata olmuştur.

Muhammed Mursi, orduyu yeniden yapılandırmak istiyordu. Bu nedenle Sisi ile uyumlu çalışabileceğini düşündü; fakat sonuç istediği gibi olmadı. İlk görüş ayrılıkları Sina Yarımadası konusunda başladı. Mursi, Hizbullah yanlısı grupların Sina Yarımadası'ndaki etkinliğine göz yumarken, Sisi Sina Yarımadası politikalarında Mısır'ın müttefikleri ABD ve AB ile aynı çizgide kalması gerektiğine ve İsrail karşıtı Hizbullah yanlısı grupların Mısır'ın bölgedeki çıkarlarına zarar vereceğine inanıyordu. Gittikçe otoriterleşen tutumu karşısında emniyet güçleri Mursi'nin yanında yer almayı tercih ederken, Sisi hükümet çizgisi dışında kalmayı tercih etti.

Tarihler 23 Kasım 2012'yi gösterirken Mısır'da anayasa değişikliği yapıldı. Bunun üzerine başta başkent Kahire olmak üzere, İskenderiye ve diğer büyük kentlerde büyük protesto gösterileri başladı. Göstericiler Müslüman Kardeşler'in ofislerini ve binalarını ateşe verdiler. Özellikle Tahrir Meydanı'na toplanan yüz binlerce kişi anayasa değişikliğinin geri çekilmesini savunurken Muhammed Mursi'yi istifaya davet ettiler. Protestocular anayasa değişikliğinin, yargı bağımsızlığını ortadan kaldırdığını iddia ederek sokaklarda gösterilere başladılar. Güvenlik güçlerinin olaya müdahale etmesiyle 11 kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Sisi ile Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi bir araya gelerek olayları değerlendirdiler. Bu toplantıdan sonra Sisi ile Muhammed Mursi arasındaki görüş ayrılıkları daha da arttı. Muhammed Mursi olaylardan dolayı muhalefeti sorumlu tutarken Genelkurmay Başkanı Sisi protestocuların ordu tarafından korunacağını bildirdi. 8 Aralık günü Sisi bir açıklama yaparak, "masum halkın ordunun koruması altında olduğunu ve olayların daha da büyümesine izin vermeyeceklerini" söyledi. 25 Ocak 2013 günü devrimin ikinci yıl dönümünde gösteriler yeniden alevlendi. Yüz binlerce kişi Tahrir Meydanı'nda yeniden toplandı ve olaylar sonucunda yüzlerce kişi yaralandı. Haziranda Tahrir Meydanı'ndaki gösteriler ülkenin diğer şehirlerine de yayıldı. Özellikle İskenderiye ve El-Mahalla kentlerinde büyük gösteriler düzenlendi. Olayların büyümesi sonucu Abdülfettah El-Sisi 3 Temmuz 2013 gününe kadar olayları çözmesi için Muhammed Mursi'ye süre tanıdı ve sorunların çözülmemesi durumunda ordunun müdahale edeceğini açıkladı. Ancak 3 Temmuz günü

olaylar daha da büyüyerek devam etti. Yüzü maskeli kişilerin, Mursi yandaşlarına ateş açması sonucu on altı kişi öldü, yüzlerce kişi yaralandı.¹⁷⁶

Muhammed Mursi, olayların sona ermesi için uzlaşî hükümeti kurulmasını önerdi. Fakat Genelkurmay Başkanı Sisi verilen sürenin sona erdiğini söyleyerek yönetime el koyduğunu açıkladı. Muhammed Mursi'yle beraber Mısır'da demokrasiye geçiş süreci devam ederken, ordunun, seçilmiş Cumhurbaşkanı'na karşı 'darbe' yapması ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarına zarar vermiştir. Hataları olsa bile halkın oylarıyla seçilen Cumhurbaşkanı'nın ülkedeki sorunları çözebilmesi için görev süresinin dolması beklenilebilirdi. 23 Kasım'da başlayan anayasa değişim sürecinde Mısır ordusu, Hüsnü Mübarek döneminde elde ettiği imtiyazları korumayı başarmıştı. Fakat her zaman şüpheyle baktığı Mursi iktidarını tasfiye için çıkan olayları bir fırsat olarak gördü.¹⁷⁷

Yönetime el koyan Abdülfettah El-Sisi Muhammed Mursi'nin yerine geçici olarak Anayasa Mahkemesi Başkanı Adil Mensur'u Cumhurbaşkanı olarak atadı. Mevcut anayasayı askıya aldıklarını açıklayarak yeni bir anayasa hazırlanması doğrultusunda yetkililere talimat verdi. Hızlı bir şekilde yeni anayasa hazırlama çalışmaları devam ederken, Abdülfettah El-Sisi tarafından, Müslüman Kardeşler'e yakın olabilecek tüm aktörler sürecin dışında tutulmuştur.¹⁷⁸ Bunun üzerine demokratik yollardan seçtikleri liderlerinin görevden alınmasını ve haklarının çiğnenmesini kabullenmeyen milyonlarca Mısır halkı, meydanlara inerek protestolara başlamıştır. Başta Müslüman Kardeşler olmak üzere birçok sivil toplum örgütü Sisi yönetiminin yeni anayasa çalışmalarına karşı çıkmıştır. Tahrir Meydanı'nı dolduran milyonlarca Mısır halkı ile askeri yönetim karşı karşıya gelmiştir. Sisi emrindeki askerler, Mısır meydanlarında toplanan halka ateş açmış ve ordunun müdahalesiyle 525 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlercesi ise yaralanmıştır.¹⁷⁹ Bunun üzerine kameraların karşısına geçen Sisi müdahaleleri savunarak, "olayların kontrolden çıkmasını önlemek ve halkın güvenliğini sağlamak için böyle bir yola başvurduklarını" açıklamıştır.

¹⁷⁶Umur Koçak Semiz, Mursi'nin 369 gün süren iktidarında neler oldu? <<http://t24.com.tr/haber/mursinin-369-gun-suren-iktidarinda-neler-oldu>, 233511> (04.07.2015)

¹⁷⁷Mehmet Akif Okur, "Darbe Sonrası Mısır Analizi ve Ortadoğu Dengeleri", *Gönül Dergisi*, sayı:28, 2013, s.12-15

¹⁷⁸İsmail Numan Telci, Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa <<http://setav.org.tr/misirda-askeri-darbe-sonrasi-surec-ve-yeni-anayasa/analiz/14548>> (07.03.2015)

¹⁷⁹Katliam sonrası gergin bekleyiş <<http://www.ntv.com.tr/dunya/katliam-sonrasi-gergin-bekleyis/>> (14.09.2015)

Ordunun müdahalesine rağmen olaylar büyüyerek devam etti. Fakat Mısır ordusu da geri adım atmadı. Özellikle Adeviyye Meydanında toplanan kalabalığa müdahalesi çok sert oldu. Yüzden fazla insan hayatını kaybetti. Yüzlerce insan da yaralandı.¹⁸⁰ Yine Abdülfettah El-Sisi'nin emri ile Mustafa Mahmud Meydanında kalaşnikoflu güvenlik görevlilerinin halka ateş açması sonucu binlerce kişi yaralandı.¹⁸¹

Olaylar sırasında Müslüman Kardeşler'in önde gelen liderlerinden ve aynı zamanda *Hürriyet ve Adalet Partisi* genel sekreteri olan Dr. Muhammed Beltaci'nin on yedi yaşındaki kızı Esmâ Beltaci de Adeviyye Meydanındaki operasyon sırasında hayatını kaybetti.¹⁸²

Mursi'nin iktidardan devrildiği 2013 tarihinden sonra ülkede şiddet ve siyasi istikrarsızlık bir süre daha devam etti. Ancak daha sonraki aylarda azaldı. Şiddet olaylarının ileriki günlerde azalmasının sebebi, Mursi yanlısı Müslüman Kardeşler'in şiddete meyilli olmamasından kaynaklanmıştır. Ordunun sert müdahalelerinden sonra olayları daha da tırmandırmak istemeyen Mursi yanlısı Müslüman Kardeşler yer altına çekilmiş ve beklemede kaldıklarını bildirmişlerdir. Olayların yeniden başlamasından endişe eden Abdülfettah El-Sisi, bir an önce yeni adımların atılması gerektiğini düşünüyordu. Bu adımlar yeni anayasa referandumu, Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleriydi. Fakat Cumhurbaşkanlığı seçimleri öne çekildi. Bunun sebebi ise olayların yeniden alevlenme ihtimali ve ekonominin sürekli geriye gitmesidir. Geçici Cumhurbaşkanı Adil Mensur, Sisi'nin emriyle yeni Cumhurbaşkanlığı seçim sürecini başlattı. 3 Haziran 2014 günü Mısır Cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olarak giren Abdülfettah El-Sisi geçerli oyların yüzde 96,9'unu alarak ülkenin yeni Cumhurbaşkanı oldu. Fakat Cumhurbaşkanlığı seçiminde, Mısır seçmenlerinin yarısından fazlası sandık başına gitmeyerek, seçimi protesto etti. Resmi sonuçlara göre, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranı yüzde 47.45'te kaldı.¹⁸³ Abdülfettah El-Sisi'nin seçimlere katılım oranını yüzde 70'ler civarında tutma girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

¹⁸⁰Mısır'da ordu katliam için meydana indi <<http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/misirda-ordu-katliam-icin-meydana-indi/>> (14.03.2015)

¹⁸¹Radikal, Mısır'da Tahrir Devrimi'nin 5. Yılı <<http://www.radikal.com.tr/dunya/misirda-tahrir-devriminin-besinci-yili-1499988/>> (25.01.2016)

¹⁸²Katliam sonrası gergin bekleyiş <<http://www.ntv.com.tr/dunya/katliam-sonrasi-gergin-bekleyis/>> (14.09.2015)

¹⁸³Mısır: Sisi yemin etti <<http://www.hurriyet.com.tr/misir-sisi-yemin-etti-26571992>> (08.10.2015)

Seçimleri boykot eden grupların başında Müslüman Kardeşler gibi Mursi yanlısı gruplar yer alırken, 6 Nisan gençlik hareketi gibi seküler muhaliflerin de seçimleri protesto ettiği görülmüştür. 6 Nisan hareketinin seçimleri boykot etmesinin sebebi ise, özgürlükçü gelenekten gelmesi ve darbe yönetimini istememesidir.

26 Mayıs Pazartesi günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandık başına gidenlerin çok az olması sebebiyle ertesi gün resmi tatil ilan edildi. Fakat yine de seçimlere katılım sağlanamadı. Bunun zerine bir adım daha atılarak oy verme süresine arşamba günü de dâhil edildi. Fakat yine istenilen sonuç elde edilemedi. Bu seçimlerde darbe yönetimi adeta halktan oy dilenir hale geldi.¹⁸⁴ Netice itibariyle Abdülfettah El-Sisi oyların yüzde 90'ından fazlasını alarak Cumhurbaşkanlığı görevine başladı.

Görevinden alınan Muhammed Mursi, yapılan yargılamada 'hapishane baskınları' ve ' Hamas'a istihbarat sağlamak' suçlarından iki kez idam cezasına çarptırıldı. 16 Haziran 2015 tarihinde Mursi hakkında verilen idam cezalarından biri kesinleşti, diğeri ise mebbete çevrildi. Muhammed Mursi hakkında açılan 'yargıya hakaret' ve 'Katar'a istihbarat sağlamak' davaları ise henüz sonuçlanmamıştır.

Demokrasi ve insan hakları konusunda kendini 'merkez ülke' kabul eden ABD, Mısır'da Mursi yönetimine yapılan darbeye sessiz kaldı ve cılız bir tepki vermekten öteye geçemedi. Obama yönetimi Mısır'da meydana gelen gelişmeleri 'darbe' olarak ifade etmekten kaçındı.

ABD, her zaman Ortadoğu'da en büyük stratejik ülke olarak gördüğü Mısır'a özellikle Camp David Anlaşması'ndan sonra ciddi yatırımlarda bulundu. Hüsnü Mübarek dönemi bitinceye kadar Mısır, ABD'nin Ortadoğu'da ana kararghı oldu. Amerikan istihbarat rgt ile Mısır istihbaratı her zaman yakın işbirliği içinde oldu. Karşılığında ise ABD milyar dolar tutarında askeri yardımlarda bulundu. Hüsnü Mübarek devrilip, yerine Müslüman Kardeşler'in içinden yetişen Muhammed Mursi gelince ABD, kendisi ve İsrail ile Mısır arasında imzalanan antlaşmalara ne kadar sadık kalacağından emin olamadı. Bu sebeple Mursi yönetimine sürekli şüpheyle baktı. Buna rağmen Mursi ile diplomatik ilişkiler yürüttü ve askeri yardımları kesmedi.¹⁸⁵ Fakat Mursi'nin dış politikada çok yönlü hareket etmesi, özellikle İran'la yakın ilişkiler kurması ve İsrail'in yıllar sonra 'düşman'

¹⁸⁴ Abdullah Aydoğan Kalabalık, 5 SORU: Mısır Cumhurbaşkanlığı Seçimleri <<http://setav.org/tr/5-soru-misir-cumhurbaskanligi-secimleri/yorum/15841>> (28.05.2015)

¹⁸⁵ Gönül Tol, Obama'nın gözünden Mısır darbesi <<http://www.aksam.com.tr/yazarlar/obamanin-gozunden-misir-darbesi/haber-2233810>> (08.07.2015)

olarak nitelendirilmesi son zamanlarda ABD'nin Muhammed Mursi'ye karşı eleştirisi dozunu yükseltmesine sebep oldu. ABD'nin Mısır'da yaşananları 'darbe' olarak nitelendirmemesine ve cılız bir tepki vermesine bu çerçeveden bakmak gerekir.

Mısır'da darbe sonrası meydana gelebilecek muhtemel bir siyasi kriz ABD'nin Mısır politikasına zarar verecekti. Bu sebeple Muhammed Mursi'nin görevinden alınmasından sonra çıkan olaylar başta ABD yönetimini rahatsız etti. Özellikle bir iç savaş çıkmasından endişelenen ABD darbe yönetimine sık sık uyarılarda bulundu. Mısır'da gerçekleşebilecek olan bir siyasi istikrarsızlık ABD'nin elli yıllık Mısır yatırımına zarar verecekti. Bu endişeden dolayı ABD, Sisi yönetimine olayları bir an önce çözmesi için baskı yaptı. Olayların çözülmemesi halinde ABD'nin yıllık olarak yaklaşık 1 milyar 300 milyon dolar tutarındaki askeri yardımları keseceğini bildirdi. Fakat bu yaptırımlar ciddi olarak uygulanmaya konmadı.

Mısır, hem jeostratejik yönden hem de İsrail'in güvenliği açısından hala çok önemli bir ülkedir. Ancak Mısır'da artık Hüsnü Mübarek gibi halkına karşı hesap vermek durumunda olmayan 'Amerikan kuklası' bir 'diktatör' yoktur. Arap Baharı süreci bize gösterdi ki, artık Mısır'da yönetime kim gelirse gelsin, halkın taleplerine saygı göstermek zorundadır. Bu sebeple ABD, hem Mursi karşıtlarını kızdırmamak için yaşanan olaylara 'darbe' demekten kaçınmış hem de Mursi yanlılarını kışkırtmamak için darbe yönetimine sık sık uyarılarda bulunmuştur.

Obama yönetiminin Mısır'da yaşananları 'darbe' olarak nitelendirmemesinin bir başka sebebi de Amerikan kanunlarıdır. Çünkü ABD Dış Yardım Yasası (Foreign Assistance Act)'na göre, ABD askeri darbe yapılmış olan bir ülkeye askeri ve ekonomik yardımlarda bulunamaz. Nitekim askeri yönetimin varlığı nedeniyle 1999 yılında Pakistan'a yapılan yardımlar bu yasadaki dolaylı kesilmiştir.¹⁸⁶ Bu nedenle ABD'nin yaşanan olayları darbe olarak nitelendirmesi ABD'nin yeni Mısır yönetimiyle bütün ilişkilerini dondurması demek olurdu. Bu da Washington'un Mısır politikasıyla ters düşmesi anlamına gelirdi. Ayrıca yaşanan olayların darbe olarak nitelendirilmesi başta NATO olmak üzere Birleşmiş Milletler'in de yeni Mısır yönetimine yaptırımlarda bulunmasını gerektirecekti. Bu sebeple ABD bu söylemlerden ısrarla kaçındı.

¹⁸⁶Max Fisher, "U.S. Has Spotty Record on Law Requiring it to Cut Aid After Coups" *The Washington Post*, 5 Temmuz 2013

Diğer yandan Mısır'da Muhammed Mursi'nin görevinden alınarak yerine Abdülfettah El-Sisi'nin gelmesi İsrail açısından büyük bir kazanç olmuştur.¹⁸⁷ Çünkü Hüsnü Mübarek döneminde İsrail-Mısır ilişkileri çok büyük bir ivme kazanmıştı. Fakat Muhammed Mursi döneminde ilişkiler İsrail'in istediği gibi gelişmemişti. Muhammed Mursi Cumhurbaşkanı seçildiğinde, “dengeli bir dış politika izleyeceğini ve İsrail’le yapmış oldukları barış antlaşmalarının uygulanmaya devam edeceğini” bildirmesine rağmen İsrail'in endişeleri hiçbir zaman geçmemişti. Haziran ayında Cumhurbaşkanı seçilen Mursi'nin Batı'lı ülkelerin liderlerini ziyaret etmek yerine ilk resmi ziyaretini İran'a yapması, İsrail'in endişelerini daha da arttırdı. Çünkü Muhammed Mursi bu ziyareti ile otuz yıldır İran'ı ziyaret eden ilk Mısır'lı lider oldu.¹⁸⁸

Muhammed Mursi, dış politikada ‘denge siyaseti’ çerçevesinde Filistin'deki Hamas yönetimiyle de yakın ilişkiler kurdu. Mübarek döneminde kapalı olan Refah Sınır Kapısı, Mursi döneminde yeniden açıldı.¹⁸⁹ Ayrıca Hüsnü Mübarek İsrail ile Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşması'nın 8. maddesini uygulamaya koymak istiyordu. Bu antlaşmanın söz konusu 8. maddesine göre; “İsrail’le Mısır arasında bir komisyon kurularak Arap-İsrail savaşları sırasında meydana gelen zararlar tespit edilecek ve bu zararlar karşılıklı olarak ödenecekti.”¹⁹⁰ Mübarek döneminde bu madde uygulanmayarak rafa kaldırılmıştı; fakat Muhammed Mursi bu maddeyi uygulamaya kararlıydı ve İsrail’e tazminat davası açmak istiyordu.

İsrailli yetkililere göre, Mursi Camp David Anlaşması'nı fesh etmek istiyor ve Güney sınırına binlerce asker ve yüzlerce tank göndererek İsrail’e gözdağı veriyordu. Bu düşüncelerini de; Mısır'ın yakın tarihindeki en büyük tatbikatlarından birini Güney sınırında yaparak, yıllar sonra ilk kez İsrail’i ‘düşman kuvvet’ olarak nitelendirmesine dayandırıyorlardı. Ayrıca Muhammed Mursi Camp David Anlaşması'na aykırı bir adım daha atarak İsrail ile doğalgaz anlaşmasını askıya aldı. İsrail Dışişleri Bakanı Liberman bu duruma tepkisini, “Mısır konusu İsrail için İran’dan bile daha endişe vericidir,” sözleriyle

¹⁸⁷ Hazinadar Hasan Hız, Darbe Sonrası Mısır Dış Politikası, DÜBAM Yayınları Küresel İletişim Merkezi <<http://media.dunyabulteni.net/file/2015/misirforeignpolicy1.pdf>> (05.11.2015)

¹⁸⁸ Mısır'dan İran'a 34 yıl sonra ilk uçuş <<http://www.aksam.com.tr/dunya/misirdan-irana-34-yil-sonra-ilk-ucus/haber-182037>> (30.10.2015)

¹⁸⁹ Mehmet Yavuz, İhvan-ı Müslim'in Filistin Politikasının Bedelini ödüyor <<http://www.tevhidhaber.com/ihvan-i-muslimin-filistin-politikasinin-bedelini-oduyor-115052h.htm>> (23.06.2015)

¹⁹⁰ Bilal Taştan, Mısır Darbesi Mursi'nin gidişi Sisi'nin gelişi <<http://www.tuicakademi.org/misir-darbesi-mursinin-gidisi-sisinin-gelisi>> (03.07.2015)

dile getirdi. Bütün bunlar İsrail açısından kabul edilebilecek gelişmeler değildi. Bu sebeple İsrail için, Abdülfettah El-Sisi yönetiminin Mısır'da başa gelmesi İsrail-Mısır ilişkilerinin Mübarek dönemi ilişkilere geri dönmesi açısından son derece büyük önem arz etmektedir.

Abdülfettah El-Sisi iktidara geldikten sonra Mısır-İsrail ilişkilerinin Hüsnü Mübarek dönemi ilişkilere geri döndüğü söylenebilir. Nitekim İsrail, Sisi'nin Cumhurbaşkanı seçildiği gün, 9 Eylül 2011 tarihinden beri kapalı olan Kahire Büyük Elçiliğini aynı gün açtı. Bu durumu Ortadoğu uzmanı Said El-Lavandi şöyle açıklamaktadır: “Mısır halkının İsrail ile Mısır arasındaki her türlü iş birliğine karşı çıkmasına rağmen karşılıklı çıkarlar, iki tarafı da diplomatik kanalları açmaya zorladı.”¹⁹¹ Mısır-İsrail ilişkilerini değerlendiren Uluslararası İlişkiler Uzmanı Seyfuddevle ise, “Abdülfettah El-Sisi döneminde, Mısır ile İsrail ilişkilerinin tarihte benzeri görülmemiş bir şekilde ilerlediğini ve artık ABD'nin İsrail ile Mısır arasında ara buluculuk görevi yapmasına gerek kalmayacak düzeye geldiğini” ifade etti.¹⁹²

Muhammed Mursi'nin görevden uzaklaştırılmasıyla Mısır-İsrail ilişkileri çok kısa zamanda hızla ilerledi. Abdülfettah El-Sisi başkanlığındaki Mısır 29 Kasım 2015'te *Birleşmiş Milletler Uzay'ın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı Komitesi* üyeliği için İsrail lehine oy kullandı.¹⁹³ On bir Arap ülkesinin, İsrail'in Filistin politikasını ve hukuka aykırı eylemlerini protesto etmek için çekimser oy kullanmasına rağmen Mısır'ın İsrail lehine oy kullanması, İsrail-Sisi yakınlığını açık bir şekilde göstermektedir. Bu durum, İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak'ın da dediği gibi bir ‘mucize’dir.¹⁹⁴ Abdülfettah El-Sisi döneminde Refah Sınır Kapısının kapatıldığını ve tünellerin yıkıldığını düşündüğümüzde gerçekten de İsrail ile Mısır ilişkileri tarihte görülmemiş bir düzeye gelmiştir.

Abdülfettah El-Sisi göreve geldikten sonra ABD ve İsrail ile olan ilişkilerine dair Mart 2015'te *Washington Post* Gazetesi'ne verdiği mülakatta İsrail Başbakanı Netanyahu ile çok sık görüştiklerini ve İsrail ile ilişkilerinin iyi olduğunu; fakat ABD ile aralarında iletişim kopukluğu olduğunu ifade etmiştir. Aynı mülakatta “ABD'nin Mısır'da durumu gözlemlediğini ve kendilerine açık destek vermediğini iddia ederken, ABD ile İran

¹⁹¹ Anadolu Ajansı, İsrail-Mısır ilişkileri taçlandırıldı <<http://aa.com.tr/tr/dunya/israil-misir-iliskileri-taclandirildi/12306>> (10.09.2015)

¹⁹² Anadolu Ajansı, İsrail-Mısır ilişkileri taçlandırıldı <<http://aa.com.tr/tr/dunya/israil-misir-iliskileri-taclandirildi/12306>> (10.09.2015)

¹⁹³ Ahmet Ebu Zeyd, Mısır BM'de İsrail lehine oy kullandı <<http://www.gazetevahdet.com/misir-bmde-israil-lehine-oy-kullandi-35578h>> (01.11.2015)

¹⁹⁴ Hazinadar Hasan Hız, Darbe Sonrası Mısır Dış Politikası DÜBAM Yayınları Küresel İletişim Merkezi <<http://media.dunyabulteni.net/file/2015/misirforeignpolicy1.pdf>> (05.11.2015)

arasındaki nükleer müzakereler konusuna da değinerek, İsrail'in endişelerinin anlaşılması gerektiğini" vurgulamıştır.¹⁹⁵

Müslüman Kardeşler gibi siyasal İslamcı bir hareketin iktidar olmasından ABD ve İsrail her zaman tedirgin olmuşlardır. Nitekim Mursi bir yıl gibi kısa bir süre görev yapmasına rağmen, Türkiye ve Katar'la üçlü bir stratejik ortaklık kurmuş ve Gazze konusunda iş birliği adımları atmıştı. Ortadoğu'da böyle bir ittifakın, ABD'nin İsrail için oluşturduğu güvenlik şemsiyesine açık bir tehdit oluşturacağı aşîkârdır. Bu sebeple Mursi'nin darbe ile görevinden uzaklaştırılması ABD'nin endişelerini azaltmıştır. Zaten ABD gibi güçlü bir ülkenin haberi olmadan Mısır'da böyle bir askeri darbenin yapılması zor görünmektedir. Nitekim Abdülfettah El-Sisi yaptığı bir konuşmada şu ifadeleri kullandı: "Ben, Mursi görevinden alınmadan önce Amerikan savunma bakanı Chuck Hagel ile sürekli iletişim halindeydim."¹⁹⁶ Bu bağlamda ABD'nin Mısır'daki darbeden daha önceden haberi olduğu söylenilebilir. ABD'nin Müslüman Kardeşler gibi Siyasal İslam'ın iktidardan uzaklaştırılmasına neden olan böylesi bir 'darbeyi' desteklemesi geleneksel Ortadoğu politikalarıyla da uyuşmaktadır.

'Mısır darbesi' gerçekleştiği zaman ABD'nin bir takım endişeleri vardı. Mısır'da ordunun yönetime el koymasıyla Mursi yanlılarıyla beraber birçok sivil toplum örgütü sokaklara dökülmüş ve ülke iç savaşın eşiğine gelmişti. Mısır'da meydana gelebilecek bir siyasi istikrarsızlık veya Suriye benzeri bir iç savaş durumu ABD'nin yıllardır Mısır'a yaptığı yatırımlara zarar vereceğinden ABD başlarda bekle ve gör politikası izlemiştir. Hatta olayların daha da büyümemesi için Sisi yönetimini uyarmıştır. Obama, Mısır ordusunun meydanlardaki halka sert müdahale etmesi, sivil halkı öldürmesi ve toplu tutuklamalar yapması sonrasında ise, askeri yardımları askıya aldığını bildirmiştir.¹⁹⁷ Fakat meydanlardaki olayların azalması ile ordu kontrolü ele geçirmiştir. Mısır'da siyasi istikrar sağlanmasıyla ABD, Mısır ile ilişkilerini yeniden geliştirmeye başlamıştır. 2013 sonbaharından sonra askıya alınan yardımlar Nisan 2015'ten sonra tekrar başlamıştır.

20 Nisan 2015'te ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) Başkanı John Brennan sürpriz bir ziyaret gerçekleştirerek Mısır'ın başkenti Kahire'de Abdülfettah El-Sisi ile bir

¹⁹⁵ Lally Weymouth, "Egyptian President Abdel Fatah al-Sissi, who talks to Netanyahu 'a lot,' says his country is in danger of collapse", *The Washington Post*, 2015

¹⁹⁶ Eşref Abdulgaffar, Sisi Amerikan Ajanı <<http://www.dogruhaber.com.tr/haber/169774-sisi-amerikan-ajani/>> (24.11.2015)

¹⁹⁷ Mehmet Toroğlu, Obama Sisi'ye kaygılarını bildirdi <<http://www.habergazetesi.com.tr/haberler/41438/obama-sisi-ye-kaygilerini-bildirdi>> (19.12.2015)

araya geldi. Bu buluşmada iki ülke arasındaki stratejik ilişkilerin terörle mücadele ve bölgesel istikrarın korunmasını da kapsayacak bir şekilde geliştirileceği bildirildi. Aynı görüşmede her türlü fikir alış-verişinin sürmesi konusunda anlaşmaya varıldığı ifade edildi. Bu bağlamda ABD başkanı Barack Obama, Temmuz 2015'te Abdülfettah El-Sisi'ye gönderdiği mektupta; "ABD'nin Mısır'da istikrarın ve barışın gerçekleşmesine katkı sağlamaya hazır olduğunu belirterek, iki ülkenin de ortak çıkarları ve tehditleri doğrultusunda ilişkilerin güçlendirilmesinin gerekli olduğunu" bildirdi.¹⁹⁸

Muhammed Mursi döneminde gerilen Mısır-İsrail ilişkileri, El-Sisi döneminde adeta altın çağını yaşamaya başlamıştır. İsrail'in Ortadoğu'da güvenliğinin yeniden sağlanmasıyla ABD-Mısır ilişkileri de kaldığı yerden devam etmeye başlamıştır. Bu ilişkilerin Hüsnü Mübarek dönemi ilişkiler gibi mi olacağı, yoksa başka bir perspektifte mi gelişeceği ilerleyen zamanlarda daha net bir şekilde ortaya çıkacaktır.

¹⁹⁸Ala Yusuf, Obama'dan Sisi'ye mektup <<http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-sisiye-mektup-29711382>> (03.11.2015)

SONUÇ

Ortadoğu tarih boyunca dünya üzerinde çok önemli bir yere sahip olmuştur. Ortadoğu tarihsel yapısı, kültürel özellikleri ve coğrafi konumuyla medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve tarihe birçok defa yön vermiş bir bölgedir. Ancak bölgeyi asıl önemli yapan ise jeopolitik, jeostratejik, jeokültürel özelliklerinin yanı sıra zengin enerji kaynaklarıdır. Bölge bu özellikleri sebebiyle her daim büyük devletlerin rekabet alanı haline gelmiştir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra İngiltere, Fransa gibi süper güçlerin önemini yitirmesiyle dünyanın hamiliğine soyunan ABD gözünü bu bölgeden hiç ayırmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar kendi kabuğundan çıkmayan ABD, İngiltere'nin dünya siyasetinde önemini yitirmesinden sonra bu boşluğu doldurmak durumunda kaldı. Ciddi bir enerji ithalatçı olan ABD, enerji ihtiyacını karşılamak için bütün stratejisini Ortadoğu üzerine kurdu. Bu sebeple bölgede birçok ülkeyle savaşmak durumunda kalan ABD, hala Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının büyük bir bölümünü kontrol etmektedir. ABD girdiği savaşlar nedeniyle milyarlarca dolar para kaybetmiş; aynı zamanda bölge hakkında da büyük bir nefret uyandırmıştır. Bu sebeple son yıllarda alternatif enerji kaynaklarına yönelmiştir. Yüksek maliyet gerektiren kaya gazını üretmeyi başaran ABD kendi topraklarındaki petrol üretimini de artırma yoluna gitmiştir.

Rakamlara baktığımızda ABD'nin yakın zamanda enerji bağımlılığının ortadan kalkacağını hatta ihracatçı konumuna geleceğini söylemek mümkündür. Buna rağmen ABD için Ortadoğu'nun önemi azalmış değildir. Çünkü geçiş yollarına ev sahipliği yapan Ortadoğu, hala stratejik olarak çok önemlidir.

Soğuk Savaş döneminden sonra dünyada tartışmasız süper güç haline gelen ABD, son 50 yılda elde etmiş olduğu kazanımlardan vazgeçmek istememektedir. Bu sebeple ABD, enerjide giderek iç yatırımlara yönelmesine rağmen Ortadoğu'nun jeopolitik konumu nedeniyle gözünü buradan ayırmamaktadır. Ortadoğu'da kendi çıkarlarını korumak isteyen ABD, müttefik olarak gördüğü ülkelerde mevcut rejimleri desteklemiş ve bu rejimlerin garantörü olarak gördüğü ordularla da iyi ilişkiler kurmuştur. ABD, Ortadoğu'ya yönelik politikalarını diktatör rejimlerle iş birliği yaparak sürdürmüştür. Bu rejimlerin kendi iktidarlarını korumak için otoriter yönetim tarzlarını benimsemelerini ve halkın demokrasi taleplerini görmezden gelmelerini umursamamıştır. Bu sebeple Tunus'ta

başlayan isyanların bütün Arap coğrafyasını etkisi altına alacağı ve bu boyutlara geleceği tahmin edilememiştir. Nitekim Arap halk hareketleri başladığında ABD, başta Mısır olmak üzere bölgedeki müttefik rejimleri desteklemeye devam etmiştir. Örneğin, Zeynel Abidin ülkesini terk edip yurt dışına kaçana kadar ABD'den hiçbir açıklama yapılmamıştır. Yine Mısır'da Hüsnü Mübarek'in ülkeyi terk edeceğini tahmin etmeyen ABD, Mübarek'i destekleyici açıklamalarda bulunmuş, fakat devrimin başarıya ulaşmasıyla Mısır halkının tepkisini çekmemesi için söylem değiştirmiştir.

Arap Baharı'nın tahmin edildiğinden daha büyük boyutlara ulaşmasının ve ABD yanlısı rejimlerin bir bir devrilmesinin ardından ABD'nin kaygıları giderek atmıştır. ABD, başta Mısır, Tunus, Yemen gibi müttefik olarak gördüğü rejimlerin devrilmesinin ardından yeni gelecek iktidarların İsrail ve ABD karşıtı gruplar olmasından çekindiği için eski statünün korunması adına stratejiler geliştirmiştir. Diktatör rejimlerin devrilmesinin ardından ABD, B planını işleterek yıllardır yatırım yaptığı eski statükonun bekçisi olan orduları devreye sokmuştur. Nitekim Mısır'da kendi çıkarlarına ters gördüğü Mursi'yi, Mısır ordusunu destekleyerek devre dışı bırakmıştır.

ABD, 'bölgenin özgürleşmesi, demokrasi ve insan hakları adına' Ortadoğu'ya birçok askeri operasyonlarda bulunmuş ve bütün söylemlerini bu ilkeler üzerinden geliştirmiştir. Ancak uygulamaya baktığımızda bütün bu demokrasi talepleri sadece ABD ulusal çıkarları söz konusu olduğunda anlam kazanmıştır. Nitekim Mısır, Tunus, Yemen, Bahreyn gibi ülkelerde diktatör rejimleri destekleyen, Mısır'daki askeri müdahaleyi darbe olarak nitelendirmeyen ABD, kendi ulusal çıkarlarına destek vermeyen yönetimlerin olduğu Libya ve Suriye'de ise demokrasi ve insan hakları adına isyancıları desteklemiştir. Hatta ABD kendi ulusal çıkarlarına ters olarak gördüğü Muammer Kaddafi'yi devirmek için uluslararası koalisyonun öncülüğünde Libya'ya askeri müdahalede bulunmuş ve Kaddafi'nin devrilmesinde etkin rol oynamıştır.

Diğer taraftan Arap Baharı büyük umutlarla başlamış, fakat istenilen sonuç alınamamıştır. Mısır'da halkın yarısından fazlasının oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiş Muhammed Mursi'nin görevinden uzaklaştırılması, Libya'da Batı'lı güçler tarafından kukla bir yönetim kurulması ve Suriye'de devam eden iç savaş gibi sebepler Arap coğrafyasına demokrasinin geleceğine dair olan inancı yok etmiştir.

Arap coğrafyasında meydana gelen toplumsal olaylar her ne kadar bekleneni vermese de, Arap toplumlarında büyük bir zihinsel dönüşüme neden olmuştur. Bu

bağlamda yaşananlar bize göstermişti ki, Arap coğrafyasında artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Bölge ülkelerinde hangi yönetim başa gelirse gelsin halkın taleplerini görmezden gelemeyecektir. Bu sebeple Arap coğrafyasında yaşananları “Bahar” kavramından çok “Uyanış” kavramıyla izah etmek kanımızca daha isabetli olacaktır.

Nitekim Mısır halkı, bir diktatörü görevden uzaklaştırmanın mümkün olabileceğini yaşayarak gördü. Tarihinde ilk defa kendi seçtiği bir Cumhurbaşkanı’nı göreve getirmek suretiyle özgür irade ve demokrasi gibi kendi geleneğine yabancı kavramları öğrendi. Fakat yeni bir dikta rejimi ortaya çıkarak ülke nüfusunun yarısından fazlasının iradesini hiçe saymaya kalktı. Demokrasinin tadını almış Mısır halkının bundan sonra yeni bir dikta rejimiyle uzun süre yönetilemeyeceği açıktır. Müslüman Kardeşler’in İslamcı geleneğinden dolayı Mısır’da, Suriye’deki gibi bir iç savaşın yaşanma olasılığı azdır. Halkın bir kısmının desteğini alarak, iktidarda kalıcı olmayı arzulayan darbe yönetiminin bu stratejisi de uzun ömürlü görünmemektedir. Çünkü artan işsizlik ve yoksulluk gibi sebepler, ileride Mısır halkının görüş farklılıklarını bir tarafa bırakarak darbe yönetimine karşı birleşme olasılığını artırmaktadır. Bu bağlamda Arap Baharı’nın Mısır’da sona erdiğini söylemek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Demokrasi meşalesi bir kez yanmıştır ve Mısır halkının özgür iradesi yeniden tesis edilene kadar Mısır’lılar bu mücadeleden vazgeçmeyeceklerdir.

Bundan sonra Mısır’ın önünde iki ihtimalin olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi ABD destekli askeri darbe rejimi görevde kalmaya devam edecek ve birkaç yıl sonra görevi sivil yönetime devredecek ancak rejimin eski statüsünü korumaya devam edecektir. Aslında bu durum 80’li ve 90’lı yılların Türkiye’sine benzemektedir. Nitekim 50 yılda iki askeri bir post modern darbe gerçekleştiren askeri yönetimler, bir süre sonra sivil teknokratlara yönetimi devretmişler fakat rejimin bekçiliğini yapmaya da devam etmişlerdir. Ancak bu sistem Türkiye’de işe yaramamış ve yeni Türkiye arzulayan halk karşısında bu askeri vesayet rejimi direnememiştir. Mısır’a baktığımızda da, hem ordu hem de Mısır ile eski ilişkilerini devam ettirmek isteyen ABD’nin bu seçeneği arzuladığını söyleyebiliriz. Ancak demokrasinin tadını almış Mısır halkının yeni Mısır vizyonunda böyle bir seçeneğin gerçekleşmesi düşük görülmektedir.

Mısır halkının önünde var olan ikinci seçenek ise, 2011 yılındaki devrim ruhunu tekrardan yakalamaktır. 25 Ocak 2011 tarihinde başlayan isyanlarda meydanlara her kesimden ve her görüşten kitlelerin ortak bir amaçla çıktığını görmekteyiz. Devrim süreci

incelendiğinde görülmektedir ki 6 Nisan hareketi gibi seküler gruplarla Müslüman Kardeşler gibi İslami görüşlü gruplar, Mısır'ın demokratik değişim ve dönüşümü için ortak bir paydada buluşmuşlardır. Mısır'da her kesimden grupların bir arada ortak bir amaçla toplanması, Mısır devriminin de önünü açmıştır. Nitekim ABD'nin desteğini almış güçlü bir ekonomiye ve orduya sahip Hüsnü Mübarek'in iktidardan düşmesine kimse ihtimal vermezken sadece 18 gün dayanabilmiştir. Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı olduğu dönemde yürütülen bazı yanlış politikalar nedeniyle, devrim sürecinde oluşan ittifak bozulmuştur. Mısır halkı bozulan bu ittifakı yeniden tesis etmek zorundadır. Mısır'da yeniden bir sivil yönetimin iktidara gelmesi ve Mısır halkının ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir anayasanın yapılması Mısır'ın öncelikleri arasındadır. Bu anlamda zor gibi görünen bu seçenek Mısır için en gerçek seçenektir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR VE BASILI KAYNAKLAR

- Ahmet, Abu El-Feth, *Nasır* (Nusret Kuruoğlu çev.) 3.Basım, Rek-Tur Yayınları, İstanbul, 1965, s.265
- Arı, Tayyar *Amerika'da Siyasi Yapı Lobiler ve Dış Politika*, 4.Basım, MKM Yayınları, Bursa, 2009, 252-255
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş, Diplomasi*, 5.Baskı, Marmara Kitap Merkezi Yayınları, Bursa, 2012, 20-25
- Arıboğan, Deniz Ülke. *Büyük Resmi Görmek*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013
- Ayhan, Veysel. *Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim*, 1. Baskı Marmara Kitap Merkezi (MKM) Yayınları, İstanbul, 2012, 17-19
- Boran, Yıldırım. *Ortadoğu'da Direniş (El-Fetih-Hamas-Hizbullah)*, 1. Baskı, Siyah-Beyaz Yayınları, İstanbul, 2011, 260-263
- Chomsky, Noam. (Taylan Doğan, Banş Zeren, çeviri), “*Amerikan Müdahaleciliği*”, 3. Basım, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2002, 11-192
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Mehmet Harmancı, çev.), 1. Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, 438-440
- Djalili, Mohammad Reza; Kellner, Thierry, *Arap Baharı Karşısında İran ve Türkiye: Ortadoğu'da Yeni Bir Stratejik Rekabete Doğru Gidiş mi?*, (Hande Güreli, çev.), 1. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2013, 71-72
- Edwerd, Said. *Oryantalizm, sömürgeciliğin keşif kolu*, 2. Basım, Pınar Yayın Evi, İstanbul 1982, 85-88
- Günaydın, Eşref, *Yahudi Kürtler/ Orta İsrail veya Kürdistan-Babil'in Kayıp Çocukları*, 17. Basım, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2003
- Hook, Steven, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*, İnkılâp Yayın Evi, İstanbul, 2014, 357-359
- Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, 1. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, 282-285
- Kapan, İsmail, *Irklar, Dinler Ve Mezhepler Mozaiki Ortadoğu'da Bahar Sancısı: 'Hem Şam'ın şekeri, Hem Arab'ın Yüzü...'*, 1. Baskı, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012, 380-390
- Koyuncu, Ahmet Ayhan, *Arap Baharında Suriye -Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 1. Basım, Altınpost Yayınları, Ankara, 2013, 56-128
- Kongar, Emre, *Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk*, 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1983, 8-10
- Kuyaş, Ahmet, *Tarih*, 1.Basım, Tüsiad Yayınları, İstanbul, 2002, 100-274
- Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, (Mehmet Harmancı, çev.) 1.Basım, Gençlik Yayınları, İstanbul, 1996, 17-324

- Maalouf, Amin, *Çivisi Çıkmış Dünya*, (Orçun Türkay, çev.) 16. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.82
- Özey, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası: Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar*, 3. Basım, Aktif Yayınları, İstanbul, 2013, 196-198
- Yavuz, Celalettin; Erdurmaz, Serdar “*Arap Baharı ve Türkiye-Orta Doğu’da Kırılan Fay Hatları-*”, Berikan Yayınevi, Ankara, 2012, 42-43

2. MAKALELER

- Akbaş, Zafer “ABD’nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu’da Güç Mücadelesi”, *History Studies Dergisi*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri özel sayısı, 2011, 1-5
- Akgül, Çiğdem; Yılmaz, Zehra “Virtü’dan Demokrasiye Meşru Şiddetin Evrimi: Güvenlik-Ortadoğu ve ABD Sarmalı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt:67, sayı:3, 2012, 1-32
- Akgün, Birol “ABD’nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Stratejik Düşünceler Enstitüsü, SDE Uluslararası İlişiler Program Koordinatörlüğü*, 2012, 11-12
- Akın, Ahmet “Kaya Gazı Nedir?” *Stratejik Analiz Dergisi*, sayı:1, 2014, 1-3
- Altunışık, Meliha Benli “Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken” *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1, Sayı:1, 2009, 69-81
- Ateş, Ahmet “1952-2011 yılları arası Mısır Dış Politikası”, *Selçuk Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, 2012, 60-110, Konya
- Avcı, Erkan “Arap Baharında Sosyal Medya Rüzgârı”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, 2012, 70-75, Kocaeli
- Aydın, Muhammed Şerif “Arap Baharı’nın Mısır’da yansımaları” *Atılım Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi)*, 2014, 44-60, Ankara
- Ayhan, Veysel “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:3, No:2, 2012, 75-88
- Babacan, Mehmet Emin; Haşlak, İrfan; Hira, İsmail, “Sosyal Medya ve Arap Baharı”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, cilt: 6, sayı: 2, 2011, 75-77
- Bediz, Danyal “Süveyş Kanalı’nın Önemi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sayı:24, 2012, 330-338
- Bodur, Hüsnü Ezber “Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör” *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2, 2003, 9-11
- Boran, Yıldırım “Orta Doğu’da Direniş”(El-Fetih-Hamas-Hizbullah), *Siyah-Beyaz Yayınları*, 2011, 260-265
- Bölme, Selin M., Küçükkeleş, Müjge “25 Ocak’tan Yeni Anayasaya: Mısır’da Dönüşümün Anatomisi” *Seta Rapor* cilt:2, sayı:64, 2011, 44-47

- Coşkun, Bezen Balamir “Arab Baharı’nın Gölgesinde İsrail-Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, cilt:4, sayı:42, 2012, 30-33
- Çubukçu, Mete “Yıkılsın bu Düzen, Arap Ayaklanmaları ve Sonrası”, İstanbul, *İletişim Yayınları*, 2012, 192-193
- Efegil, Ertan “İsrail’in Dış Politikasının Belirleyicileri” *Ortadoğu Analiz*, cilt:5, sayı:49, 2013, 57-59
- Elerzo, Hasan Muzaffer “Arap Baharı. Çözüm önerileri”, *Ortadoğu Analiz*, cilt: 6, sayı: 62, 2014, 22-23
- Eren, Veysel; Aydın, Abdullah “Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, sayı:1, 2014, 199-202
- Erhan, Çağrı “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, *Ankara Üniversitesi Dergisi*, cilt:51, sayı:1, 280-282
- Erşen, Emre “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, *Ortadoğu Analiz*, cilt:6, sayı:61, 2014, 21-24
- Ertem, Barış “Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrin” *Balıkesir Üniversitesi S.b.e. Dergisi*, cilt:12, sayı:21, 2009, 390-395
- Fisher, Max “U.S. Has Spotty Record on Law Requiring it to Cut Aid After Coups” *The Washington Post*, 2013
- Göçer, İsmet; Çınar, Sertan “Arap Bahar’ının Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye’nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri” *KAÜ İİBF Dergisi*, cilt:6, sayı:10, 2015, 51-68
- Göngen, Mehmet Ali “Arap Baharı Karşısında ABD’nin Tutumu” SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:33, 2014, 7-17
- Günel, Altuğ “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye” *Ege Üniversitesi Dergisi*, cilt:1, sayı:9, 2004, 156-161
- HSCB, “Petrolün Ülkesi Suudi Arabistan”, *Turkish Time*, sayı:1, 2014, 4-6
- Hudson, Michael C. “To play the hegemon:fifty years of US Policy toward the middeleast” *Middeleast Journal*, 1996, 330-332
- İpek, Pınar “Enerji Güvenliğinde Ortadoğu Bölgesi’nin Jeopolitiği ve Enerji Piyasalarında “Muğlak” Bir Devrimin Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:5, Sayı:50, 2013, 19-21
- Kapan, İsmail “İrklar, Dinler ve Mezhepler Mozaigi Orta Doğu’da Bahar Sancısı: Hem Şam’ın Şekeri Hem Arap’ın Yüzü”, *Babıâli Kültür Yayıncılığı*, 2012, 388-390
- Khalidi, Walid “Why Did The Paletsinians Leave Revisited”, *Journal of Palestine Studies*, cilt:34, sayı:2, 2005, 40-55
- Kırık, Ali Murat “Arap Baharı Bağlamında Sosyal Medya-Birey Etkileşimi ve Toplumsal Dönüşüm”, *Eğitim ve Toplum Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, 2012, 157-159
- Koçak, Konur Alp “Mısır: Demokratikleşme Yolunda İki Adım İleri Bir Adım Geri”, *Yasama Dergisi*, sayı:23, 2013, 11-45
- Koçak, Konur Alp “Yasemin Devrimi’nden Arap Baharına Tunus” *Yasama Dergisi*, sayı: 22, 2012, 25-28

- Koçgündüz, Leyla Melike “Ortadoğu’daki Ayaklanmalarda Bir Katalizör Olarak Al Jazeera ve Mısır Örneği”, *Ortadoğu Analiz*, cilt: 3, sayı: 29, 2011, 89-92
- Köprülü, Ali “Enver Sedat döneminde Mısır-İsrail ilişkileri” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, cilt:5, sayı:1, 1990, 169-179
- Kurt, Selim “Soğuk savaş sonrası ABD’nin Ortadoğu politikası” *Tarih Okulu Dergisi*, sayı:19, 2014, 170-173
- Mengi, Ergun “Güvenlik bağlamında Avrupa Birliği(AB), NATO ve ABD ilişkileri: AGSK’dan ODGP’ye geçiş”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2014, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Moberly, Brig Gen F.J. “Irak seferi 1914-1918”, (çeviren: Mehmet Cemal), *matbaa-i askeriye*, İstanbul, 1928
- Mominkulov, Canat “Arap Dünyasında Yaşanan Olayların Temel Sebepleri ve Bölgeye Etkisi”, *Dış Politika Analizleri*, 2012
- Oğuzlu, Tarık “Arap Baharı ve yansımaları” *Ortadoğu analiz*, cilt:3, sayı:36, 2011, 9-16
- Okur, Mehmet Akif “Darbe Sonrası Mısır Analizi ve Ortadoğu Dengeleri”, *Gönül Dergisi*, sayı:28, 2013, 12-15
- Özkan, Mehmet “Mısır Dış Politikası: Dünü, Bugünü, Sorunları”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmaları Vakfı (SETA)*, sayı:88, 2014, 9-10
- Özkoç, Özge “Savaş Ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:64, Sayı:3, 2009, 175-177
- Özpek, Burak Bilgehan “Arap Baharı-Gezi Protestoları ve Hükümetlerin Meşruluğu” *Ortadoğu Analiz dergisi*, cilt:5, sayı:56, 54-57
- Öztürk, Mehmet “Birinci Körfez Savaşı’ndan 11 Eylül sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan ilişkilerine etkileri” *Akademik Bakış Dergisi*, sayı:19, 2010, 2-8
- Öztürkler, Harun “Ortadoğu ülkelerinin enerji kaynaklarının öneminin ekonomi-politik bir değerlendirmesi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt:1, Sayı:7-8, 2009, 75-77
- Petras, James “Washington Faces The Arab Revolts: Sacrificing Dictators To Save The State”, *Journal of Contem Porary*, vol:41, no:3, 2011, 483-490
- Quintern, Detlev “Arap halkları gücünü adalet hareketi geleneğinden alıyor”, *Ortadoğu Analiz*, cilt: 3, sayı: 35, 2011, 71-73
- Sakin, Serdar; Deveci, Can “Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme”, *History Studies Dergisi*, ABD ve Ortadoğu ilişkileri özel sayısı, 2011, 283-286
- Sarıkaya, Fatih “Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu” *Nazilli Ticaret Odası ARGE Bölümü*, 2012, 1-11
- SETA, “25 Ocak’tan Yeni Anayasaya: Mısır’da Dönüşümün Anatomisi”, *Rapor*, No:2, 2012
- Sharp, Jeremy M. “Egypt: Background and U.S. Relations”, *Congressional Research Service*, 10-25
- Şahin, Mehmet “ABD-İsrail ilişkileri: Böyle dost düşman başına”, *Ortadoğu Analiz Dergisi* cilt: 2, sayı: 21, 2008, 40-42

- Telli, Azime “Mısır Devrimi’nde Sosyal Medyanın Rolü”, *Bilge Strateji*, Cilt:4, Sayı:7, 2012, 66-68
- Terzi, Özge Gökçen “Kimlik ve dış politika ekseninde Mısır dış politikası” *Ortadoğu ve stratejik araştırmalar merkezi*, cilt:6, sayı:65, 2014, 50-55
- Topak, Suat Tayfun “Sivil Toplum Kuruluşları ve Sosyal Medya Bağlamında ‘Renkli Devrimler’ ve ‘Arap Baharı’ Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi” *Eskişehir Osmangazi üniversitesi iibf dergisi*, cilt:9, sayı:3, 2014, 234-235
- Tür, Özlem “Mısır’da Ekonomik Kalkınma Çabaları”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, 2009, 192-196
- Ulutaş, Ufuk ve Torlak, Furkan, “Devrimden Demokrasiye Tunus’un Seçimi”, *SETA Analiz Raporu*, 2011, 7-9
- Yavuz, Celalettin; Erdurmaz, Serdar “Arap Baharı ve Türkiye: Orta Doğu’da Kırılan Fay Hatları”, *Berikan Yayınevi*, 2012, 42-43
- Yılmaz, Nuh “Arap Baharında Neler Oluyor?” *Gönül Dergisi*, sayı:19, 2013, 10-20

3. İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.dogruhaber.com.tr/haber/169774-sisi-amerikan-ajani/> (24.11.2015)
- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-baharinin-bolgedeki-ve-uluslararası-etkisi> (25.09.2015)
- <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir> (27.05.2015)
- <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-husnu-mubarek> (30.04.2015)
- <http://www.aljazeera.com.tr/tantaviden-musulman-kardeşlere-uyarı> (16.07.2015)
- <http://aa.com.tr/tr/dunya/israil-misir-iliskileri-taclaririldi/12306> (10.09.2015)
- <http://aa.com.tr/tr/dunya/misirin-sorunlu-bolgesi-sina-yarimadasi/220715> (25.07.2015)
- <http://www.haberler.com/arap-bahari-nin-bir-yili-3198270-haberi/> (17.12.2014)
- http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_04_25/Arap-baharinin-baslica-nedeni-issizlik/ (25.04.2015)
- http://www.mustafaaydin.com/dosyalar/Arap_baharını_anlamak.pdf (01.03.2015)
- <http://neo-ekonomi.com/arap-baharinin-ekonomik-nedenleri/> (13.04.2015)
- <http://onedio.com/haber/ortadogu-daki-yapisal-sorunlar-ve-arap-bahari-186800> (05.05.2015)
- http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/02/110204_profile_mobarak.shtml (04.09.2015)
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/130802_kerry_misir.shtml (02.08.2015)
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151019_misir_secim_dusuk_katirim (19.05.2015)
- http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/02/110204_profile_mobarak.shtml (10.06.2015)

- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ihvan-nerede-hata-yapti> (02.07.2015)
- <http://www.dunyabulteni.net/yazar/mk-bhadrakumar/18510/mursi-abdyle-iliskileri-resetliyor> (26.09.2015)
- <http://www.radikal.com.tr/haberler.php?haberno=109124> (26.08.2015)
- http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2104&cat=344#.VowYtraLTIW (24.08.2015)
- <http://www.haberturk.com/dunya/haber/971693-bati-neden-israili-destekliyor> (20.07.2015)
- <http://www.ensonhaber.com/darbeci-general-sisinin-bilinmeyen-ozellikleri-html> (20.08.2015)
- <http://www.ntv.com.tr/dunya/mursinin-ipini-hazirlayan-adam/> (20.08.2015)
- <http://www.gazetevahdet.com/misir-bmde-israil-lehine-oy-kullandi-35578h>. (01.11.2015)
- http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013121_ertanefegil.pdf (01.08.2015)
- http://www.academia.edu/7288726/Arap_Baharı_nın_Mısır_daki_etkisi (11.06.2015)
- <http://www.hurriyet.com.tr/misirda-kontrol-bek-retci-generalde-23657033> (05.07.2015)
- <http://www.tuicakademi.org/gecmisten-gunumuze-abdnin-ortadogu-politikasi/> (05.08.2015)
- <http://www.dunyabulteni.net/haber/228675/abd-ile-misir-iliskileri-uzerine> (27.09.2015)
- http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2013.pdf (07.06.2015)
- <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/musluman-kardesler-misiri-neden-ve-nasil-kaybetti> (25.06.2015)
- <http://www.takvim.com.tr/yazarlar/bekirhazar/2013/12/18/abdnin-krali> (18.09.2015)
- <http://media.dunyabulteni.net/file/2015/misirforeignpolicy1.pdf> (05.11.2015)
- <http://www.incanews.net/dosya/16042/carter-israilin-guvenligi-abdnin-birinci-onceligidir> (21.07.2015)
- http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/misir-a-mursi-cilasi_532918 (02.07.2015)
- <http://setav.org.tr/5-soru-misir-cumhurbaskanligi-secimleri/yorum/15841> (28.05.2015)
- <http://setav.org.tr/bir-misir-gercegi-42-yildir-misiri-yonetmen-menufiyeliler/yorum/14438> (24.07.2015)
- http://www.academia.edu/5382592/Ortadoğu'nun_tarihsel_Önemi (28.08.2015)
- <http://www.habergazetesi.com.tr/turkiyenin-cikarlari-mi-israilin-guvenligi-mi-19686yy.htm> (26.11.2015)
- <http://www.ntv.com.tr/dunya/katliam-sonrasi-gergin-bekleyis/> (14.09.2015)
- http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2013/06/130629_kaya_gazi (29.12.2014)
- <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1966> (27.05.2015)
- <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/GYI6FMajJQzAE2kA4O5bQUNkO77VJu.pdf> (25.07.2015)

- <http://www.aksam.com.tr/dunya/misirdan-irana-34-yil-sonra-ilk-ucus/haber-182037>
(30.10.2015)
- <http://www.haberler.com/misir-da-islam-a-hakaret-iceren-film-karsiti-3934482-haberi/>
(13.09.2015)
- <http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/misirda-ordu-katliam-icin-meydana-indi/> (14.03.2015)
- <http://www.hurriyet.com.tr/misir-sisi-yemin-etti-26571992> (08.10.2015)
- <http://tasep.org/default.asp?s=yd&id=128#.VnaNTLaLTIU> (01.03.2015)
- <http://www.dw.com/mısırdaki-hristiyanlar-endişeli/a-17037930> (26.08.2015)
- <http://www.petrol-is.org.tr/haber/dunya-petrol-rezervlerinin-ucte-biri-irak-ve-suudi-arabistandadir-657> (15.08.2015)
- <http://petrol-is.org.tr/sites/default/files/petrol-sektoru-08-2011.pdf> (05.08.2015)
- <http://www.heritage.org/research/reports/1992/04/bg891-rethinking-us-policy-in-the-middle-east> (03.01.2015)
- <http://www.on5yirmi5.com/biyografi/.../kisiler/.../abdulfettah-el-sisi-kimdir.html>
(04.07.2015)
- <http://www.radikal.com.tr/dunya/misirda-tahrir-devriminin-besinci-yili-1499988/>
(25.01.2016)
- http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_12_24/Arap-bahari-ishte-bashladi/
(23.12.2014)
- <http://www.akademik-perspektif.com/2014/06/04/misir-ve-tescilli-ihaneti-camp-david-antlaşması/> (04.08.2015)
- <http://t24.com.tr/haber/mursinin-369-gun-suren-iktidarında-neler-oldu,233511>
(04.07.2015)
- http://www.orsam.org.tr/tr/yazilar_Yazdir.aspx?ID=4235 (28.07.2015)
- <http://www.bilgesam.org/incele/1164/-dogu-akdeniz%E2%80%99de-meb-paylasimi--guney-kibris-israil-ornegi/#.VuCROJVf3IU> (03.08.2015)
- <http://www.tuicakademi.org/misir-darbesi-mursinin-gidisi-sisinin-gelisi> (03.07.2015)
- <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2964> (18.11.2015)
- <http://www.tuicakademi.org/arap-bahari-ve-nedenleri/> (03.03.2015)
- <http://setav.org.tr/misirda-askeri-darbe-sonrasi-surec-ve-yeni-anayasa/analiz/14548>
(07.03.2015)
- <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/obamanin-gozunden-misir-darbesi/haber-2233810>
(08.07.2015)
- <http://www.habergazetesi.com.tr/haberler/41438/obama-sisi-ye-kaygilerini-bildirdi>
(19.12.2015)
- <http://www.haberturk.com/gundem/haber/858110-turkiyenin-dort-bir-yaninda-mursiye-destek-gosterileri> (05.07.2015)
- <http://www.ntvpara.com/foto-galeri/en-cok-petrole-sahip-ulkeler/17> (30.08.2015)

<http://www.aksam.com.tr/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164>
(25.07.2015)

https://www.washingtonpost.com/opinions/egypts-president-says-he-talks-to-netanyahu-a-lot/2015/03/12/770ef928-c827-11e4-aa1a-86135599fb0f_story.html (11.10.2015)

http://www.ydh.com.tr/HD10171_muhammed-mursi--camp-david-korunmalidir.html
(10.08.2015)

<http://www.tevhidhaber.com/ihvan-i-muslimin-filistin-politikasinin-bedelini-oduyor-115052h.htm> (23.06.2015)

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/israil/2015/11/24/8342/israil-ve-abdnin-askeri-ve-istihbari-ittifakinin-degerlendirilmesi-ve-pollard-olayi> (24.11.2015)

<http://makalecomu.eu5.org/article.php?id=2> (10.05.2015)

<http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-sisiye-mektup-29711382> (03.11.2015)

